

Raita Huhta

KANSALLISPUISTON SOSIOKULTTUURISEN
KESTÄVYYDEN SERTIFIOINTI

Paikallisten osallistamisen keinoja Oulangan kansallis-
puistossa

Pro gradu -tutkielma

Matkailututkimus

Kevät 2013

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kansallispuiston sosiokulttuurisen kestävyysn sertifiointi. Paikallisten osallistamisen keinoja Oulangan kansallispuistossa

Tekijä: Raita Huhta

Koulutusohjelma/oppiaine: Matkailututkimus

Työn laji: Pro gradu -työ X Sivulaudaturtyö ___Lisensiaatintyö___

Sivumäärä: 75

Vuosi: Kevät 2013

Tiivistelmä:

Tutkin pro gradu -työssäni kestävän matkailun sosiokulttuurista kestävyyttä. Tutkielma perehtyy Oulangan kansallispuistoon ja sille myönnettyyn PAN Parks -sertifikaattiin. PAN Parks -sertifikaatti tähtää Euroopan laajuiseen kansallispuistojen verkostoon, jossa luontoa suojellaan laadukkaasti ja paikalliset otetaan mukaan alueen matkailun kehitystyöhön. Sertifikaatin tavoitteena on luonnonsuojelun ohella vahvistaa kansallispuistojen sosiokulttuurista kestävyyttä. Päättökysymykseni on, millä keinoin PAN Parks -sertifiointi tukee Oulangan kansallispuistossa ja sen lähialueilla tapahtuvan matkailun sosiokulttuurista kestävyyttä.

Tutkielman aineisto on kerätty Oulangan kansallispuiston uuden hoito- ja käyttösuunnitelman valmistusprosessin dokumentoiduista vaiheista. Näitä ovat suunnitelmaa varten järjestettyjen yleisötilaisuuksien ja tapaamisten muistiot ja pöytäkirjat sekä suunnittelun loppuvaiheen lausuntokierroksen lausunnot. Käsittelem aineistoa diskurssianalyysillä ja nostan kaksi tutkimustehtävääni vahvasti nojautuvaa diskurssia esiin analyysissäni. Nämä ovat paikallisten oikeus -diskurssi sekä vaikuttamisen diskurssi.

Tutkielman keskeisimmät tulokset näyttävät kriittisenä PAN Parks -sertifikaattia kohtaan. PAN Parksin keinot osallistaa paikallisia alueen kehitykseen eivät kohtaa sitä vaikuttamisen tarvetta, joka paikallisten joukosta kumpuaa. Sertifikaatin tarjoamat vaikuttamismahdollisuudet rajautuvat matkailua koskeviin päätöksiin ja se jättää ulkopuolelleen perinteisten luontoharrastusten edustajat ja harrastajat. Sosiokulttuuriselle kestävyydelle on olennaista, että kaikkien sidosryhmien tarpeet huomioidaan alueen kehityksessä. Oulangalla osa sidosryhmistä jää vaikutusmahdollisuuksien katveeseen.

Avainsanat: kansallispuisto, paikallisuus, kestävä matkailu, sosiokulttuurinen kestävyys, sertifiointi, valtuuttaminen (empowerment) sekä osallistaminen (participatory)

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

(vain Lappia koskevat)

Abstract:

The Certification of National Park's Sociocultural Sustainability
Participation of Local People in Oulanka National Park

This thesis focuses on sociocultural sustainability of tourism. It studies Oulanka national park in Northeast Finland and a certificate called PAN Parks -certificate which has been granted to the national park. The certificate aims to create a European wide national park network, where there is a high-quality conservation and local people are participated in the tourism development of these parks. One of the objective of the certificate is to strengthen the sociocultural sustainability around the certified parks. The main research question asks that, in what ways does the PAN Parks certificate support the sociocultural sustainability of tourism in Oulanka national park.

In 2010 a new management plan was made for Oulanka national park. The planning process included several hearings from the public and meetings with different stakeholders. At the end there was also chance for every stakeholder to give their statement to the draft version of the new management plan. Those memos from public hearings and meetings with the statements form the research data of this study. The data will be processed through a discourse analyses and two strong discourses will be outlined. They are rights of the local people -discourse and empowerment discourse. The analyses will provide comprehensive insights to the research question.

The essential research results appear critical towards PAN Parks -certificate. The means of participation of the certificate do not meet the need of participation that is found among the local park users. PAN Parks offers a chance to influence on the tourism related matters whereas the traditional outdoor activities enthusiasts have other concerns than tourism. This group of people is too big to ignore in the development of the area if the sociocultural sustainability is to be achieved. To gain that one needs to take the needs of all the stakeholders under concern.

Keywords: national park, locals, sustainable tourism, sociocultural sustainability, certification, empowerment and participatory

SISÄLTÖ

1.	JOHDANTO	6
1.1	Osallistaminen sosiokulttuurisesti kestävä luontomatkailun työkaluna	6
1.2	Kansallispuistot erämaista matkakohteiksi	10
1.3	Tutkimustehtävä	12
1.4	Tutkielman kulku	13
2.	SERTIFIKAATTITOIMINTA MATKAILUALALLA	14
2.1	Matkailun sertifiointijärjestelmä	14
2.2	PAN Parks -sertifikaatti	16
3.	OULANGAN KANSALLISPUISTO ESIMERKKINÄ SOSIOKULTTUURISESTI KESTÄVÄSTÄ LUONTOMATKAILUN KEHITTÄMISESTÄ	20
3.1	Tutkimuskohteena Oulangan kansallispuisto	20
3.2	Sosiokulttuurinen kestävyys Oulangan alueella	22
3.3	Osallistamisen keinoja Oulangalla	24
4.	TUTKIMUSAINEISTOT JA ANALYYSIMENETELMÄT	28
4.1	Aineiston keruu	28
4.2	Aineiston laatu	32
4.3	Diskurssianalyysi	34
4.4	Positioni tutkijana	37
5.	SOSIOKULTTUURISEN KESTÄVYYDEN ILMENEMINEN DISKURSSEISSA	39
5.1	Paikallisten oikeus -diskurssi	39
5.1.1	Merkitykset paikallisten oikeus -diskurssissa	40
5.1.2	Diskurssin sisäiset valtasuhteet ja toimijuudet	45
5.2	Vaikuttamisen diskurssi	55
5.2.1	Merkitykset vaikuttamisdiskurssissa	55
5.2.2	Diskurssin sisäiset valtasuhteet ja toimijuudet	59
6.	JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	63
6.1	PAN Parks ja sosiokulttuurinen kestävyys	63
6.2	Diskurssien anti jatkotutkimukselle	67
	LÄHTEET	70
	LIITE 1: AINEISTOLUETTELO	75

Kuvaluettelo

s.

1. Oulangan kansallispuisto	20
-----------------------------------	----

Taulukkuuettelo

s.

1. PAN Parks -sertifikaatin osallistamiseen liittyvät kriteerit ja indikaattorit Oulangan kansallispuistossa.....	24
2. Oulangan hoito- ja käyttösuunnitelman (2011) suunnitteluprosessi ja tutkimuksen aineiston keruu	29
3. Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman (2011) lausuntokierroksella lausuneet tahot.....	31

1. JOHDANTO

1.1 OSALLISTAMINEN SOSIOKULTTUURISESTI KESTÄVÄN LUONTOMATKAILUN TYÖKALUNA

Matkailua ja erityisesti luontomatkailua pidetään yhtenä harvoista keinoista säilyttää syrjäisiä maaseutualueita elinvoimaisina (Suomen matkailustrategia 2020, 2006, s. 67). Alueiden kehitystyössä on käytetty hyödyksi erilaisia ympäristösertifiointiohjelmiä (Font, 2001; 2007; Buckley, 2002; Honey, 2007). Globaalisti katsottuna matkailu on yksi maailman suurimmista elinkeinoaloista (esim. Honey & Steward 2002; Fennel, 2003, s.1). Luontomatkailun osuus matkailusektorilla on kasvanut muita sektoreita nopeammin ja kasvun odotetaan yhä jatkuvan (Fennel, 2003; Mowforth & Munt, 2003; Honey, 2008). Syitä luontomatkailun kasvun trendiin voidaan katsoa olevan muun muassa yleisen ympäristötietoisuuden ja -kiinnostuksen lisääntyminen (Buckley, 2002, s. 185; Vuoristo, 2003, s. 45). Etenkin kansallispuistot ovat toimineet hyvinä vetovoimakohteina syrjäseutujen matkailukehityksessä (Tyrväinen & Tuulentie, 2009). Suomessa kansallispuistoilla on aina ollut matkailuun ja virkistykseen liittyvä tehtävä niiden päätehtävän luonnonsuojelun ohella (Kansallispuistokomitean mietintö, 1976; Puhakka & Rytteri, 2008).

Luontomatkailu eli luontoon perustuva matkailu on keskittynyt Suomessa vetovoimaisina pidettyihin kansallispuistoihin (Saarinen, 2005, s. 121; Puhakka, 2007, s. 137). Vetovoimaisuudesta kertoo kansallispuistojen kävijämäärien kasvava kehityssuunta 1990-luvulta lähtien (Puhakka, 2007, s. 138–139). 1990-luvulla katsottiin, että luontomatkailun kehitys noudattaisi usein kestävän matkailun periaatteita. Taustalla oli tarve suojella luontoa hallitsemalla kävijävirtoja ja taata alueelle vakaat tulot matkailusta. Kestävyys on katsottu olevan mahdollista, kun alueen kehityksessä on huomioitu tarpeet luonnon, alueen talouden ja paikallisten asukkaiden näkökulmasta. Toisin sanoen nämä kolme aspektia muodostavat kestävän matkailun peruspilarit: ympäristöllisen, taloudellisen ja sosiokulttuurisen ulottuvuuden. Näiden ulottuvuuksien on oltava tasapainossa keskenään kestävyysmahdollistamiseksi. (Swarbrooke, 1999.)

Tieteellisen tutkimuksen kentällä kestävä kehitys sai alkunsa ympäristövastuun ja -tietoisuuden keskusteluista, mikä lähti kukoistamaan 1970-luvun lopulla. 1980-luvulla kestävyysymmärtämiselle oli tyypillistä ympäristölähtöisyys. Etenkin eko-kehityksen käsite on ollut tärkeä tekijä kestävyyskäsitteen muokkaajana. Se esitti lähestymistavan kehitykseen,

joka pyrkii sosiaalisten ja ekonomisten tavoitteiden harmonisoimiseen vakaalla ympäristöllisellä johtamisella ajatellen samalla tulevien sukupolvien tarpeita (Sachs, 1979). Näin se loi pohjaa kestävän kehityksen perinteiselle kolmikanta-ajattelulle, jossa taloudellinen, ympäristöllinen ja sosiokulttuurinen ulottuvuus ovat tasapainossa. Tässä tutkimuksessa huomio on sosiokulttuurisessa kestävyudessa, eikä taloudelliseen tai ympäristölliseen kestävyteen oteta kantaa yksittäisinä tekijöinä. Ne on kuitenkin otettava huomioon kestävyuden kokonaisuuteen vaikuttavina tekijöinä tarkasteltaessa sosiokulttuurista kestävyyttä, sillä talous ja ympäristön hyvinvointi vaikuttavat siihen.

Matkailun sosiokulttuurisen kestävyuden voi tiivistää neljään teemaan (”four Es”): oikeudenmukaisuus (equity), tasapuoliset mahdollisuudet (equal opportunities), eettisyys (ethics) sekä tasavertainen kumppanuus paikallisten ja matkailijoiden välillä (equal partners) (Swarbrooke, 1999, s. 70–71). Heijastamalla näitä neljää tekijää tutkittavaan kohteeseen nähdään miten matkailun sosiokulttuurinen kestävyys on onnistuttu toteuttamaan kohteessa.

Swarbrooken (1999) mukaan sosiokulttuurinen kestävyys saavutetaan, kun kaikkien sidosryhmien tarpeet huomioidaan matkailun ja alueen kehityksessä. Tässä tutkimuksessa ovat fokuksessa paikallistahot matkailun kestävyuden tavoittelussa. Rajaus voidaan tehdä, sillä tutkimukseni pureutuu paikallisten osallistamiseen. Luontomatkailussa ei ole tavoiteltavaa vain osallistaa paikallisia matkailun kehitystyöhön vaan osallistaa yleisesti maankäyttöä koskevaan päätöksentekoon, joka sisältää sekä matkailuun että luonnonsuojeluun liittyviä kysymyksiä. Luontomatkailuun panostavilla alueilla matkailu nähdään usein keinona toteuttaa luonnonsuojelua (esim. Swarbrooke, 1999). Etenkin syrjäseuduilla se nähdään lisäksi tapana elvyttää alueen taloutta (esim. Saarinen, 2005, Rämetsä ym., 2005) sekä säilyttää asukas pohja kestävästi tarjoamalla matkailualalta työmahdollisuuksia (Liu, 2003, s. 465; Kauppila, 2004).

Paikallisen yhteisön osallisuus matkailuun ja vastuullisuus omasta kulttuurista on todettu monesti sosiokulttuurisen kestävyuden periaatteeksi (Hall, 2003, s. 99; Swarbrooke, 2002, s. 123; Tefler, 2003, s. 169). Periaate ei ole kiveen kirjoitettu, mutta paikalliset yhteisöt, jotka ovat aktiivisesti mukana matkailun kehityksessä, hyötyvät matkailusta taloudellisesti aiemmin, laajemmin ja kestävämmiin. Kun he eivät vain passiivisesti ota vastaan annettua, matkailun kestävä kehitys on todennäköisempää. (Cole, 2006, s. 95; Miettinen, 2006, s. 174; Wild, 2008, s. 74.) Lisäksi on todettu, että paikallisten tyytyväisyys matkailuun heidän kotiseudullaan on sitä parempi mitä paremmin he kokevat pystyvänsä vaikuttamaan sen kehitykseen (Jokinen, Mettinen, Sippola & Tuulentie, 2009; Puhakka, Cottrell & Siikamäki, 2008). Maailmalta

löytyy useita esimerkkejä, miten paikalliset ovat tulleet mukaan matkailuteollisuuteen usein järjestäytyneen kyläyhdistyksen kautta (Sofield, 2003; Jokinen ym., 2009).

Kestävän matkailun kannalta on tärkeää, että yhteisö saa itse määrittää järjestäytymisensä vaikuttaakseen alueen kehitykseen. Tällä tarkoitetaan, etteivät yhteisön matkailua koskevat päätöksentekoprosessit ja -käytännöt ole tehty heitä varten vaan heidän toimestaan. Valtuuttamisen (empowerment) käsite liittyy vahvasti politiikkaan, sillä se puuttuu kysymyksiin siitä kuka päättää, kuka saa mitään, missä, miten ja miksi. Aihetta Trevor Sofieldin mukaan sosiokulttuurinen kestävyys vaatii seuraavien viiden vaateen toteutumista (Sofield, 2003, s. 7–8). Tutkimalla sitä, miten PAN Parks ottaa nämä väittämät huomioon on mahdollista analysoida, miten PAN Parks tukee alueen sosiokulttuurista kestävyttä.

- 1) Ilman paikallisten valtuuttamista matkailun kehityksen on vaikea saada kestävyyttä aikaiseksi paikallisten tasolla.
- 2) Traditioihin orientoituneissa yhteisöissä perinteinen paikallisten valtuuttaminen ei pitkällä tähtäimellä riitä kestävä matkailun kehityksen saavuttamiseksi.
- 3) Tämä perinteinen paikallisten valtuuttaminen täytyy muuttaa lailliseksi kestävyden saavuttamiseksi.
- 4) Kyseisenlaisten yhteisöjen valtuuttaminen tarvitsee tavanomaisesti ympäristöllistä tai institutionaalista muutosta, jolloin vallan uudelleen allokointi on mahdollista suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan.
- 5) Alkuperäiskansayhteisöjen valtuuttaminen ei voi nojautua vain heidän omiin kulttuuriin resursseihinsa, vaan välttääkseen lyhytikäisyyden sen on saatava tukea ja hyväksyntää valtion puolelta myös.

(Sofield, 2003, s. 9.)

Sofieldin vaateet ovat ensisijaisesti tarkoitettu alkuperäiskansojen valtuuttamiseen matkailun sosiokulttuurisen kestävyden saavuttamiseksi. Se antaa kuitenkin myös yleisesti raamit sille, miten paikallisia kannattaisi valtuuttaa alueensa matkailun kehittämiseen. Ensimmäinen vaatimus paikallisten valtuuttamisesta matkailun kehitykseen on suoraan tuotavissa suomalaisen matkailuelinkeinoon. Alueilla, joilla on suuri merkitys sekä paikallisille että matkailulle, pitää paikalliset ottaa mukaan alueen kehitystyöhön. Väittämät kaksi ja kolme liittyvät enemmän sellaisiin kulttuurisiin alueisiin, joilla elää oma alkuperäiskansa. Sofield vaatii, että mikäli näillä paikallisilla yhteisöillä olisi jokin heidän omaan kulttuuriinsa sidoksissa oleva päätök-

sentekoelin, se pitäisi laillistaa. Muutoin matkailun kestävyys saavuttaminen ei onnistu. (Sofield, 2003, s. 9.)

Väittämät neljä ja viisi nojautuvat siihen, että paikallisten omat kulttuuriin perustuvat vaikutuskanavat ovat hyväksyttävä vallitsevassa yhteiskunnassa ja annettava niille todellinen tunnus ja valta-asema. Se vaatii toteutuakseen ympäristöllistä tai institutionaalista muutosta, jotta muutos ei jää vain lyhytaikaiseksi. Periaatetta voidaan soveltaa myös siten, että paikallisille suunnattu vaikutuskanava vaatii yhteiskunnalta hyväksymisen ollakseen pitkäikäinen ja toimiva järjestelmä kestävyys saavuttamiseksi. (Sofield, 2003, s. 9.)

Mikään paikallisten vaikutuskanava tai valtuuttamisen muoto ei kuitenkaan pelkällä olemassaolollaan takaa paikallisten äänen kuulumista päätöstenteeossa (Saarinen, 2006). Valtuuttamisen hahmottaminen syvällisemmin onnistuu osallistamisen (participation) käsitteellä, sillä paikallisten toimijoiden valtuuttaminen ei toimi, jos ei ole siitä kiinnostuneita paikallisia toimijoita. Todellinen vaikuttavuus saattaa kuitenkin kärsiä, vaikka ulkoisesti se näyttäisi täyttävän tarvittavat kriteerit. Esimerkiksi toimijoiden rekrytoiminen on äärimmäisen tärkeää, mutta heidän välillään vallitseva hierarkia saattaa murentaa todellisen vaikuttavuuden, jos yksi vaikutusvaltainen sidosryhmä dominoi päätöstentekoa (Johnson & Wilson, 1999; Mowforth & Munt, 2003). Toiseksi paikallisten ääni saattaa jäädä unohduksiin, jos se päätöksenteko taso, jolle he pääsevät, koskee vain lähinnä operationaalisia päätöksiä, kun taas suurempia linjauksia koskevat päätöksenteot ovat heidän ulottumattomissaan (Whyte, Greenwood & Lazes, 1991). Kolmanneksi toimijoiden välisen luottamuksen vähyys saattaa ajaa päätökset kaikkien osapuolten kannalta epäsuotuisiin kompromissiratkaisuihin (Kyllönen ym., 2006).

Sosiokulttuurisen kestävyys ja osallistamisen merkitys on noussut kestävä matkailun tutkimuksen ja matkailuteollisuuden alalla. Hyvänä käytännön esimerkkinä tästä toimii matkailualan PAN Parks -säätien sertifiointijärjestelmä, joka pyrkii suojelemaan kansallispuistojen luontoa vahvistamalla alueen sosiokulttuurista kestävyttä. Tutkimuksessani perehdyn PAN Parks -sertifikaatin ja Oulangan kansallispuiston tapaukseen, jossa puistolle on myönnetty sertifikaatti ja paikallisia osallistettu puiston kehittämiseen. Matkailun sertifiointiala sekä tarkemmin PAN Parks -sertifikaatti käydään läpi luvussa kaksi sivulla 14.

1.2 KANSALLISPUISTOT ERÄMAISTA MATKAKOHTEIKSI

Maailman ensimmäinen kansallispuisto Yellowstone perustettiin Yhdysvaltoihin vuonna 1871. Ajatus ensimmäisen kansallispuiston taustalla oli perustaa puisto, joka on julkisen tahon omistama luonnon vetovoimakohde, täten avoinna kaikille halukkaille vierailijoille (Frost & Hall, 2009). Kansallispuisto auttoi järjestelmänä hallitsemaan matkailijavirtoja ja estämään kauniiden luonnon vetovoimakohteiden turmeltumisen johtuen ympäristön liian kovasta räsittumisestä, joka oli hallitsemattoman matkailukehityksen seurausta (Frost & Hall, 2009).

Yellowstonen jälkeen kansallispuistojen konseptin idea lähti liikkeelle ensin USA:n sisällä ja sitten muualle maailmaan. Tämä leviäminen voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen (Hall & Frost, 2009, s. 7). Ensimmäisessä vaiheessa 1800-luvun lopulla USA:ssa oli perustettu useita kansallispuistoja, ja idea niistä levisi englanninkielisiin uudisasukasyhteisöihin Kanadaan, Australiaan ja Uuteen-Seelantiin. Toisessa vaiheessa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla kansallispuistoja alettiin perustaa Euroopan poliittisesti merkityksettömimpiin maihin, kuten Ruotsiin, Romaniaan, Irlantiin ja Sveitsiin. Euroopan silloiset mahtivaltiot Iso-Britannia, Ranska ja Belgia sen sijaan keskittyivät perustamaan kansallispuistoja niiden Aasian ja Afrikan siirtomaihin. Kolmannessa vaiheessa toinen maailmansota levitti kansallispuistoja lähes jokaiseen maahan ympäri maailmaa. Yhteistä kaikille vaiheille on kansallisidentiteetin tärkeys motivaatiotekijänä. Oli tarvetta yhteisille monumenteille, joiden kautta kansallista identiteettiä pystyi heijastamaan sekä kotimaan sisällä että ulkomaille. (Hall & Frost, 2009, s. 7.)

Kansallispuistokäsitteen epävirallisen leviämisen johdosta valtiot saavat käyttää käsitettä kukin haluamallaan tavalla. Ensimmäisen yhtenäisen määritelmän loi Luonnon- ja luonnonvarojen suojelun kansainvälinen liitto (IUCN), joka lisäsi vuonna 1969 kansallispuistot suojeltavien alueiden listaukseensa. Se on asettanut kansallispuistoille omat standardinsa ja tunnuksen, jota valtiot voivat hakea omille luonnonsuojelualueille. IUCN:n määritelmän mukaan luonnollisella maa- tai vesialueella tulee suojella yhden tai useamman ekosysteemin ekologisia koskemattomuutta nykyiselle ja tuleville sukupolville sekä poistaa alueelta ympäristölle vahingolliset ammatinharjoituskeinot. Saman määreen mukaan kansallispuiston tehtävänä on huolehtia siitä, että henkiselle, tieteelliselle, koulutukselliselle, virkistyselliselle ja matkailulliselle toiminnalle on luotu kestävä, ympäristöä ja paikallista kulttuuria kunnioittava pohja. (Hall & Frost, 2009.)

Matkailu on nähty kiinteänä osana kansallispuistoja ensimmäisestä puiston perustamisesta lähtien. Kansallispuisto luo raamit matkailun ja luonnonsuojelun yhteistyölle, joka Budows-

kin (1976) mukaan voi olla luonteeltaan joko yhteiselön, konfliktin tai symbioosin kaltainen. Yhteiselolla hän tarkoittaa, että luonnonsuojelua ja matkailua edistävät tahot eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään joko jommankumman osa-alueen vähäisen merkityksen, hallinnollisten esteiden tai tietämättömyyden takia. Konfliktin katsotaan tapahtuvan, jos matkailutoiminta alkaa olla haitallista luonnonsuojelun näkökulmasta ja aiheuttaa ympäristön heikkenemistä. Symbioosi on ihannetila, jossa matkailu auttaa ylläpitämään luontokohteiden laatua ja vastaavasti vetovoimainen luonto parantaa matkailuelinkeinon toimintaedellytyksiä ja alueen yrittäjyyttä. Parhaimmillaan luonnonsuojelualueiden erilaiset käyttömuodot edistävät sekä paikallista taloudellista toimeliaisuutta, paikallisen kulttuurin ja identiteetin säilymistä että luonnonsuojelutavoitteiden toteutumista (Siikamäki, 2005, s. 31). Luontomatkailua pidetään ratkaisuna näiden kestävyiden komponenttien saavuttamiseksi (Buckley, 2004, Siikamäen, 2005, mukaan). Kansallispuistojen tarkoitus on pitää luonnonsuojelu ja matkailu symbioosisa, sillä ne kuuluvat molemmat sen perustarkoitukseen.

Suomessa kansallispuistojen moninkertaistuneet kävijämäärät kertovat, että ne koetaan houkutteleviksi matkakohteiksi (Siikamäki, 2005, s. 31). Lisääntyneet matkailijavirrat aiheuttavat kestävyiden kannalta kuitenkin ongelman, sillä kasvun myötä on tarvetta uudelle luontoa kuluttavalle infrastruktuurille, minkä lisäksi matkailijapalvelut tuovat mukanaan ympäristörasituksia sekä suoria fyysisiä ympäristöhaittoja. Kansallispuistot instituutioina suojelevat luontoa ja täten ympäristöllinen kestävyys on toiminnan keskeinen periaate. Kokonaiskestävyyden kannalta on tärkeää tutkia myös sosiokulttuurista tasapainoa, joka saattaa ympäristölähtöisessä luonnonsuojelussa ja talouskasvua tuottavassa matkailussa jäädä vähemmälle huomiolle.

Kansallispuistojen luoma matkailu ja sen rasitukset eivät rajoitu vain itse kansallispuiston alueelle, vaan ne vaikuttavat koko lähiympäristöön ja sen asukkaisiin. Matkailun sosiokulttuurinen kestävyys riippuu monesta tekijästä, kuten itse matkailijoista, ulkomaisista matkanjärjestäjistä, kansallisesta ja paikallisesta hallinnosta, paikallisesta matkailuteollisuudesta sekä merkittävästi myös paikallisyhteisöstä (Swarbrooke, 1999, s. 70). Mikäli matkailuteollisuus ei saa paikallisten asukkaiden hyväksyntää, se toimii heikolla pohjalla. Paikallisten osallistuminen matkailun kehitykseen lisää tyytyväisyyttä matkailuteollisuuden aiheuttamiin muutoksiin heidän kotiympäristössään (Jokinen ym., 2009). Siksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, miten matkailun kehitys toimii kansallispuiston alueella ja miten se ottaa huomioon paikallisten tarpeen osallistua mukaan kehitystyöhön. Ohjaako kehitystä enemmän luonnonsuojelu, matkailun kasvu vai paikallisen hyvinvoinnin tarpeet?

Suomen taantuvilla syrjäseuduilla ja alueilla matkailu nähdään yleisesti elinkeinoelämää piristävänä tekijänä. Näkemys toistuu eri kehittämissuunnitelmissa eri hallintotasoilla aina Euroopan unionista Suomen paikallishallinnon tasolle asti (Siikamäki, 2005). EU:n aluepolitiikassa nähdään, että unionin reuna-alueilla matkailu on tärkeä osa elvytystä. Tämä politiikan linjaus näkyy Suomessa erilaisina hankerahoituksina, joita Koillis-Suomessakin on tehty (Komppula, 2000). Matkailun merkityksellisyys näkyy Suomen maakuntatason strategioissa, ja erityisesti Pohjois-Suomessa matkailuelinkeino on tärkeä kehittämiskohde. Matkailun rooli työkaluna alueiden kehittämisessä etenkin Suomen syrjäseuduilla on kiistämätön. Tutkittaessa aluetta, jossa kansallispuisto toimii vetovoimakohteena, törmätään kysymykseen, kumpi tulee ensin luonnonsuojelu vai matkailu. Ihanteellinen luonnonsuojelun ja matkailun yhteistyö elää symbioositilassa (Budowski, 1979). Se, toimivatko molemmat tekijät paikallisen kehittämistyön päätöksenteon motivaationa yhdessä vai erikseen on yksi tämän tutkimuksen kysymyksistä. Kun mukaan otetaan paikallisten tarve osallistua päätöksentekoon, on kysyttävä, osallistuvatko he luonnonsuojelua vai matkailua koskeviin päätöksiin vai kenties molempiin.

1.3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämä tutkimus ottaa osaa sosiokulttuurisen kestävyiden keskusteluun tarkastelemalla lähemmin niitä tapoja, joilla PAN Parks pyrkii vaikuttamaan matkailun sosiokulttuuriseen kestävyteen Oulangan kansallispuistossa ja alueen kehitystyössä. Tarkastelukohteena on vuonna 2011 uusitun Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman suunnitteluprosessi.

Päätutkimuskysymykseni on:

Millä keinoin PAN Parks -sertifiointi tukee Oulangan kansallispuistossa ja sen lähialueilla tapahtuvan matkailun sosiokulttuurista kestävyyttä?

Tarkennan tutkimuskysymystäni seuraavilla osakysymyksillä:

1. Minkälaisia diskursseja liittyy puiston käyttöön ja paikallisten osallistamiseen?
2. Minkälainen rooli PAN Parksilla on näissä diskursseissa?
3. Missä määrin PAN Parks edistää sosiokulttuurista kestävyttä?

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat kansallispuisto, paikallisuus, kestävä matkailu, sosiokulttuurinen kestävyys, sertifiointi, valtuuttaminen (empowerment) sekä osallistaminen (participatory).

Tutkimuksen tavoitteena on nostaa esille sertifiointijärjestelmän myötä tulleet käytännöt ja arvioida, toimivatko ne lopulta sosiokulttuurisen kestävyyspuolesta vai vastaan osoittamalla positiiviset ja negatiiviset löydökset. Tarkoitus on valottaa sitä, miten paikalliset pääsevät vaikuttamaan Oulangan kansallispuiston alueella. Alue poikkeaa muista Pohjois-Suomen kansallispuistoista siinä, että sille on myönnetty PAN Parks -sertifikaatti yhdessä Venäjän puolella sijaitsevan Paanajärven kansallispuiston kanssa. Sertifikaatin tarkoituksena on vahvistaa etenkin puistossa tapahtuvan matkailun sosiokulttuurista kestävyttä vahvistamalla paikallisten matkailun kehittämistyön osallistumismahdollisuuksia. Tarkoitus on tällä tutkimuksen asettelulla ottaa selvää, mitä paikallisryhmiä otetaan mukaan kehitystyöhön ja mitä kanavia pitkin heitä kuunnellaan ja miten PAN Parks on vaikuttanut tähän asetelmaan.

1.4 TUTKIELMAN KULKU

Tutkielmani rakentuu kuudesta osasta. Johdantoluvussa esitellään sosiokulttuurisen kestävyyspuolesta periaatteita, kansallispuistojen kulkua erämaista matkakohteiksi sekä tutkimustehtäväni ja -tavoitteeni. Luku 2 taustoittaa tutkimuksen lähtötilannetta kuvaamalla matkailun sertifiointijärjestelmiä ja esittelemällä sosiokulttuuriseen kestävyyspuolesta erikoistuneen PAN Parks -sertifikaatin.

Luvussa 3 esittelen tutkimuskohteeni Oulangan kansallispuiston. Käyn läpi puiston historian ja kerron alueen sosiokulttuurisesta kestävyyspuolesta. Esittelen myös Oulangalla käytettyjä osallistamisen keinoja. Neljännessä luvussa käyn läpi tutkimuksen aineiston sekä arvioin sen laatua. Esittelen myös käyttämäni metodin diskurssianalyysin ja pohdin positiotani tutkijana.

Viidennessä luvussa analysoin aineistoni pohjalta löytyneitä diskursseja. Pohdin kansallispuiston käyttäjien välisiä valtasuhteita, ja niiden yhteyttä vaikuttamisen diskurssiin ja paikallisten oikeuksiin keskittyneeseen diskurssiin. Lopulta luvussa kuusi esitän tutkimukseni johtopäätökset sekä jatkotutkimusaiheita.

2. SERTIFIKAATTITOIMINTA MATKAILUALALLA

2.1 MATKAILUN SERTIFIOINTIJÄRJESTELMÄ

Tänä päivänä sertifiointi on yleistä matkailussa ja siihen liittyvillä aloilla. 1990-luvulla ilmestyi laaja valikoima matkailuun, virkistystarkoitukselliseen maankäyttöön ja vieraanvaraisuusalan operaatioihin perustuvia standardijärjestelmiä (Diamantis & Westlake, 2001, s. 27). Pelkästään kestävän matkailun ja ekomatkailun sertifiointiohjelmaa on maailmassa yli 70. Eriytyisen yleistä se on kehittyvissä maissa, joissa matkailu on kasvanut erittäin nopeasti (Font, Sanabria & Skinner, 2003, s. 213).

Sertifikaatiohjelmat ovat saaneet alkunsa teollisuuden alan ympäristösertifioinneista. Ensimmäinen matkailualaan liittynyt sertifiointi on 1900-luvun alusta, jolloin rengasvalmistaja Michelin toi julkisuuteen ensimmäisen hotelleja ja ravintoloita luokittelevan ohjekirjan. (Honey, 2008, s. 46–47.). Tosin varsinaisesti matkailualalle räätälöidyt ympäristösertifikaatit ovat verrattain nuori ilmiö alalla (Diamantis, 1999, s.93; Buckley, 2001, s. 184; 2002, s. 203; Honey, 2001, s. 28; Font, 2007, s. 387). 1990-luvulla YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi antoi sysäyksen monelle ympäristösertifiointiohjelmalle etenkin Euroopassa (Honey, 2008, s. 113).

Sertifiointi viittaa prosessiin, jolla taataan tuotteen, palvelun tai kohteen täyttävän sille asetetut kriteerit ja standardit (Honey & Steward, 2002b, s. 4–5). Kullakin merkkijärjestelmällä on omille kriteereille ja standardeille tavoitteet, jotka sisältävät yleensä ympäristön, taloudellisen, sosiokulttuurisen tai kulttuurisen tilan nousun (Tribe ym., 2000, s. 74).

Kestävän matkailun ja ekomatkailun sertifiikaattitoiminnan tarkoitus on varmistaa, että tuote, palvelu tai organisaatio täyttää tietyt kriteerit. Sertifioinnin avulla on mahdollista edesauttaa matkailun kestävää kehitystä lieventämällä matkailun aiheuttamia sosiokulttuurisia ja ympäristöllisiä haittoja sekä varmistaa, että matkailun tuotot jakaantuvat oikein sidosryhmien välillä (Font ym., 2003, s. 213). Samalla sertifikaatti antaa markkinointietua niille yhtiöille, jotka täyttävät tarvittavat standardit (Font ym., 2003, s. 213). Järjestelmä korostaa näin palvelujen ja tuotteiden parhaimpia käytäntöjä ja pyrkii vaikuttamaan sekä tarjontaan että kysyntään (Diamantis & Westlake, 2001, s. 27).

Sertifiointialan yleisenä haasteena on yhdistää voimat. Se olisi edullista alan itsensä ja käyttäjien puolesta, sillä silloin ei olisi ylitarjontaa erilaisista todistuksista. Hyödyllistä ja edullista

olisi yhdistää esimerkiksi markkinointi-, koulutus- ja kehitystoimet (Font ym., 2003, s. 213). Tosin haittapuolena yhtenäisistä toiminnoista voi olla niiden liika sulautuminen yhteen, jolloin niiden arvostus saattaa laskea. Toisaalta nykyisellä ylitarjonnalla voidaan puhua jo arvostuksen inflaatiosta. Yhtä sertifikaattia on vaikea erottaa toisesta, joten laajalle levinneet yhden suuren yhtenäisen sertifikaatin on helpompi saavuttaa mainetta ja kunnioitusta kuin monen pienen.

Kestävän matkailun sertifioinnissa esille nousee kysymys siitä, mitä kestäväällä matkailulla tarkoitetaan. Kestävän matkailun tutkimuksen piirissä on nähtävissä kahdenlaista käsitystä kestävä matkailun tarkoituksesta. Se voidaan nähdä osana kestävä matkailun kehitystä tai matkailun muotona, johon sisältyvät kaikki vaihtoehtoiset matkailutuotteet. Johtuen tästä kah-tiajaosta on noussut esiin kysymys kestävä matkailun irrallisuudesta muuhun kestävään kehi-tykseen nähden. Esimerkiksi maantieteellisesti katsottuna kestävä matkailun tutkimus voi rajoittua epäoikeudenmukaisesti vain tietylle alueelle tai matkakohteeseen, jolloin se rajaa ulkopuolelle matkakohdetta ympäröivän alueen. Toisekseen kestävä matkailu on äärimmäisen matkailukeskeistä ja jättää kokonaiskestävyyden tekijöitä huomiotta. Kolmanneksi, kestävä matkailu on keskittynyt miettimään resurssien jakoa ja säilymistä jatkoa varten vain matkai-lun näkökulmasta. Näiden huomioiden myötä voidaan pohtia, toimiiko matkailun kestävyys todistusjärjestelmä niiden asettamissa raameissa. Diamantisin ja Westlaken (2001) mukaan ympäristömerkkijärjestelmät ovat omaksuneet indikaattoreita, jotka mittaavat koko kestävyyt-tä sen sijaan että rajoittuisivat vain edellä mainittuihin raameihin. (Diamantis & Westlake, 2001, s. 28–29.)

Kritiikki kuitenkin osuu, kun tarkastellaan, mitä matkailun kestävyysertifikaatit mittaavat. Ne keskittyvät paljolti ympäristölliseen kestävyys, vaikka sertifioitavalla alalla olisi laa-jempia vaikutuksia. Tähän ovat osaltaan varmasti vaikuttaneet koko kestävyysajattelun alku ympäristönsuojelun tarpeesta. Sosiokulttuurisen kestävyys tarpeeseen pyritään usein vai-kuttamaan ehkäisemällä sen negatiivisia vaikutuksia, vaalimalla kulttuuriarvoja tai vahvista-malla paikallista taloutta.

Paikallisten osallistamisen tarpeellisuuden ovat tunnustaneet PAN Parks -sertifikaatti ja Euro-pean Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas, joiden kriteeristöihin paikallisten osallistaminen on sisällytetty. European Charterin myöntää Euroopan kansallispuistoliitto EUROPARC. PAN Parks -sertifikaatin takana toimii samaa nimeä kantava PAN Parks -säätö, jonka perustajia ovat Maailman luonnonsäätiö (WWF) ja hollantilainen Molecaten-

matkailuyritys. PAN Parks eroaa European Charterista hieman vaativimmilla kriteereillään. (Ylimaunu, 2009, s. 17). Molemmat sertifikaatit ovat valittu vuonna 2001 merkittävimiksi Natura 2000 -verkostoa edistäväksi hankkeeksi (Environment DG, 2001).

Suomessa suojelualueiden matkailukäyttöön liittyviä ympäristösertifiointeja on muutamia. Pyhä-Luostolla on käytössä Metsähallituksen, Matkailun edistämiskeskuksen ja Haaga-Perho Instituutin yhdessä kehittämä Green DQN (Destination Quality Net) ja Green DMN (Destination Management Net) -ohjelmat, jotka sisältävät Metsähallituksen Kestävän luontomatkailun periaatteet luonnonsuojelualueilla. Ohjelmien huomio on kohdistettu ympäristön laatuun, tietotaitoon ympäristöstä ja luonnon- ja kulttuuriarvojen vaalimiseen ja tarkoituksena on sovittaa yhteen luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteet (Erkkonen & Kajala, 2008, s. 141). Iso-Syötteen ja Kolin kansallispuistoille on myönnetty European Charter.

2.2 PAN PARKS -SERTIFIKAATTI

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisinta on tutkimuksen kohde Oulangan kansallispuisto ja sille myönnetty PAN Parks -sertifikaatti. PAN Parks -säätö perustettiin vuonna 1997 ja sen tavoitteena on kansallispuistojen sertifiointien avulla muodostaa Euroopan laajuinen hyvin hoidettujen suojelualueiden puistoverkosto. PAN Parks -sertifikaatin toiminnan lähtökohtana on suojella ainutlaatuista kansallispuiston luontoa. Toiminnan periaatteena on sosiokulttuurisen kestävyden edistäminen, erämaiden suojelun aseman ja tutkimuksen vahvistaminen. Tämän sertifikaatti pyrkii edistämällä suojeltujen alueiden hallinnon tehokkuutta ja lisäämällä matkailuelinkeinon tuottavuutta puistojen alueella (Annual Report, 2009). Tällä hetkellä Euroopassa on 11 PAN Parks sertifioitua puistoa, joista Oulangan lisäksi Suomesta löytyy Turun alueella Saaristomeren kansallispuisto (Visit, come and explore...).

PAN Parksin toiminnan perustana on rekrytoida paikallisia toimijoita sertifikaatin laadun valvontaan. Se edellyttää, että sertifioidulla puistolla on valmiiksi jokin hallintoelin, mikä Oulangan kansallispuiston tapauksessa on Metsähallitus. Tämä hallintoelin yhdessä olennaisten yhteistyökumppaneiden kanssa muodostaa PAN Parksin paikallisryhmän (LPPG = Local PAN Parks Group) (PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 2). Oulangassa LPPG on saanut suomenkieliseksi kutsumanimekseen yhteistoimintaryhmän. Ryhmän tarkoitus on tehdä PAN Parksin edellyttämä kestävä matkailun kehitysstrategia (STDS = Sustainable Tourism Development Strategy), jonka käytäntöön vientiä ja toteutusta ryhmä valvoo (PAN Parks Ve-

rification Manual, 2008b, s. 2). Valvonta tapahtuu vuosittaisella toiminnan monitoroinnilla sekä joka viides vuosi tehtävällä alueen uudelleenarvioinnilla (Puhakka, Sarkki, Cottrell & Siikamäki, 2009, s. 534). Paikallisten tahojen aktivoiminen takaa PAN Parksin toiminnassa sen, että matkailutoiminnan valvonta ei lähde paikallistasoa pidemmälle, mutta antaa sille kansainväliset raamit.

PAN Parksilla on viisi periaatetta, joilla se mittaa puistojensa kestävyttä. Nämä ovat luonnonarvot (Principle 1), luonnonhoito (Principle 2), kävijöiden hallinta (Principle 3), matkailun kestävä kehitys (Principle 4) sekä matkailun yhteistyökumppanit (Principle 5) (PAN Parks Verification Manual, 2008a, 2008b, 2008c). Näillä perusteilla sertifikaatti pyrkii tasapainottamaan taloudellisen kasvun, kulttuurisen koskemattomuuden ja ekologisen kestävyuden. Se tehdään yhteistyössä luonnonsuojeluorganisaatioiden, matkanjärjestäjien, liikeyhteisöjen ja muiden tahojen kanssa (Puhakka ym., 2009).

PAN Parksin jokaiseen periaatteeseen sisältyvät kriteerit ja niiden indikaattorit, joilla kansallispuisto verifioidaan. Ensimmäinen periaate, luonnonarvot, pitää sisällään kolme kriteeriä. Niistä ensimmäinen vaatii, että alue on suojeltu jonkin säädöksen tai yksityisen aloitteen toimesta. Toisen kriteerin mukaan alueen biologinen monimuotoisuus on huomattavaa ja sisältää Euroopan alkuperäisiä ekosysteemejä. Tähän kuuluu muun muassa indikaattorit alueen luokituksesta IUCN:n luonnonsuojelukategoriaan 2 (kansallispuistot) sekä osa suojellusta alueesta pitää kuulua Natura 2000 -ohjelmaan. Kolmanneksi suojeltavan alueen on oltava vähintään 20 000 hehtaaria ja puiston rakenteen on suojeltava kansainvälisesti merkittävää luontoa ja ekosysteemejä. (PAN Parks Verification Manual, 2008a, s. 1–2.)

Toinen periaate, luonnonhoito, tähtää siihen, että suunnittelulla ja hallinnolla pyritään säilyttämään, tai tarvittaessa palauttamaan, alueen ekologiset prosessit ja biodiversiteetti. Puiston suunnittelun ja sääntöjen on tuettava alueen luonnollisia arvoja. Puiston rakenteen tulee olla vyöhykemallinen, jolla turvataan ihmistoiminnan ja luonnonsuojelun menestyksenkäs yhteiselo. Tähän on sisällytettävä vähintään 10 000 hehtaarin kokoinen alue, joka on täysin rauhoitettu luontoon vaikuttavalta ihmistoiminnalta. Suojellun erämaan lähistöllä tapahtuva ihmistoiminta ei saa olla ristiriidassa kansallispuiston luonnonsuojelutavoitteiden kanssa eikä vahingoittaa välillisesti puiston luontoa. Suunnitelmia ja sääntöjä tukemassa on oltava pitkän ajan suojelustrategia, johon kuuluvat tutkimustiedon lisääminen sekä suunnitelma lisätä alueen sosiokulttuurista ja taloudellista kestävyttä. Puiston tehtävänä on myös kouluttaa puiston alueella toimivia luonnossa toimimisesta. Tapauksessa, jossa suojelualue sijaitsee valtion ra-

jalla ja jatkuu toisen valtion puolelle, kuten Oulanka ja Paanajärvi, PAN Parks edellyttää puistojen hallinnossa yhteistyötä. (PAN Parks Verification Manual, 2008a, s. 3–8.)

Kävijöiden hallinnalla, kolmannella periaatteella, tahdotaan ohjata puistot tarjoamaan vierailijoilleen korkealaatuisia luontoelämyksiä. Kriteerinä on hallintasuunnitelma, joka on tehty yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Sillä pyritään minimoimaan kävijöiden aiheuttamat negatiiviset vaikutukset puiston luontoon. Suunnitelman toinen tarkoitus on lisätä alueen luonnonsuojelutavoitteiden ymmärrystä koulutussuunnitelmilla sekä vierailijoille että puistossa toimiville työntekijöille. Tämän lisäksi puiston hallinnon on tarjottava korkealaatuista palvelua ja toimintaa sekä ensiluokkaiset puitteet virkistyskäyttöön. Kävijöiden viihtymisen ja kouluttamisen katsotaan edistävän matkailun liiketoimintaa kestävästi. (PAN Parks Verification Manual, 2008a, s. 8–10.)

Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisimmät PAN Parksin kriteerit löytyvät periaatteista neljä ja viisi. Neljännessä periaatteessa käydään läpi Kestävän matkailun kehitysstrategia (Sustainable Tourism Development Strategy, STDS), joka on luotava puistolle. Strategian vetovastuu, toteutus ja valvonta, on muodostettavalla paikallisella PAN Park ryhmällä (Local PAN Park Group, LPPG). Kehitysstrategian on kunnioitettava PAN Parksin luonnonsuojelukriteereitä ja pyrittävä parantamaan matkailutuotteiden ja kävijöiden elämysten laatua puistossa ja sen alueella. Sen tulee sisältää strategioille tyypilliset visiot, päämäärät sekä lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteet. Uusien aktiviteettien ja kehityssuuntien on oltava yhteensopivia paikallisen talouden ja sosiokulttuurisen rakenteen kanssa, minkä lisäksi strategian yhteyteen tehdään vielä uutta kehityssuuntaa tukeva ja paikalliseen toimintaan linkittävä viestintä- ja markkinointistrategia. Vaatimuksena on myös, että paikallinen kaavoitus- ja taloussuunnittelu ottaa kehitysstrategian osaksi toimintaansa, ja että yhteistoimintaryhmällä olisi täten vahva poliittinen ja sosiaalinen tuki paikallisyhteisön jokaisella tasolla. (PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 3–4.)

Olettamuksena PAN Parks -sertifioinnille on, että alueella on riittävä matkailupotentiaalia ja tarpeeksi hyvä ympäristön kantokyky matkailun luomalle paineelle. Tämän osoittaakseen puiston täytyy suorittaa selvitys alueen luonnon, kulttuurin ja sosioekonomisten resurssien tämänhetkisestä tilasta ja tulevaisuuden näkymistä. Selvityksen jälkeen on alueen matkailupotentiaalia edistettävä suunnitelman mukaisesti ja tukeutuen aina tutkimustietoon. Matkailun haitalliset toiminnot, etenkin ympäristölle, on poistettava tai minimoitava äärimmilleen, jotta

alueen herkkä luonto ei järky matkailun takia. (PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 4–5.)

Puiston matkailun kehityksen on perustuttava kestäväan sosioekonomisten resurssien käyttöön, ottaen huomioon myös vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen tarpeet. Tämä edellyttää, että puistolla on konkreettiset ja tarkat tavoitteet ja suunnitelmat resurssien käyttöön. Strategian on tarkoitus myös valvoa, että paikallisella yhteisöllä säilyy oman kulttuurin ja kulttuuriperinnön hallinta. Tähän pyritään vaikuttamalla myönteisesti paikalliseen talouteen nostamalla paikallista työllisyyttä sekä kouluttamalla sen eri sidosryhmiä. (PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 4–5.)

Yhtenä tärkeimpänä yhteistoimintaryhmän tehtävänä on valita PAN Parks puiston yhteistyökumppanit (PAN Parks business partners, BP) ja asettaa heidän valinnalleen korkeat standardit. Standardien on otettava huomioon paikallisen yhteisön ja alueen tarpeet ja sovitettava ne yhteen saavuttaakseen parhaimman mahdollisen kansallisen PAN Parks yhteistyökumppanien tulee olla matkailualaan liittyviä yrittäjiä, jotka sitoutuvat kestäväan matkailuun ja tukevat sertifioitua PAN Parks -puiston tavoitteita. Heidän on tarkoitus yhdessä aktiivisesti yhteistoimintaryhmän kanssa toteuttaa kestäväan matkailun strategiaa käytännössä. Kriteereinä ovat muun muassa luonnonsuojelualueelle sopivat laadukkaat luontomatkailutuotteet sekä asiakkaille helposti saatavilla olevaa tietoa ympäröivästä alueesta, sen arvoista, luonnonsuojelusta ja uhista. (PAN Parks Verification Manual, 2008b.)

PAN Parks -kumppanien tulee myös täyttää tietyt ympäristövaatimukset, joiden täyttöön on kaksi vaihtoehtoa. Yhteistyökumppanilla voi olla joko jokin jo olemassa oleva ympäristömerkki tai vaihtoehtoisesti yrityksen toiminnan ympäristölähtöisyyden verifioi ja varmentaa yhteistoimintaryhmä. Jälkimmäisessä tapauksessa PAN Parks tarjoaa esimerkkimallin, jonka pohjalta kukin yhteistoimintaryhmä voi tehdä oman luontomatkailun ympäristölaatumerkin. Malliin kuuluu paljon eri tekijöitä, joista esimerkkinä kriteerit henkilökunnan koulutuksesta, toiminnan muokkaaminen ekologisesti kestäväksi, paikallisen talouden tukemisesta muun muassa palkkaamalla paikallista työvoimaa ja käyttäen paikallista tukipalveluja sekä paikallisen luonnon ja kulttuurin tukeminen. (PAN Parks Verification Manual, 2008b.)

PAN Parks ja muut sosiokulttuurista kestävyttä huomioivat sertifikaatit ovat nykypäivänä osoitus siitä, että kestäväan kehityksen ja sen tutkimuksen piirissä on huomioitu tarkemmin sosiokulttuurisen ulottuvuuden tärkeys, vaikka sen vaikutukset eivät ole helposti ja määrällisesti mitattavissa lyhyellä aikavälillä (Swarbrooke, 1999, s. 69).

3. OULANGAN KANSALLISPUISTO ESIMERKKINÄ SOSIOKULTTUURISESTI KESTÄVÄSTÄ LUONTOMATKAILUN KEHITTÄMISESTÄ

3.1 TUTKIMUSKOHTENA OULANGAN KANSALLISPUISTO

Kuva 1. Oulangan kansallispuisto

Lähde: Metsähallitus, 2003

Tämän tutkimuksen kohde, Oulangan kansallispuisto, sijaitsee Kuusamon ja Sallan kuntien alueella Oulankajoen jokivarressa. Idea alueen suojelemisesta oli lähtenyt liikkeelle jo vuonna 1897, mutta toteutui vasta vuonna 1956 (Kalliola, 1980, s. 9, 12). Vuosisadan vaihteen ja alun aikaisista poliittisista väännöistä sekä Suomen sisällissodasta johtuen ensimmäinen luonnonsuojelulaki saatiin Suomeen vuonna 1938. Kuusamon alue ei kuitenkaan kuulunut ensimmäisiin luonnonsuojelualueisiin (Kalliola, 1980, s. 10), joista valtaosa jäi jatkosodan jälkeen Neuvostoliitolle luovutetuille alueille. Tämän seurauksena Suomeen tarvittiin uusia kansallispuistoja nostattamaan kansallista henkeä ja idea Oulangasta tuotiin jälleen esille. Sittemmin Oulangan kansallispuistoa on laajennettu kahteen kertaan vuosina 1982 ja 1989 (Metsähallitus, 2003). Perustamis- ja laajennusvaiheet ovat olleet ristiriitaisia ja herättäneet vastusta etenkin paikallistasolla johtuen alueen metsänhoito-, kalastus-, metsästys- ja porotaloudesta (Puhakka ym., 2009). Kansallispuistoa perustettaessa tehtiin myös laaja selvitys alueen valjastamisesta energian tuotantoon, mistä kuitenkin tappiolliseksi todettuna toimintana luovuttiin (Kalliola, 1980, s. 12). PAN Parks -sertifikaatti myönnettiin puistolle vuonna 2002.

Nykyään Metsähallituksen hallinnoima Oulangan kansallispuisto sijaitsee Kuusamon-Sallan ylänköalueella ja sen pinta-ala on 27 720 hehtaaria. Se rajoittuu idän pohjoisosassa Venäjään, jonka puolella jokivarren puisto jatkuu vuonna 1992 perustettuna Paanajärven kansallispuistona. Metsähallituksen tavoitteena on kehittää puistojen hoitoa ja käyttöä yhteneväisin perustein. Visiona on muodostaa yhtenäinen, hyvin hoidettu ja kansainvälisesti tunnettu luonnonsuojelualue kahden valtion yhteistyöllä (Metsähallitus, 2003, s. 7, 11.). Tiiviimmän yhteistyön takeeksi Oulangan kansallispuisto haki vuonna 2011 yhdessä Paanajärven kansallispuiston kanssa yhteistä PAN Parks -sertifiointia ja se myönnettiin puistoille kesän 2012 lopussa.

Suomessa Oulangan kansallispuisto edustaa erityistä luonnonympäristöä, sillä alue on biotyyppijakaumaltaan erittäin monipuolinen. Kokonaisuudessaan kansallispuisto kuuluu Natura 2000 -verkostoon. (Metsähallitus, 2003, s. 7–8). Verkosto on yksi Euroopan Unionin tärkeimmistä keinoista pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden vähenemisen alueellaan. Se koostuu eri luonnonmaantieteellisistä vyöhykkeistä, joissa on EU:n jäsenmaiden ehdottamia luontodirektiivin täyttämiä suojelualueita. Suomi, pohjoisinta Lappia lukuun ottamatta, ja Oulanka kuuluvat boreaaliseen vyöhykkeeseen, joka hyväksyttiin Natura 2000 -verkoston kokoonpanoon vuonna 2008 (Ympäristöministeriö, 2012).

Natura 2000 -verkostoon kuulumisen tarkoittaa alueen käytön rajoitusta. Sallittua toimintaa on luonnon hyödyntäminen eli luonnonsuojelutavoitteista johdettu toiminta. Oulangan alueella on katsottu, että luonnon hyödyntämistä ovat poronhoito, kalastus, metsästys, marjastus, sienestys ja matkailun yritystoiminta (Metsähallitus, 2003, s. 28).

Oulangan kansallispuisto on yksi Suomen suosituimmista retkeilyalueista suurilla kävijämäärillään (Metsähallitus, 2003, s. 10), mikä ei ole ihme, sillä matkailuelinkeino sai alueella sijaa jo vuonna 1930-luvulla. Vuoden 2009 aikana kävijöitä tilastoitiin puistossa noin 165 500 (Käyntimäärät kansallispuistoittain, 2010) ja vuoden 2005 kävijätutkimuksen mukaan (Muikku, 2005) noin viidennes oli ulkomaisia, joista suurin osa Saksasta ja Hollannista. Puistossa toimii noin kolmekymmentä Metsähallituksen ohjelmapalveluja tuottavaa yhteistyöyritystä, joiden lisäksi noin parikymmentä majoitusyritystä sijaitsee puiston lähellä (Puhakka ym., 2009, s. 82). Puistolla on tärkeä aluekehityksellinen rooli Kuusamo-Sallan alueella (Leinonen, Kauppila & Saarinen, 2007), mistä kertoo muun muassa kansallispuiston kävijöiden tuoma matkailutulo, joka oli vuonna 2000 noin 13,5 miljoonaa euroa (Hakala, 2003).

Metsähallituksen periaatteena on ohjata kansallispuistossa tapahtuvaa matkailua niin, että puiston ulkopuolelle ohjataan suoranaisesti luontoharrastukseen liittymättömät luonnon käyt-

tömuodot ja toiminnot, jotka voidaan suorittaa puiston ulkopuolella. Oulangan kansallispuistossa tapahtuvan matkailutoiminnan edellytyksenä on käyttöoikeussopimus, joka solmitaan Metsähallituksen ja yrityksen välille. Tämä sopimus määrittää puitteet yrityksen toiminnalle sekä asettaa yritykselle Metsähallituksen ympäristö- ja laatu järjestelmävaatimukset, jotka sen pitää täyttää. Sopimus velvoittaa Metsähallituksen perehdyttämään yritykset suojelutavoitteita tukevaan luontomatkailuun sekä Metsähallituksen ympäristö- ja laatu järjestelmän vaatimuksiin. Yrittäjän velvollisuutena on puolestaan raportoida toiminnastaan ja suorittaa puiston palvelujen käytöstä maksu. (Metsähallitus, 2003, Liite 4.)

Oulangan alueella matkailu perustuu pitkälti kansallispuiston vetovoimaan. Tämä luo alueen paikallisten tyytyväisyyteen kaksi ulottuvuutta, luonnonsuojelullisen ja matkailullisen. Kansallispuiston päätehtävä, luonnonsuojelu, rajoittaa jossain määrin aina paikallisten toimintaa alueella ja alueelle sijoittuva matkailu muokkaa puolestaan heidän elinympäristöään fyysisesti. Rajoituksista ja muutoksista huolimatta Kuusamon alueen asukkaat kokevat matkailun alueella erittäin positiivisesti (Siikamäki, 2005).

3.2 SOSIOKULTTUURINEN KESTÄVYYS OULANGAN ALUEELLA

Oulangan kansallispuiston alueella sosiokulttuurinen kestävyys on saanut paljolti huomiota osakseen PAN Parks -sertifikaatin myötä. Kuusamon ja Sallan kuntien alueella sijaitseva Oulanka on merkittävä osa alueen identiteettiä. Kansallispuistoa eivät käytä vain turistit ja matkailualan yritykset, vaan puistossa toimii myös lukuisa määrä erilaisia harrastejärjestöjä, esimerkiksi kalastuksen ja metsästyksen parissa. Vuonna 2011 Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman (2011) uudistusprosessissa kuultiin useaan otteeseen eri osapuolia paikallisesta kansalaisyhteiskunnasta, alueen yrityksiä sekä paikallisia hallintotahoja. Prosessi on hyvä esimerkki sosiokulttuurisen kestävyuden harjoittamisesta ja sen merkityksen ymmärtämisestä. Lisäksi sertifikaatin saamisen edellytyksenä on paikallisten osallistaminen ja tutkimustiedon tuottaminen alueen matkailun kestävydestä ja etenkin sen sosiokulttuurisesta puolesta. Tässä luvussa käydään läpi alueen sosiokulttuurisen kestävyuden tutkimusten tuloksia sekä sitä, miten osallistamisen käytännöt PAN Parksin ja Metsähallituksen taholta limittyvät toisiinsa.

Oulangan kansallispuistosta on tehty useita maantieteellisiä ja biologisia tutkimuksia, mistä yhtenä konkreettisena merkinä on puistossa toimiva Oulun yliopiston tutkimusasema. Viime

vuosina PAN Parks -sertifioinnin jälkeen on puistossa tehty runsaasti myös matkailun sosio-kulttuuriseen kestävyysliittymiä tutkimuksia (Cottrell ym., 2008; Puhakka ym., 2008; Puhakka ym., 2009), mikä on itse sertifikaatin edellytyskin. Sertifikaatti vaatii, että joka viides vuosi toteutetaan laaja-alainen tutkimus siitä, onko PAN Parks hyödyttänyt matkailun sosio-kulttuurista kehitystä kansallispuiston alueella. Oulangan alueella tämä tutkimus toteutettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2007. Sen tutkimustuloksista on sittemmin tehty monta julkaisua. Tutkimuksen virallinen raportti (Cottrell ym., 2008) totesi, että PAN Parksin suoranaista syyseuraus suhdetta sosiokulttuuriseen kestävyysliittymiä on vaikea osoittaa. Yleisenä huomiona kuitenkin todettiin, että sertifikaatista tietoiset ihmiset arvostavat sitä ja sen ajamaa tarkoitusta ja ovat paremmin tietoisia kestävästä matkailusta ja sen eri ulottuvuuksista.

Sosiokulttuurista kestävyysliittymiä on tutkittu myös paikallisten toimijoiden näkökulmasta (Puhakka ym., 2008). Tutkimuksen keskeinen tutkimuskysymys koskee PAN Parks -sertifikaatin merkitystä paikallisyhteisön ja matkailun kehittämisessä. Tutkimustulokset mukailevat paljolti aiempia tuloksia siitä, että paikalliset toimijat suhtautuvat suurimmaksi osaksi positiivisesti kansallispuiston matkailukäyttöön ja luontomatkailun nähdään hyödyttävän paikallisyhteisöä monin tavoin, mutta paikallisten toimijoiden erilaiset positiot yhteisössä vaikuttavat heidän tyytyväisyyteensä ja suhtautumiseensa kansallispuistoa kohtaan (Puhakka ym., 2008, s. 93). Aiheesta on julkaistu myös tutkimus, onko matkailun sosiokulttuurisella kehityksellä ollut negatiivisia puolia paikallisten asukkaiden näkökulmasta (Puhakka ym. 2009).

Kuusamon alueen asukkaiden tyytyväisyyttä sekä luonnonsuojeluun että matkailuun on tutkittu yhdessä läheisen tunturi- ja matkailualueen Syötteen asukkaiden näkemysten kanssa (Siikamäki, 2005). Suurin osa Kuusamon asukkaista kokee, että sekä luonnonsuojelulla että luontomatkailulla on enemmän myönteisiä kuin kielteisiä vaikutuksia heidän elämäänsä. Luonnonsuojelulla nähtiin olevan positiivisia vaikutuksia esimerkiksi maiseman kauneuteen, eliöstön monimuotoisuuteen, asuinalueen viihtyisyyteen sekä luontomatkailuun ja sen toimintaedellytyksiin (Siikamäki, 2005, s. 35). Kielteisiksi vaikutuksiksi koettiin työllisyyden ja alueen elinkeinotoiminnan vaikeutuminen (Siikamäki, 2005, s. 36). Matkailun tuomiksi ympäristöllisiksi haittavaikutuksiksi koettiin maaperän kulumisen, ympäristön roskaantuminen sekä vesistövaikutukset, ja sosiaalisiksi matkailijoiden epäasiallinen käytös sekä palvelujen ruuhkaantuminen sesonkiaikoina (Siikamäki, 2005, s. 37). Jälkimmäisen katsottiin vahvistavan paikallisten ja matkailijoiden vastakkain asettelua, sillä osa asukkaista koki paikallisväestön ja matkailijoiden tarpeiden olevan eriarvoisessa asemassa kunnan palveluita kehitettäessä (Siikamäki, 2005, s. 37). Näiden kahden ulottuvuuden, luonnonsuojelun ja matkailun, välinen

vuorovaikutus on kansallispuistoissa väistämätöntä, mutta on syytä tutkia vaikutetaanko niihin yhdessä vai erillisinä tekijöinä.

3.3 OSALLISTAMISEN KEINOJA OULANGALLA

Metsähallituksen tavoitteena on kehittää yhteistyötä paikallisväestön kanssa alueen kehityksen suhteen. Yhteistyö PAN Parksin kanssa on antanut tälle työlle muutamia käytännöllisiä työkaluja, joita Metsähallitus on muokannut paremmin Oulangalle sopiviksi. Seuraavassa taulukossa esitellään PAN Parksin kriteerejä ja indikaattoreita, jotka koskevat paikallisten osallistamista. Ensimmäisenä huomiona todettakoon, että kriteereitä ja indikaattoreita on lopulta hyvin vähän niiden kokonaismäärään suhteutettuna.

Taulukko 1. PAN Parks -sertifikaatin osallistamiseen liittyvät kriteerit ja indikaattorit Oulangan kansallispuistossa.

PERIAATE 2

Ympäristön hallinta (Habitat Management)

Oulangalla

Kriteeri 2.3

Suojelualueella on pitkän aikavälin suojelustrategia, jonka käytäntöön pano tapahtuu hoito- ja käyttösuunnitelmalla, HKS, (management plan). Suunnitelmaa monitoroidaan ja arvioidaan säännöllisesti ja tuloksien valossa voidaan myös päivittää.

Indikaattori 2.3.2

HKS suunnitteluprosessin tulee sisältää tarkistus- ja hyväksymisprosesseja ja eri osapuolten osallistumista näissä vaiheissa. Suunnitelmasta viestitään eri sidosryhmille.

Management plan = hoito- ja käyttösuunnitelma, HKS

HKS:n suunnitteluprosessi on ollut PAN Parksin vaatiman kaltainen. Tosin HKS:aa ei ole hyväksytetty kaikilla sidosryhmillä.

Indikaattori 2.3.7

HKS sisältää ohjelmia, jotka ovat suunniteltu parantamaan suojelun alueen sosiokulttuurisia ja taloudellisia hyötyjä ympäröiviä yhteisöjä ja matkailun kehitystä varten.

HKS:ssa sosiokulttuuriseen kestävyyyteen keskittyvät ohjelma on kulttuuriperintökohteiden suojele.

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla.

PERIAATE 4

Kestävän matkailun kehitysstrategia (Sustainable Tourism Development Strategy, STDS)

Oulangalla

Kriteeri 4.1 Paikallinen PAN Park ryhmä perustetaan (Local PAN Park Group, LPPG) ja siltä edellytetään kestävän matkailun kehitysstrategian laatimista, toimeenpanoa ja seuranta sekä liiketoimintakumppaneiden verifioimista. Sidosryhmät ja potentiaaliset PAN Park yhteistyökumppanit vahvistavat muodollisesti tukensa ja sitoutumisensa suojelualueen ja PAN Parks -säätien suojelun tavoitteisiin	Indikaattori 4.1.1 Yhteistoimintaryhmä laatii perustuskirjansa mukaisesti luontomatkailusuunnitelman ja suorittaa sen toimeenpanon ja seurannan. Ryhmä myös verifioi ja valvoo PAN Parks yhteistyökumppaneita. Indikaattori 4.1.2 Yhteistoimintaryhmä sopii itselleen työjärjestyksen.	<i>Paikallinen PAN Park ryhmä (Local PAN Park Group, LPPG) = yhteistoimintaryhmä</i> <i>Kestävän matkailun kehitysstrategia (Sustainable Tourism Development Strategy, STDS) = Luontomatkailusuunnitelma</i> Yhteistoimintaryhmä perustettiin Oulangalla PAN Parksia varten ja päätösvalta sillä on vain PAN Parksia koskevissa asioissa. Ryhmä toimii muuten tiedotuskanavana ja neuvoantavana elimenä Metsähallitukselle matkailua koskevissa kysymyksissä
Kriteeri 4.2 Yhteistoimintaryhmä laatii ja hyväksyy PAN Parks -alueen luontomatkailusuunnitelman.	Indikaattori 4.2.2 Luontomatkailusuunnitelma on integroitu paikalliseen maankäyttöön ja paikallistalouden suunnitteluun. Yhteistoimintaryhmä on saavuttanut vakaan poliittisen ja sosiaalisen tuen luontomatkailusuunnitelmalleen.	PAN Parks hakee yhteistoimintaryhmälle kohteessa vahvaa poliittista mandaattia.
Kriteeri 4.5 Matkailun kehitys ja jo olemassa olevat matkailuaktiviteetit PAN Parks -alueella perustuvat sosioekonomisten resurssien kestäväälle käytölle, tarkoittaen myös vähemmistön ja alkuperäiskansan kysymyksiä.	Indikaattori 4.5.3 Luontomatkailusuunnitelma on suunniteltu niin, että sillä on positiivisia vaikutuksia paikalliseen tuloon. Jotkut tavoitteet viittaavat paikalliseen ja alueelliseen työllisyyteen sekä PAN Parks -alueen sidosryhmien koulutukseen.	Paikallisuus työnhaussa kriteerinä on Suomen lain vastainen, eli luontomatkailusuunnitelmalla ei voida vaikuttaa suoraan paikallisten työllistämiseen. Oulangan luontomatkailusuunnitelmassa ei myöskään ole tavoitteissa järjestää koulutuksia sidosryhmille.
Kriteeri 4.6 Suunniteltu matkailukehitys ja olemassa olevat matkailuaktiviteetit perustuvat PAN Parks -alueen kulttuuristen resurssien kestäväan käyttöön.	Indikaattori 4.6.2 Luontomatkailusuunnitelma pyrkii turvaamaan sen, että paikallisyhteisöillä säilyy kontrolli heidän omasta kulttuuristaan ja kulttuuriperinnöstään.	PAN Parks olettaa kaikkien paikallisryhmien olevan edustettuna yhteistoimintaryhmässä, sillä muuta kanavaa vaikuttaa heidän kulttuurinsa tai kulttuuriperintönsä käyttöön se ei ole luonut.

Lähde: PAN Parks Verification Manual, 2008a ja b.

PAN Parksin keinot vaikuttaa paikallisten osallistamiseen nojautuvat hyvin vahvasti yhteistoimintaryhmään. Metsähallitus on ottanut PAN Parksin työkaluna matkailun kehitykseen ja soveltanut sen antamia vaikuttamisen työkaluja omaan toimintaansa. Yhteistoimintaryhmän päätoiminen tarkoitus on verifioida PAN Parksin liiketoimintakumppanit, mutta se toimii samalla tiedotuskanavana ryhmän jäsenjärjestöille ja -tahoille puistoa koskeissa asioissa. (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.)

Hoito- ja käyttösuunnitelman suunnitteluprosessi on ollut valtaisa ponnistus Metsähallituksen puolelta paikallisten osallistamisen suhteen. Suunnitelma on käytännössä ainut tapa osallistaa paikallisia puiston kokonaisvaltaiseen kehitystyöhön. Tähän on kannustanut osaltaan myös PAN Parks, joka kriteeristöllään haluaa paikallisten ja myös muidenkin sidosryhmien osallistuvan näin merkittävään suunnittelutyöhön.

Suunnitteluprosessin edetessä Metsähallitus huomasi paikallisten osallistamisen alueen kehitystyöhön vaikeaksi ja haastavaksi. Tähän haasteeseen Metsähallitus on etsinyt ratkaisua PAN Parksin tarjoamista osallistamisen työkaluista. Metsähallituksessa pyritään ottamaan käyttöön sellaiset PAN Parksin tarjoamat toiminnot ja käytännöt, jotka ovat hyödyllisiä Oulangan kansallispuiston hoidossa ja etenkin paikallisten voimaannuttamisessa. PAN Parks tosin pyytää kumppanipuistoiltaan paljon sellaista, joiden välitöntä hyötyä Metsähallituksenkin on vaikea nähdä. Näiden toimintojen arvo saattaa kuitenkin näkyä Oulangalla pidemmällä aikajänteellä esimerkiksi ulkomaisten matkajien tulovirtana tai puistosta saadun tiedon analyysituloksina. (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.)

Metsähallituksen mukaan PAN Parksin hyöty paikallisten sitouttamisessa on onnistunut lähinnä vain yrittäjien kanssa. PAN Parks -verkostoon mukaan lähteneet yrittäjät saavat suorat markkinointikanavat PAN Parksin kautta ja ne yrittäjät, jotka osaavat hyödyntää tätä kanavaa hyvin toiminnassaan ovat verkostossa myös aktiivisia toimijoita. (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.)

PAN Parksin myötä tulleen yhteistoimintaryhmän lisäksi Metsähallituksella ei ole suoranaisesti muita suoria paikallisten osallistamisen kanavia. Toki paikallisten mielipiteitä on aina kuunneltu ja palautetta halutaan ottaa vastaan. Annetut palautteet ja kehitysehdotukset käydään läpi ja mahdollisuuksien mukaan niitä toteutetaan. Jokaiseen ideaan Metsähallituksen on kuitenkin mahdotonta tarttua, sillä sen toimintaa ohjaavat vahvasti luonnonsuojelulait. (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.)

Metsähallitus kehittää uusia viestintäkanavia nykyajan mahdollistaessa monipuolisen viestinnän. Uusia kanavia ovat muun muassa aktiivinen sosiaalisen median käyttö ja verkkoportaalit (luontoon.fi ja metsa.fi), joita pitkin palautetta otetaan vastaan ja ihmisiä pyritään sitouttamaan ja osallistamaan alueen kehittämiseen. (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.) Prosessi on kuitenkin vasta alussa ja tutkimukseni tarkoitus on osaksi antaa Metsähallitukselle vinkkejä tulevaisuuteen.

4. TUTKIMUSAINEISTOT JA ANALYYSIMENETELMÄT

4.1 AINEISTON KERUU

Toteutan tutkimuksessani aineistotriangulaatiota. Tutkimukseni koostuu siis erityyppisistä aineistoista, joita käytän yhdessä tässä tutkimuksessa saavuttaakseni moninäkökulmaisuu- den analyysiini. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 69). Perustelen valintaani sillä, että Oulangan kansallispuistosta ei ole tehty aiemmin tutkimusta, jossa matkailun sosiokulttuurista kestävyyttä olisi tarkasteltu yhtä aikaa puiston eri sidosryhmien näkökulmasta.

Aineistoni lähtökohta on Oulangan kansallispuiston uuden Hoito- ja käyttösuunnitelman valmistusprosessi. Suunnitelman rakennetta ja tekoprosessia oli muokattu osallistavampaan suuntaan tarkoituksena kuulla myös paikallisten ja muiden sidosryhmien näkemyksiä puiston hoidosta ja käytöstä. Tämä toteutettiin järjestämällä avoimia keskustelu- ja yleisötilaisuuksia sekä lausuntokierros. Aineistoni koostuu siis yleisötilaisuuksien ja kohdennettujen tapaamisten dokumentaatioista sekä lausuntokierroksen lausunnoista (Liite 1). Prosessin vaiheet ja aineistoni keruu esitellään taulukossa 2 sivulla 29.

Muistiot keskustelutilaisuuksista ja palavereista esittävät erinomaisesti paikallistahojen tarpeita ja haluja kehittää puistoa. Muiden sidosryhmien ääntä esiintyy lausuntokierroksella kerätyissä lausunnoissa ja kirjallisissa palautteissa. Lausunnoista yksi lähetettiin myöhässä, joten sitä ei ole varsinaisesti käsitelty suunnitteluprosessissa eikä sitä KHS:aan liitettyssä lausuntoyhteenvedossa kommentoitu. Tässä tutkimuksessa tosin lausunto huomioidaan sen kommentoitavien aihepiirien ja sisällön osalta ja huomioidaan, että se on jätetty varsinaisessa prosessissa huomioarvon ulkopuolelle.

Taulukko 3 esittelee lausuneiden tahojen kontekstin. Taulukosta käy selkeästi ilmi lausunnon antaneiden tahojen sidonnaisuudet. Taulukko itsessään toimii eräänlaisena aineistona, josta on hyötyä analysoitaessa kansallispuiston alueella vallitsevia valtasuhteita. Huomiota herättää etenkin, että paikallistahojen lausuntoja on tullut vain Sallan puolelta.

Taulukko 2. Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman (2011) suunnitteluprosessi ja tutkimuksen aineiston keruu.

Suunnitteluprosessin vaiheet			Aineiston keruu
Suunnitteluprosessin aloitus vuoden 2009 lopulla	Suunnittelu alkoi suunnitteluprosessin ja aikataulun suunnittelemisella Metsähallituksen sisällä. Ennen varsinaista aloitusta käytiin läpi edelliset suunnitelmat ja katsottiin, mitkä kirjaukset ovat toteutuneet ja mitkä eivät.		
Paikallisten kuuleminen ja näkemysten kerääminen, yleisötilaisuuksien ensimmäinen kierros	Metsähallitus järjesti kaksi yleisötilaisuutta, joiden aiheena oli kertoa hoito- ja käyttösuunnitelmasta, sen teosta ja paikallisten mahdollisuuksista osallistua prosessiin sekä kuulla heidän mielteitä puiston käytöstä ja hoidosta.	<ul style="list-style-type: none"> • Yleisötilaisuus 19.1.2010 Oulangan luontokeskuksessa, Kuusamossa <ul style="list-style-type: none"> ○ 34 osallistujaa • Yleisötilaisuus 20.1.2010 Hautajärven luontokeskuksessa Sallassa <ul style="list-style-type: none"> ○ 41 osallistujaa 	<i>Yleisötilaisuuksien muistiot kuuluvat aineistooni</i>
Kohdennettu osallistaminen		<ul style="list-style-type: none"> • Tapaaminen Oulangan alueen paliskuntien edustajien kanssa 3.3.2010 • Neuvottelut Kuusamon yhteismetsän edustajien kanssa 23.3.2010 	<i>Tapaamisten muistiot kuuluvat aineistooni.</i>
Syväällisempi kuuleminen keskustelua herättävistä aiheista	Järjestettiin kaksi yleisötilaisuutta lisää, joissa aiheenrajaukset olivat tarkasti metsästyksessä ja kalastuksessa. Aiheet ovat herättäneet aina paljon keskustelua alueella ja molemmille omat tilaisuudet antoi mahdollisuuden syventyä kumpaankin ja koota asiakokonaisuuksista kiinnostuneet henkilöt yhteen.	<ul style="list-style-type: none"> • Yleisötilaisuus metsästyksasioista 29.3.2010 Sokos Hotel Kuusamossa <ul style="list-style-type: none"> ○ 25 osallistujaa • Yleisötilaisuus kalastusasioista 11.5.2010 Oulangan luontokeskuksessa <ul style="list-style-type: none"> ○ 20 osallistujaa 	<i>Yleisötilaisuuksien muistiot kuuluvat aineistooni</i>
Kohdennettu osallistaminen	Suunnitelman tavoitteiden käsittely	<ul style="list-style-type: none"> • Pohjanmaan luontopalvelujen johtoryhmässä 3.6.2010 • Oulangan yhteistoimintaryhmässä 8.6.2010 	

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla.

Suunnitelman tavoitteet, yleisötilaisuuksien toinen kierros	Aiheena oli esitellä uuden hoito- ja käyttösuunnitelman valmisteltuja tavoitteita ja kuulla ihmisten mielipiteitä niistä.	<ul style="list-style-type: none"> • Yleisötilaisuus 22.6.2010 Oulangan luontokeskuksessa <ul style="list-style-type: none"> ○ 4 osallistujaa • Yleisötilaisuus 23.6.2010 Hautajärven luontotalolla Sallassa <ul style="list-style-type: none"> ○ 7 osallistujaa 	<i>Yleisötilaisuuksien muistiot kuuluvat aineistooni</i>
Lausunto kierros	Lokakuussa 2010 suunnitelmaluonnos laitettiin verkkoon vapaasti saataville. Lausuntoja pyydettiin 36 taholta.	<ul style="list-style-type: none"> • 19 saatua lausuntoa • 1 myöhästynyt lausunto • 5 muuta kirjallista palautetta 	<i>Lausunnot ja kirjalliset palautteet kuuluvat aineistooni. Niiden tarkempi esittely taulukossa 3.</i>
	Metsähallituksen edustaja oli tavattavissa lausuntokierroksen aikana kolme kertaa esitelläkseen suunnitelmaluonnoksen kiinnostuneille.	Metsähallituksen edustaja tavattavissa: <ul style="list-style-type: none"> • 7.12.2010 Palvelupiste Karhuntutassa Kuusamossa <ul style="list-style-type: none"> ○ 1 osallistuja • 8.12.2010 Oulangan luontokeskuksessa, Kuusamosa <ul style="list-style-type: none"> ○ 1 osallistuja • 9.12.2010 Hautajärven luontotalolla Sallassa <ul style="list-style-type: none"> ○ 9 osallistujaa 	<i>Tapaamisten muistiot kuuluvat aineistooni.</i>
Kohdennettu osallistaminen		<ul style="list-style-type: none"> • Liikasen metsästysseuran ja Metsähallituksen pala- veri 10.12.2010 • Juhani Koramon metsästysseurueen tapaaminen Metsähallituksen kanssa 16.12.2010 seurueen aloit- teesta. 	<i>Tapaamisten muistiot kuuluvat aineistooni.</i>

Suunnitelma lähetettiin hyväksyttäväksi Ympäristöministeriöön 5.1.2011

Taulukko 3. Oulangan kansallispuiston Hoito- ja käyttösuunnitelman (2011) lausuntokierroksella lausuneet tahot.

Kansallinen	Viranomainen	• Museovirasto	
Maakunnallinen	Viranomainen	Pohjois-Pohjanmaa	Lappi
		<ul style="list-style-type: none"> • Pohjois-Pohjanmaan liitto • Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus • Pohjois-Pohjanmaan museo 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapin ELY-keskus • Lapin liitto • Lapin riistanhoito piiri
	Järjestö	<ul style="list-style-type: none"> • Koillismaan Luonto ry 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapin luonnonsuojelupiiri ry (ei tullut aikarajaan mennessä, joten ei huomioitu HKS:n teossa)
Paikallistaso	Viranomaistaho	Kuusamo	Salla
		<ul style="list-style-type: none"> • Kuusamon riistanhoitoyhdistys 	<ul style="list-style-type: none"> • Sallan kunta • Sallan riistanhoitoyhdistys
	Elinkeinojen edustaja	<ul style="list-style-type: none"> • Kuusamon yhteismetsä • Alakitkan paliskunta • Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunta, KY-VOK 	<ul style="list-style-type: none"> • Matkalle Sallaan ry • Sallan paliskunta
	Harrastejärjestö	<ul style="list-style-type: none"> • Siilasmajan Kilta ry • Liikasen metsästysseura • Juhani Koramon metsästysseura 	<ul style="list-style-type: none"> • Rupakiven Ritarit • Liikasen metsästysseura
	Asukasyhdistys		<ul style="list-style-type: none"> • Hautajärven osakaskunta • Hautajärven kyläyhdistys ry
	Paikallinen asukas		<ul style="list-style-type: none"> • Paikallinen metsästäjä • Paikallinen asukas

Muistioiden ja lausuntojen lisäksi, käsittelen tutkimuksessani Metsähallituksen edustajien haastatteluja, jotka tein 16.4.2011. Haastattelut toimivat tutkimuksessani henkilökohtaisina tiedonantoina ja niistä selviää, minkälaisia reunaehtoja Metsähallituksella on toiminnassaan ja minkälaisia ongelmia Metsähallitus on kohdannut osallistaessaan ihmisiä hoito- ja käyttösuunnitelman tekoon.

4.2 AINEISTON LAATU

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on periaatteessa lopputonta, joten tutkimuksen teossa on tarpeen tarkka rajaus (Eskola & Suoranta, 1998, s. 65). Aineiston rajaus, kuten koko tutkimustehtäväni muotoutuminen, on tapahtunut kohdallani vaiheittain edeten erittäin laajasta rajatumpaan suuntaan. Alkuperäinen tarkoitukseni oli kerätä aineistoa paikallisten harrastajien, Metsähallituksen edustajien ja PAN Parks -liikekumppaneiden puolistrukturoiduilla haastateluilla. Työn taustatutkimusta tehdessäni sainkin käsiini Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman suunnitteluprosessin sivutuotteina syntyneet muistiot ja lausunnot. Niihin perehdyttyäni huomasin paikallisten tarpeiden ja äänen nousevan niistä erinomaisesti ja täyttävän aineiston tehtävän, jonka mukaan sen on ”tavalla tai toisella toimia tutkijan apuna rakennettaessa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä” (Eskola & Suoranta, 1998, s. 62). Pidän luontevana vaihtoehtona rajata tutkimustehtävääni uuden aineiston mukaan.

Aineistoni jättää siis ulkopuolelleen tahot, jotka on osallistettu puiston toimintaan PAN Parks -sertifioinnin myötä. Oulangan kansallispuistossa toimivat matkailuyritykset, jotka ovat hyväksytyt PAN Parks yhteistyökumppaneiksi (PAN Parks business partners), voisivat kertoa haastateltavina PAN Parksin toiminnasta matkailuliiketoiminnan edistäjänä. Olen tietoisesti kuitenkin jättänyt matkailun liiketoiminnan tarkastelun ulkopuolelle, sillä aineistostani ei noussut matkailun liiketoimintaa esille lainkaan. Tutkimuksessani haluan ottaa selville, miten paikallisten puiston käyttäjiä osallistetaan alueen suunnittelussa ja miten heidän tarpeita huomioidaan. Liiketoimintakumppaneiden osallistamisen väylät ovat erillään paikallisten osallistamisesta, joten tämä puoltaa heidän jättämistään aineiston ulkopuolelle.

Osaksi vaille ääntä jää myös aineistossa suuren huomion saava Oulangan yhteistoimintaryhmä. Yhteistoiminta ryhmä toimii PAN Parksin vaatimana paikallisena PAN Parks ryhmänä (Local PAN Parks Group, LPPG). Ryhmän tehtävänä on PAN Parksin mukaan valvoa kestävä luontomatkailustrategian toteutumista, laatia kestävä matkailun mukaiset standartit PAN Parks yhteistyökumppaneille sekä integroitua päätöksentekijänä paikallishallintoihin. Yhteistoimintaryhmään kuuluvat Kuusamon kaupungin, Sallan kunnan, Sallan matkailuyhdistyksen, Käylän maamiesseuran, Hautajärven kyläyhdistyksen ja Kuusamon luonnonystävien edustajat. Näistä kuudesta tahoista lausuntonsa Oulangan hoito- ja käyttösuunnitelasta antoivat Sallan kunta, Sallan Matkailuyhdistys ja Hautajärven kyläyhdistys.

Yhteistoimintaryhmän työ PAN Parksin osalta liittyy lähinnä matkailun liiketoiminnallisiin päätöksiin ja luontomatkailusuunnitelman toteutumisen valvontaan. Oulangalla yhteistoimintaryhmää on kuitenkin hyödynnetty laajemmin. Se toimii viestinnän kanavana ja neuvoantavana elimenä Metsähallitukselle. Päätösvalta sillä on kuitenkin vain PAN Parksia koskivissa asioissa. Tutkimuksessani tulen arvioimaan yhteistoimintaryhmää suhteessa sosiokulttuuriseen kestävyYTEEN, mutta tarkastelen sitä tietoisesti ulkopuolelta haastattelemta ryhmän jäseniä erikseen. Diskurssianalyysin keinoin annan aineistossani ilmenevien merkitysten antaa sille merkityksen myös tähän tutkimukseen.

Koska aineistoni koostuu organisaation asiakirjoista (Eskola & Suoranta 1998, 119), jotka ovat tulkittavissa muistioiden kohdalla myös dokumentoiduiksi tilanteiksi (Alasuutari 1994, 77), on tunnistettava näille myös aineiston reunaehdot, eli puitteet joiden raameissa aineisto on tuotettu. Muistiot ovat tarkkoja dokumentointeja tilaisuuksissa vallinneista keskusteluista. Ne eivät kuitenkaan ole sanasta sanaan ylöskirjoitettuja eivätkä puhujien itsensä kirjoittamia. Muistiot on kuitenkin lähetetty jälkeenpäin osallistujille, jolloin paikalla olleilla on ollut mahdollisuus korjauttaa virheelliset tiedon tallennukset. Muistiot on kirjoittanut aina Metsähallituksen edustaja, joten mahdollisuus puolueelliseen dokumentointiin on olemassa. Analyysissani minun täytyykin tiedostaa, että kirjoitetut muistiot ovat Metsähallituksen edustajan näkemys tapahtumien ja keskustelun kulusta. Dokumentointi on kuitenkin tarkkaa ja antaa puolueettoman vaikutelman, joten katson niiden toimivan hyvin aineistona myös siksi.

Lausunnot puolestaan vaihtelevat tyyliältään tahosta riippuen. Viranomaistahojen käyttämä kieli heijastaa heidän asiantuntemustaan lausumastaan asiasta ja on tyyliältään virkakielimäistä. Toinen ääripää ovat puolestaan paikallisasukkaiden kirjalliset palautteet, jotka ovat luonteeltaan puolustelevia ja oman oikeuden perään katsovia. Mielenkiintoiseksi analyysissani tuleekin näiden tyylivaihteluiden antamat vivahteet diskursseille. Pääsevätkö kaikki puhumaan lopulta samasta asiasta vai sulkevatko viranomaistahot tekstillään joitain osapuolia ulos?

Hoito- ja käyttösuunnitelmasta lähetettiin yhteensä 36 lausuntopyyntöä ja Metsähallitus sai lopulta 19 palautettua lausuntoa näiltä tahoilta. Analyysissä täytyy siis huomioda, että kaikki tahot eivät välttämättä olisi oma-aloitteisesti antaneet lausuntoa. Osasta lausunnoista huomaa, että suunnitelma on luettu yleisellä tasolla läpi ja kommentoitavaa ei löydy paljoa. Mitä paikallisempi tai alueen käytöstä kiinnostuneempi taho on lausunut, sitä syvällisemmin suunnitelmaan on perehdytty ja sitä kommentoitu.

4.3 DISKURSSIANALYYSI

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus (Alasuutari, 1994), joka pyrkii tulkitsemaan sosiokulttuurisen kestävyuden todellisuutta luokittelemalla aineistoa. Analysoin diskurssianalyysin avulla aineistosta nousevia diskursseja, joiden pohjalta lähdän selvittämään vastauksia tutkimuskysymyksiini. Analyysini tueksi lainaan menetelmällisiä apuvälineitä sisällönanalyysista. Laadullisessa analyysissä eri analyysitavat eivät ole kovin selvärajaisia ja usein käytännössä kietoutuvat toisiinsa (Eskola & Suoranta, 1998, s. 120). Tämä tarkoittaa tutkimukseni kannalta, että pääpaino metodissani on diskurssianalyysissa, mutta oma analyysini saattaa sisältää paikoin sisällönanalyysin piirteitä.

Paikallisten roolia kestävässä matkailussa voidaan katsoa monesta kulmasta, jokaisen näkökulman ollessa yhtä merkityksellinen sosiaalisen todellisuuden rakentaja. Tästä syystä diskurssianalyysi on tämän tutkimuksen metodina, sillä se näkee sosiaalisen todellisuuden rakentumisen kielenkäytössä ja muussa toiminnassa (Jokinen, 1999, s. 38). Aineistossa käytetty kieli on siis suurennuslasin alla ja sen tulkinta tapahtuu teoreettisen viitekehyksen antaman kehyksen läpi. Teoria ja diskurssianalyysi ovat vahvasti linkittyneitä toisiinsa ja diskurssianalyysia onkin kutsuttu ”väljäksi teoreettiseksi viitekehykseksi, joka sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia”. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, s. 17–18.)

Matkailun sosiokulttuurista kestävyyttä on tutkittu paljon viimeisen vuosikymmenen aikana. Usein tutkimukset ovat laadullisia ja perustuvat erilaisiin haastatteluaineistoihin. Esimerkiksi Jokinen, Mettiäinen, Sippola ja Tuulentie (2009) kävivät haastattelemassa paikallisia sekä paikanpäällä että täydentävillä puhelinhaastatteluilla. Etnografinen lähestymistapa on tyypillistä esimerkiksi Sofieldille (2003), joka on tutkinut paljon alkuperäiskansa-alueiden matkailun sosiokulttuurista kestävyyttä. Oulangan kansallispuistosta on myös tehty sosiokulttuurisen kestävyuden tutkimuksia, mikä on PAN Parks -sertifikaatin kriteerinä. Näissä tutkimuksissa tutkimusote on kvantitatiivinen (Puhakka ym., 2008; Puhakka ym. 2009). Kun tavoitteeni on ymmärtää sosiokulttuurinen kestävyys sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä, on diskurssianalyysi sopiva menetelmä tutkimukseeni.

Diskurssianalyysia voi kutsua olemukseltaan tulkitsevaksi metodiksi (Jokinen, 1999, s. 40–41), jonka tutkimuskohteena on jonkin sosiaalisesti rakentuvan inhimillisen käytännön selvittäminen kokonaisuutena (Eskola & Suoranta, 1998, s. 120). Se tutkii kielellisiä prosesseja ja

niiden tuotoksia, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuus ja kanssakäyminen rakentuvat (Jokinen, 1999, s. 40–41), eli sitä miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Eskola & Suoranta, 1998, s. 196; Jokinen ym., 1993). Kuten edellä mainittiin diskurssianalyysi kietoutuu vahvasti teoreettiseen viitekehykseen ja ”koska ei ole yhtä teoriaperustaa, ei ole yhtä diskurssianalyysiakaan” (Rantanen, 2012). Diskurssianalyysin kenttä ei siis ole selkeä yhtenäinen kokonaisuus vaan sen sisälle mahtuu erilaisia tutkimuskäytäntöjä. Kieli on kuitenkin kaikkia niitä yhdistävä tekijä mielenkiinnon kohteena. (Jokinen, 1999, s. 54–55.) Diskurssianalyttisen tutkimuksen ydin piilee kielen merkityksissä ja kontekstuaalisuudessa (Rantanen, 2012). Kontekstin hahmottaminen on merkittävä osa tutkimusta, sillä se on moniulotteinen, erilainen eri ajassa ja paikassa ja se tuo diskursiiviseen analyysiin rikkautta (Jokinen, ym., 1993, s. 29). Konteksti auttaa hahmottamaan diskurssien välisiä valtasuhteita ja merkitysten moninaisuutta. Tutkimuksessani kontekstilla ja valtasuhteilla on merkittävä rooli.

Diskurssianalyysissa kieltä ei käytetä vain kuvaamaan maailmaa vaan se pikemminkin antaa sanomallemme merkityksen ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä todellisuutta, jossa elämme. Käyttäessämme siis kieltä ”me toisin sanoen *konstruoimme* eli merkityksellistämme ’kohteet’, joista puhumme tai kirjoitamme”. (Jokinen ym., 1993, s. 18.) Jokisen ym. mukaan (1993, s.19) kieli jäsentyy sosiaalisesti jaettuihin *merkityssysteemeihin*. Ajatusten taustalla merkitykset muodostuvat suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Tämä näkyy esimerkiksi arkipäiväisessä kielenkäytössämme puhuessamme esimerkiksi lappilaisista ja saamelaisista tai kotimaasta ja ulkomaista. (Jokinen ym., 1993, s.19.) Sama voidaan ajatella lausumisfunktion käsitteen avulla. Tunnettu diskurssianalyysin kehittäjä Michel Foucault esittää, että ”lausuma on merkkijonon tai lauseen olemassaolon funktio”, mikä tarkoittaa yksittäisten lausumien olevan toiminnallisia yksiköjä yhdessä toisten lausumien kanssa. (Rantanen, 2006, s. 1.) Nimitetään sitä miksi tahansa, diskurssianalyysille tärkeää on nähdä kielen merkitys suhteessa kokonaisuuteen.

Diskurssi on käsitteenä lähes yhtä monimuotoinen kuin diskurssianalyysikin. Jokinen ym. (1993, s. 27) määrittävät sen ja tulkintarepertuaarin ”*verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta*”. Tulkintarepertuaari tarkoittaa lähes samaa kuin diskurssin käsite, mutta jälkimmäinen sopii paremmin valtasuhteiden tai institutionaalisiin sosiaalisiin käytäntöihin. (Jokinen ym., 1993, s. 27.) Tyypillistä diskursseille on, että ne eivät esiinny selkeinä kokonaisuuksina. Diskurssien identifioinnilla ei tarkoiteta erillisten teemojen erottamis-

ta toisistaan, vaan sen tarkastelua, miten nämä eri teemat rakentuvat ja liittyvät toisiinsa. (Rantanen, 2012.) Diskursseille on myös ominaista, että ne voivat olla luonteeltaan rajoitettuja eli kaikilla ei ole pääsyä tiettyihin diskursseihin. Rajoittavia tekijöitä ovat tietynlaiset sanavalinnat, jotka estävät joidenkin osapuolten osallistumisen keskusteluun, jos sitä käydään esimerkiksi termeillä, joiden merkitys on tuttua vain tietyille. (Jokinen & Juhila 1993, 87.) Diskurssissa sanoilla ja kielen käytöllä siis merkityksellistetään eli kontekstualisoidaan objekteja, mikä antaa niille olemassaoloarvon.

Lähden analyysissäni liikkeelle siitä, että tunnistan aineistossani vallitsevat diskurssit. Tutkimukseni on aineistolähtöinen, sillä tarkemmat tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet aineistosta käsin. Merkittäväksi ilmiöksi huomasin aineistossani diskurssien sisäiset valtasuhteet ja toimijuudet. Valtasuhteet nähdään diskurssianalyysissä sosiaalisiin käytäntöihin kietoutuneena ilmiönä (Jokinen & Juhila, 1993, s. 75), ja uskon näiden käytäntöjen takaa löytyvän ratkaisun tutkimusongelmaani. Diskurssianalyysissä valtaa ei ajatella jonain, jota voidaan omistaa. Se kumpuaa diskurssin sisältä itsestään ja sitä tarkastelemalla selvitetään, miten joistain tiedoista tulee totuudeksi tulkittu fakta ja minkälaisia subjektipositioita niissä tuotetaan ihmisille. (Jokinen & Juhila, 1993, s. 75.)

Diskurssianalyysissä on mahdollista tutkia diskurssien välisiä valtasuhteita tai analysoida sitä, miten jotkut diskurssit muotoutuvat merkittävämmiksi kuin toiset. Voidaan myös arvioida näiden hegemonisten diskurssien käyttöön liittyviä ideologisia seurauksia tai muutoksen mahdollisuutta. (Jokinen & Juhila, 1993, s. 75.) Olen kuitenkin kiinnostunut diskurssin sisäisestä valtasuhteista, sillä haluan tarkastella mitä aineistossani ilmenevissä diskursseissa sanotaan tai tehdään ja etenkin selvittää millaiset ovat toimijoiden väliset suhteet. Tulen kysymään aineistoltani seuraavaa: mitä missäkin diskurssissa voi sanoa ja kenellä on puhevalta, otetaanko kaikista positioista lausuttu puhe vakavasti ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia eri osanottajilla on ja miten heidät määritellään. (Jokinen & Juhila, 1993, s. 86.)

Diskurssien toimijoiden tarkastelu tarkoittaa, että tulen kiinnittämään huomioita siihen, onko diskursseihin sisäänpääsyä rajoitettu jollakin tavalla. Vaatiiko puhe esimerkiksi erikoiskielenkäyttöä, kuten ammattisanastoa tai liittykö diskurssiin muita vaatimuksia. (Jokinen & Juhila, 1993, s. 87.) Mielenkiintoiseksi tulee selvittää, miten Metsähallitus valtion liikelaitoksena kommunikoi yhteistyökumppaneilleen ja sidosryhmilleen. Rajaako se ulos kielen käytöllään joitain ryhmiä?

Diskurssianalyysissa ajatellaan, että diskurssin sisäiset valtasuhteet ja tapahtumat heijastuvat diskursiivisen kentän muodostumiseen laajemminkin. Mikään yksittäinen valtasuhde ei siis muotoudu ilman seurauksia ja ilmenee hyvin mahdollisesti samojen toimijoiden kesken myös toisessa diskurssissa. (Jokinen & Juhila, 1993, s. 88–89.) Tutkimukselleni diskurssianalyysi tulee siis antamaan hyvät työkalut tutkia Oulangan kansallispuiston alueen sidosryhmien toimintaa ilmentämällä heidän välisiä valtasuhteita. Näiden suhteiden uskon antavan hyviä eväitä alueen kehitystyön tulevaisuudelle.

4.4 POSITIONI TUTKIJANA

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa, jossa tulkitaan merkityssysteemejä ja niiden kontekstisidonnaisuuksia, on tutkijalle tärkeää sijoittaa itsensä niiden kenttään. Se miten näen tai tulkitseen jotain, riippuu omasta taustastani ja suhteestani tutkittavaan ilmiöön eli havaintoni ovat aina latautuneet aikaisemmilla kokemuksillani (Eskola & Suoranta, 1998, s. 19–20). Diskurssianalyysissa tutkimustulosteni kautta sekä kuvaan että luon sosiaalista todellisuutta (Jokinen, 1999, s. 40–41).

Suhteessani tutkimukseen minulla on monta roolia. Aineistoni tuotantoon en ole vaikuttanut, mutta henkilökohtaisissa tiedonannoissa jäsentämässä niiden syntyä. Suhteessa kansallispuistoon ja sen lähialueisiin olen ulkopuolinen. Olen käynyt paikanpäällä valitettavasti vain kerran, mutta otan sen tutkimuksessani tilaisuutena katsella aluetta ulkopuolisin silmin.

Teoreettinen lähtökohtani tulee vahvasti sosiokulttuurisesta kestävyydestä. Olen opinnoissani keskittynyt paljon sen tarkasteluun, joten sen valitseminen teoriakseni tässä tutkimuksessa oli luontevaa. Lähtökohtani on aineistooni nähden myös hieman rajoittava, sillä tuntemukseni luonnonhoito- ja -suojeluasioihin on puutteellista. Tämä rajoittaa ymmärrystäni esimerkiksi siitä, minkälaiset luonnonsuojelulliset toimenpiteet ovat tarpeellisia Oulangalla ja mitkä taas eivät. Tutkimustehtävän olikin oltava sellainen, jonka avulla voin takastella Oulangan toimintaa puuttumatta luonnonsuojelun ekologisiin perusteisiin.

Motivaationi lähteä tutkimaan aihetta kumpusi kiinnostuksestani matkailun sertifiointeja kohtaan. Tutkimuksen edetessä olen huomannut oman suhtautumiseni sertifiointiin muuttuneen kriittisemmäksi. Esioletukseni matkailun sosiokulttuuriseen kestävyysvaikuttavasta sertifiointista oli positiivinen. Mielestäni oli hienoa, että jokin taho haluaa luoda kriteeristön, jolla voidaan taata erilaisille alueille sosiokulttuurinen kestävyys. Ajattelin myös, että tämän kal-

tainen järjestelmä ei haittaisi sosiokulttuurista kestävyyttä vaan pikemminkin tukisi sitä. Tutkimusprosessini edetessä nämä esioletukset ovat muuttuneet. Olen alkanut nähdä systeemissä vikoja, jotka saattavat näyttää paperilla hyvältä ja kestävyyttä tukevalta toiminnalta, mutta niiden lopulliset vaikutukset eivät välttämättä kannata hedelmää kestävyiden edistämiseksi.

5. SOSIOKULTTUURISEN KESTÄVYYDEN ILMENEMINEN DISKURSSEISSA

5.1 PAIKALLISTEN OIKEUS -DISKURSSI

Tutkimustehtäväni valossa aineistostani nousee vahvasti esiin kaksi diskurssia. Nämä ovat paikallisten oikeuksiin keskittyvä diskurssi ja paikallisten vaikuttamisen diskurssi. Tässä luvussa käyn läpi molemmat aloittaen paikallisten oikeus -diskurssista. Se luo pohjan analyysileni esittäen puiston käyttöön liittyviä seikkoja. Vaikuttamiskurssi puolestaan syventää tutkimusta linkittämällä sen vahvasti vaikuttamisen ja osallistamisen käsitteisiin.

Diskurssien tunnistaminen tapahtui aineiston otsikoinnilla kunkin sanoman mukaan. Otsikkojen perusteella samasta aiheesta keskustelevat aineiston osat yhdistettiin ja jaettiin uudestaan suurempien aiheotsikoiden alle. Tässä vaiheessa tutkimusta aineistosta nousi esiin vahvasti eri toimijoiden välisiä valtasuhteita. Niihin perehtymällä sain esiin kaksi selkeää diskurssia, joiden toimijuuksista ja valtasuhteista muodostui analyysini runko. Analyysissäni kutsun vastinpareiksi sellaisia valtasuhteita, joissa kaksi toimijaa ovat selvästi hierarkisessa asemassa suhteessa toisiinsa.

Paikallisten oikeus -diskurssia käydään paikallisten toimijoiden eli paikallisten asukkaiden ja Sallan ja Kuusamon alueiden viranomastahojen suulla. Diskurssissa puhutaan paikallisten ja heidän oikeuksiensa ja tarpeidensa puolesta. Se ilmenee aineistossa eniten paikallistason toimijoiden lausunnoissa, mutta myös muutaman yleisötilaisuuden muistiossa. Diskurssin ulkopuolelle jäävät Metsähallitus, luonnonsuojelujärjestöt, maakuntaliitot ja museotahot.

Paikallisten oikeus -diskurssi ilmentää niitä asioita, joita paikalliset näkevät omiksi oikeuksikseen Oulangan kansallispuiston suhteen. Se vastaa etenkin osatutkimuskysymykseen, minkälaisia diskursseja löytyy puiston käyttöön liittyen. Diskurssin sisältö liikkuu paikallisten oikeudessa kulkea ja harjoittaa ammattia ja harrastuksia kansallispuiston alueella. Tyypillistä diskurssin sisällä on vaatia lisää oikeuksia tai puolustaa nykyisiä. Mielenkiintoiseksi diskurssin anniksi osoittautuvat sen sisäiset toimijuudet ja valtasuhteet, jotka vastaavat parhaiten tutkimustehtävän asetteluun.

Diskurssi aktivoituu kielen käytössä sanayhdistelmien käytöllä kuten 'paikallisten tarpeet' ja 'paikallisten oikeudet'. Lausunnoissa oikeuksien laajentamista peräävät puheenvuorot käyttävät paljon sallia-sanaa ja nykyisten oikeuksien puolesta puhunta haluaa "säilyttää" oikeuksia

ja etuuksia. Aktivoinnilla tarkoitan tässä tutkimuksessa sitä, kun diskurssissa tehdään jostakin aktiivinen toimija, antamalla sille jokin merkitys.

Muita aineistosta esiin nousseita diskursseja on esimerkiksi paikallisuuteen keskittyvä diskurssi. Sen keskeisiä kysymyksiä oli, mitä on paikallisuus Oulangalla ja miten kansallispuisto vaikuttaa paikalliseen identiteettiin. Näitä teemoja käydään läpi myös tässä tutkimuksessa paikallisen toimijuuden muodossa.

5.1.1 MERKITYKSET PAIKALLISTEN OIKEUS -DISKURSSISSA

Paikallisten oikeus -diskurssi näkee yleisesti paikallisten kansallispuiston vapaan käytön heille kuuluvana. Luonnonsuojelu nähdään tässä kahdella tapaa, se on joko keino tai rajoite. Ensimmäistä tukee näkemys, että paikallisten oikeudet harrastaa ja tehdä töitä edistävät monimuotoista luonnonsuojelua. Seuraavista esimerkeistä tämä käy selkeästi ilmi:

”Hirven metsästys tulisi sallia paikallisille metsästäjille Sallan kunnan puoleisella kansallispuiston alueella. Tällä ehkäistäisiin mahdollisten hirvitihentymien muodostumista.” (Sallan riistanhoitoyhdistyksen lausunto)

”Kun metsästys sallitaan, niin sovitetaan yhteen järkevä luonnonsuojelu, kansalaisten virkistyskäyttö sekä perinteinen metsästys mm. paikallisille asukkaille.” (Paikallisen metsästäjän lausunto, Salla)

”Suojelusta huolimatta myös kalastus on säilytettävä oikeutena. Esitämme edelleen Taivalkönkään ja Kiutakönkään välisen rauhoitusalueen poistamista. Kyseinen rauhoitusalue ei ole Oulangan Taimenen suojelun kannalta merkittävä alue. Täysrauhotus suvantoalueella edistää vain hauki- ja roskakalakantaa, joten se on jopa haitaksi Oulangan Taimen kannan säilymisen kannalta.” (Rupakiven Ritareiden lausunto, Salla)

Lainaukset kertovat paikallisten puiston käytön olevan osa luonnonsuojelua, toisin sanoen väline monimuotoisen luonnon säilyttämiselle. Lapin riistanhoitopiiri kiteyttääkin diskurssin viestin luonnonsuojelun merkityksestä:

”Kun metsästys sallitaan yhtenä uusiutuvan luonnonvaran talteenottona, eikä sitä ilman vahvoja perusteita pyritä kieltämään, alueen väestö hyväksyy paremmin myös

uusien suojelualueiden perustamisen ja tai entisten laajentamisen.” (Lapin riistanhoitopiirin lausunto)

Paikallisten luonnonkäyttö liittyy vahvasti myös paikallisuuden käsitteeseen ja paikallisiin toimijoina diskurssissa. Paikalliset eivät ole homogeeninen joukko, jolla on yhtenäiset intressit puiston suhteen. Tätä toimijuutta ja paikallisten välisiä valtasuhteita käydään läpi tarkemmin luvussa 5.1.2 sivulla 45.

PAN Parksin kanta vapaaseen luonnonkäyttöön perustuu puiston vyöhykkeistämiseen. Se katsoo, että perinteiset luonnon hyödyntäminen ja virkistyskäyttö voivat jatkaa puistossa, mikäli ne eivät ole ristiriidassa suojelutavoitteiden kanssa. Puiston ydinvyöhyke on kuitenkin jätettävä rauhaan. Ydinvyöhyke on vähintään 10 000 hehtaarin alue, jossa muun muassa ei saa metsästää, kalastaa, kerätä kasveja, liikkua motorisoiduilla välineillä tai aidata alueita (PAN Parks Verification Manual, 2008a, s. 5). PAN Parksin käsitys luonnon hyötykäytöstä, esimerkkinä metsästys, on erilainen kuin paikallisilla. PAN Parks näkee sen luontoa kuluttavana toimintona, kun paikallisten oikeus -diskurssissa metsästys nähdään yhtenä luonnonsuojelun keinona.

Paikallisten oikeus -diskurssissa luonnonsuojelu nähdään myös rajoitteena. Edellinenkin esimerkki kertoi siitä, kun katsottiin, että luonnonsuojelun ei tule rajoittaa metsästystä tai kalastusta. Rajoitteena se nähdään myös, kun olisi tarvetta laajentaa moottoroitua liikkumista puiston alueella tai suurpetokantojen metsästystä. Syyt vaatimuksille ovat tarvesidonnaisia, kun halutaan helpottaa puistossa elinkeinoa harjoittavien työntekoa. Tämä käy ilmi seuraavista lainauksista:

”Moottorikelkan käyttö tulisi sallia lumipeitteen aikana kansallispuiston alueella riistanhoitotöitä tekeville henkilöille ja kaadetun hirven hakemiseksi. Mönkijän käytön salliminen tulisi harkita tapauskohtaisesti.” (Sallan riistanhoitoyhdistyksen lausunto)

”Puiston kantaosalla metsästettävien suurpetojen listaan voitaisiin lisätä ilves, koska sen kanta on voimistunut runsaasti ja alueella majailevat yksilöt voivat aiheuttaa suurtakin vahinkoa metsästyskoirille ja myös porotaloudelle.” (Kuusamon riistanhoitoyhdistyksen lausunto)

”Suurpetojen määrä alueella on liian suuri. Petoeläinten (susi, karhu, ahma ja ilves) metsästäminen, myös erityisluvin, tulee sallia paikalliselle asukkaille koko Oulangan

kansallispuiston alueella. Se on välttämätöntä poroelinkeinon turvaamiseksi ja petokantojen hallitsemiseksi.” (Sallan kunnan lausunto)

Luonnonsuojelu toimenpiteet ja rajoitukset voivat haitata suoritettavaa työtä tai aiheuttaa suurta taloudellista vahinkoa elinkeinonharjoittajalle, kuten esimerkiksi kasvanut ilveskanta porotaloudelle. Paikallisten oikeus -diskurssissa puolustetaan paikallisten elinkeinoa ja perineharrastuksia vaatimalla edellä mainittuja helpotuksia käytäntöön ja säädöksiin. Vaikka luonnonsuojelusäädökset ovat rajoittavana tekijänä, on samoissa lausunnoissa viitteitä siitä, että luonnonsuojelu on hyväksytty alueella, kuten Siikamäen (2005) tutkimuksessa Kuusamon ja Syötteen alueiden asukkaiden näkemyksistä luonnonsuojelusta ja luontomatkailusta todettiin.

PAN Parks -sertifikaatin kriteerit eivät suoranaisesti kiellä moottoroitua tarvesidonnaista puistossa liikkumista, kunhan se ei tapahdu puiston ydinvyöhykkeellä. Se antaa käytännössä Metsähallitukselle päätäntävällän siitä, mikä luokitellaan puiston hoito- ja käyttösuunnitelman kanssa yhteensopivaksi toiminnaksi. Metsähallitus ei kuitenkaan salli kansallispuiston alueella minkäänlaista motorista liikkumista, lukuun ottamatta lumipeitteen aikana muutamia poikkeuksia, sillä mönkijät ja vastaavat moottorikulkuneuvot kuluttavat maaperää ja rikkovat matkailijoille tärkeän puiston erämaisen äänimaiseman. Diskurssissa ilmenevä elinkeinonharjoittajien tarve lieventää tietyiltä osin luonnonsuojelumääreitä ei konkretisoidu Metsähallituksen tai PAN Parksinkin toiminnassa.

Sallan kunta ilmaisee lausunnossaan, että *”kansallispuiston perustaminen on kaventanut paikallisten asukkaiden perinteisiä kalastusmahdollisuuksia”*. Paikallisten oikeus -diskurssin mukaan kritiikki ei kohdistu itsessään luonnonsuojeluun, vaan kansallispuistoon ja sitä myöten Metsähallitukseen. Tämä lausuma kertoo paljon diskurssin sisäisistä valtasuhteista ja Metsähallituksen roolista.

Kansallispuisto nähdään paikallisten oikeus -diskurssissa paikkana, jossa paikallisilla on oikeus virkistymiseen ja vapaaseen pääsyyn luontoon. Virkistyskäyttö käsitetään osana paikallisperinnettä, kuten seuraava esimerkki kertoo:

”Oulangan kansallispuistoon on syntynyt monipuolinen virkistyskäyttökulttuuri. Perinnettä on vaalittava, ja sen ehdottomana edellytyksenä on vapaa pääsy luontoon.”
(Sallan kunnan lausunto)

Diskurssi ei merkityksellistä matkailua. Lausumissa ei nähdä matkailun suoraa vaikutusta paikallisten oikeuksiin. Sen sijaa diskurssi tunnistaa kestävä matkailun elementtejä, kuten kestävä luonnonkäytön ja paikallisten oikeuksien puolustamisen. Luontomatkailualan ja paikallisten oikeuden käyttöä puistoa voidaan katsoa olevan samalla viivalla paikallisten oikeus - diskurssissa, sillä molemmissa on kysymys kansallispuiston käytöstä. Matkailun ei katsota siis rajoittavan paikallisten liikkumista tai tekemisiä puistossa. Kuitenkin diskurssin sisällä on havaittavissa valta-asetelma paikallisten ja matkailun mukanaan tuomat ulkopaikkakuntalaisten välillä. Tästä asetelmasta kerron lisää seuraavassa alaluvussa.

Kansallispuiston käyttöön vahvasti liittyvät reitit ovat paikallisten oikeus -diskurssissa merkityksellisiä ja välillisesti viittaavat luontomatkailuun. Reitit symboloivat oikeutta kulkea tiettyä kulkureittiä ja reitin sijainti antaa arvoa sen varrella olevalle nähtävyydelle ja käyttö-tarkoitukselle. Seuraavat lainaukset kuvaavat erinomaisesti reittien merkittävyyttä:

”Suunnitelmaan on lisättävä myös uuden talvireitin rakentaminen Kerojärvelle. Reitti erkaantuu Isokuusikon talvireitistä. Se on tarpeellinen paikallisille asukkaille kalastus- ja virkistystoiminnan suhteen. Kerojärven kalastus- ja virkistysmahdollisuudet voidaan hyödyntää paremmin. Reitistä ei ole haittaa suojelun tavoitteille, koska sitä käytetään vain lumipeitteen aikana ja liikenne olisi vähäistä.” (Sallan kunnan lausunto)

”Palveluvarustuksen rakentamisessa ja reitistön suunnittelussa tulee huomioida erityisesti paikallisten asukkaiden tarve saada liikkua perinteisillä kalastusvesillä ja erämailla niin, että yleinen laaja virkistyskäyttö ohjataan mahdollisimman selkeästi rajautuville reitistöille ilman, että puistoalueen erämaaluonne laajalti menetetään. Savilammen rantaan johtava veneenlaskuranta on karmea esimerkki luontoon sopimattomasta ja maisemaa pilaavasta rakennelmasta, jollaisia ei tulisi puistoon rakentaa.” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Jälkimmäinen esimerkki hahmottaa hyvin sitä, miten paikallisten oikeus -diskurssi esittää paikallisten tarpeen luonnonvirkistyskäyttöön ja reittien tärkeyden sen yhteydessä. Paikallisille on diskurssin mukaan tärkeää säilyttää luonnon autenttisuus.

Metsähallitus ja PAN Parks eivät suhtaudu kansallispuistojen reitteihin yhtäläisesti diskurssin kannan kanssa. Reittejä suunnitellaan ensisijaisesti matkailun ja luonnonsuojelun tarpeiden mukaisesti. Paikallisten asukkaiden ideoita kuullaan, mutta mikäli Metsähallitus katsoo idean

olevan suojeluperiaatteiden vastainen, sitä ei voida toteuttaa. (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011, PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 14).

PAN Parks edustaa diskurssissa passiivista ulkopuolista muutosvoimaa, joka saa paikallisten parissa kielteisen ja puolustautumissävytteisen vastaanoton. PAN Parks tuli Oulangalla mukaan tilanteeseen, jossa kansallispuistoa oli laajennettu kahteen otteeseen ja se liittyi Natura 2000-verkoston eli alueella on useampaan kertaan tiukennettu luonnonsuojelusäädöksiä. Aineistoni mukaan ennen jokaista luonnonsuojelulain uudistusta eli kansallispuiston laajennusta paikallisille luvattiin, että heidän oikeuksiaan käyttää puistoa ei rajoiteta. Ajan kuluessa ja luonnonsuojelun kehittyessä näin ei ole kuitenkaan käynyt paikallisten silmissä, kuten seuraavista lainauksista ilmenee.

”Puiston laajennuksia tehtäessä on Metsähallitus luvannut säilyttää paikallisten asukkaiden ikuiset nautintaoikeudet.” (Hautajärven kyläyhdistyksen lausunto)

”Alkuaikoina, kun Puistoa suunniteltiin ja perustettiin niin luvattiin, että tämä ei vaikuta paikallisille asukkaalle minkäänlaisia kieltoja eikä rajoituksia.” (Hautajärven osakaskunnan lausunto)

Oulangan kansallispuiston ja PAN Parksin yhteistyön alkuaikoina sattui tapahtumia, jotka johtivat osaltaan paikallisten vahvaan ennakkoluuloon PAN Parksia kohtaan. Keskieurooppalaiselle sertifiointiorganisaatiolle ei ollut muun muassa yksiselitteistä sallia poronhoitoa luonnonsuojelualueella. PAN Parks vaati 2000-luvun alussa poronhoidon kieltämistä alueella, mutta Metsähallitus ei suostunut siihen. Se perusteli PAN Parks -säätiölle poronhoidon tarpeellisuuden ja lainvoimaisuuden. Kohu jätti jälkeensä imagokolhun PAN Parksin kohdalla. Sen sijaan, että sertifikaatti olisi otettu alueella vastaan positiivisessa yhteistyötä luovassa hengessä, se sai vastaansa muutosvastarintaa. (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.) Paikallisten oikeus -diskurssissa PAN Parks merkityksellistyy kerran aktiiviseksi toimijaksi, kun esiin nousee epäily siitä, että PAN Parksilla on liian ohjaava vaikutus kansallispuiston suunnittelussa. Tämä käy selkeästi ilmi Hoito- ja käyttösuunnitelman ensimmäisen yleisötilaisuuden muistiosta:

”Mies1 epäili, että PAN Parks -organisaatiolla on silti (liian) ohjaava vaikutus. Sehän on esim. esittänyt aitaamista porojen sulkemiseksi pois puistosta.” (Yleisötilaisuus Kuusamossa, 19.1.2010)

”Mies2 totesi, että PAN Parks on käytännössä WWF:n sertifikaatti (??), ja kysyi, korvaavatko sen hyödyt mahdollisesti paikallisten ihmisten alueiden käyttöön kohdistuvat rajoitukset? Mielenkiintoista, että Metsähallitus Suomessa on ottanut voimakkaasti puoltavan kannan PP-sertifikaattiin.” (Yleisötilaisuus Kuusamossa, 19.1.2010)

Viimeiset lainaukset ovat oiva esimerkki diskurssin valtajännitteistä Metsähallituksen, PAN Parksin ja paikallisten välillä. Diskurssissa paikallisten näkemys PAN Parks –sertifikaatista on, että se ohjailee Metsähallitusta. Metsähallituksen näkemys on puolestaan, että Metsähallitus hyödyntää PAN Parksia ja että PAN Parks tuo lisäarvoa Metsähallituksen toimintaan. Tätä ristiriitaa paikallisten ja Metsähallituksen näkemysten eroavaisuudesta käsitellään seuraavassa alaluvussa.

5.1.2 DISKURSSIN SISÄISET VALTASUHTEET JA TOIMIJUUDET

Tutkimukseni kannalta on erittäin tärkeää analysoida paikallisten oikeus -diskurssin sisäisiä toimijuuksia ja valtasuhteita. Ne kertovat paljon sosiokulttuurisesta kestävydestä ilmentämällä sidosryhmien tasa-arvoisuutta. Vaikka paikallisten oikeus -diskurssin ulkopuolelle jäävä Metsähallitus ei pääse vaikuttamaan diskurssin suuntaan, on se silti merkittävä toimija diskurssissa. Sen lisäksi muita keskeisiä toimijoita ovat paikalliset ja ulkopaikkakuntalaiset. Paikallisuus sisältää itsessään myös jännitteitä. Nousee kysymys sallalaisten ja kuusamolaisten oikeuksista ja niiden yhteentörmäyksestä. Ulkopaikkakuntalaiset ovat kirjava joukko, jota ei voi kohdella homogeenisesti. Joukkoon sisältyvät matkailijat, sekä kotimaiset että ulkomaiset, ja Venäjän puolella asustavat ja Paanajärven kansallispuistossa harrastavat ihmiset.

Paikallisten oikeus -diskurssin kantava valtasuhteiden vastinpari on Metsähallituksen ja paikallisten välillä. Diskurssi ilmentää Metsähallituksen hyvin yksioikoiseksi. Sitä pidetään ymmärtämättömänä auktoriteettina. Lausunnoille on tyypillistä kyseenalaistaa Metsähallituksen luonnonsuojelua kyseenalaistamalla sen metodeja ja tarjoamalla tilalle toisenlaisia käytäntöjä. Etenkin kalastuksen ja metsästyksen suhteen näkemykset paikallisten ja Metsähallituksen välillä ovat suuria. Metsähallituksen linjavetojen katsotaan vaikuttavan paikalliseen kulttuuriin negatiivisesti. Tästä kertovat kattavasti esimerkiksi seuraavat aineistolainaukset:

”Toiseksi Lapin riistanhoitopiiri esittää Metsähallitukselle, että hirvenmetsästys sallittaisiin Sallan kunnan puoleisella osalla normaaliin tapaan – Metsästys estää hirvien luonnotonta kasaantumista kansallispuistoon. Ylitiheä hirvikanta aiheuttaa uusimpien

selvitysten mukaan vahinkoja alueen kasvillisuudelle estäen muun muassa tarpeellisen haapapuun uudistumisen.” (Lapin riistanhoitopiirin lausunto)

”Tässä yhteydessä esitän vielä, että kalastusajan lyhentäminen 31.8. päättyväksi on ikävällä tavalla lopettanut yhden paikallisen kalastusperinteen, joten kalastusaika tulee palauttaa päättyväksi entiseen tapaan 10.9., näin ainakin soutu-uistelun osalta ja erityisesti paikallisen väestön osalta. Vaikka kalastusintensiivisyys tässäkin on 1980-luvulta alkaen ollut vähäistä, on syyskuun alun soutu-uistelu kuitenkin ollut perinteinen paikallinen nautintaoikeus ja osa paikallista kalastusperinnettä. Pelkästään oma saalistilastoni osoittaa, että taimenkannan elinvoima ei vaarannu, vaikka kalastuskautsi palautetaan alkuperäiseen ja sellaisena pitkään olleeseen jaksoon 1.6. –10.9.” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Metsähallituksen linjausten takaa löytyy aina luonnonsuojelullinen tarkoitus ja ratkaisuja tehdään aina parhaimmalla tilanteen sallimalla tavalla. Syyt eivät aina kuitenkaan tyydytä paikallisia. Paikallisten oikeus -diskurssissa Metsähallitus nähdään epäluotettavana. Aineistoni mukaan luonnonsuojelusäädösten kiristyessä vuosien mittaan on rikottu alkuperäisiä lupauksia koskien paikallisten oikeuksia. Tästä kertovat seuraavat lainaukset:

”Paikallinen asukas on asunut paikkakunnalla jatkuvasti ja hankkii toimeentulon tällä alueella. Ottakaa terve järki käyttöön kun teette näitä päätöksi, ettei paikallinen asukas joudu maksajaksi ja kärsijäksi.” (Hautajärven osakaskunnan lausunto)

”Puiston laajennuksia tehtäessä on Metsähallitus luvannut säilyttää paikallisten asukkaiden ikuiset nautintaoikeudet. Muissakin puistoissa esim. UKK puistossa on hirvenmetsästyks sallittu koko puiston alueella.” (Hautajärven kyläyhdistyksen lausunto)

”Koko nykyisellä pohjoisella puistoalueella on menneinä aikoina ollut tärkeä merkitys paikalliselle väestölle marjastuksen, kalastuksen, metsästyksen, niittytalouden ja muun luonnontalouden muodossa. Puiston perustamisen, laajentamisen yhteydessä sekä käytön ohjauksessa on näitä paikallisen väestön historiasta juontuvia nautintaoikeuksia luvattu Metsähallituksen puolelta aina huomioida, joten myös nyt hoito- ja käyttösuunnitelmaa uudistettaessa tulee paikallisen väestön tarpeet ja odotukset tulla ehdottomasti huomioituiksi vaikkakin perinteitä ylläpitävä ja vaaliva väestönosa on vähenävä ja vanheneva.” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Lainaukset kertovat Metsähallituksen näyttäytyvän paikallisten oikeus -diskurssissa toisinaan epäjohdonmukaiselta päätöksentekijältä. Tehdessään päätöksiä Metsähallitus ei diskurssin mukaan ota huomioon alueella asuvien ihmisten tarpeita tai lupauksia, joita on heille myöntänyt. Tämä näkyy muun muassa reittiohjauksissa, joista osa on saanut etenkin sallalaiset närkästymään.

”Jo nykyisellään Metsähallitus on liiallisesti ohjannut kulkijoita Kerojärvelle. Keroharjun reitin merkitseminen retkeilykartoille on lisännyt merkittävästi kulkijoiden määrää, minkä seurauksena seudun alkuperäinen erämainen luonne osaltaan katosi.”

(Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Metsähallituksen hankalaa imagoa ylläpitää myös Oulangan metsästys- ja kalastuslupien monimutkaisuus. Osaltaan epäselvä lupakäytäntö juontuu Oulangan historiasta eli luonnonsuojelun alueen asteittaisesta laajenemisesta ja osaltaan siitä, että eri sidosryhmien kanssa on tehty omia sopimuksia, jotka ovat esteenä yhtenäiselle lupakäytännölle. Esimerkiksi Kuusamon yhteismetsän kanssa on tehty sopimus, jonka mukaan metsästys on sallittua yhteismetsän alueella vain yhteismetsän osakkaille.

Monimutkainen lupaviidakko on paikallisten oikeus -diskurssin mukaan vähentänyt alueen harrastajia kalastuksen ja metsästyksen parista, mikä ei palvele paikallisten oikeuksia.

”Myös kalastuksen säätelyssä on vuosikymmenten saatossa ollut käytössä lukematon ja kasvava määrä erilaisia lähes vuosittain vaihtuvia sääntöjä ja rajoituksia, jotka viime kädessä ovat olleet omiaan vain ärsyttämään paikallista viehekalastajaa niin, että kalastus on pitänyt jättää kokonaan sen sijaan, että olisi kalastellut omilla säännöillä. Esimerkiksi muuntuvista rajoituksista ovat viikkorauhoitus, uistelukielto Savilammessa sekä kalastusaikojen muutoksen, mm. kalastusajan lyhentäminen päättyväksi 31.8.” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

”Koko Oulangan kansallispuiston alueelle tulee myydä verkkolupia, joilla voi kalastaa sekä Kuusamon, että Sallan kunnan puolen vesistöissä. Se yksinkertaistaa lupakäytäntöä. Verkkokalastuslupia myönnettäessä tulee soveltaa paikallisen asutuksen rajausta.

Kansallispuiston perustaminen on kaventanut paikallisten asukkaiden perinteisiä kalastusmahdollisuuksia. Kalastusluvat on siten paikallisille asukkaille pyrittävä saamaan hinnaltaan kohtuullisiksi koko vuotta koskeviksi kausiluviksi.” (Sallan kunnan lausunto)

Totuudessa sanotaan olevan kaksi puolta, ja analyysiani tehdessäni Metsähallitus näyttäytyy väistämättä hyvin negatiivisessa sävyssä sosiokulttuurista kestävyyttä tutkittaessa. Syy siihen miksi, saattaa piillä esimerkiksi kehnosta viestinnästä päätösten suhteen ja paikallisten osallistamisen vähyydestä.

Paikallisten oikeus -diskurssissa äänessä ovat paikalliset tai paikallisten harrastekysymysten edunvalvojat. Heidän äänellensä paikallisesta tulee diskurssissa aktiivinen toimija, jonka etuja valvotaan. Paikallinen nähdään alueella asuvana henkilönä tai henkilönä, joka on kotoisin kansallispuiston alueelta, mutta on joutunut työn perässä muuttamaan suurempiin asutuskeskuksiin.

”Itse edustan sitä suurta paikallisen väestön joukkoa, joka on syntynyt ja kasvanut puistoalueen välittömässä tuntumassa, mutta joka yhteiskunnan rakennemuutoksen myötä on päätyneet koulutuksen ja työn perässä etäämmälle isompiin asutuskeskuksiin. Yhteistä tälle paikallisväestölle on, että useimmilla on omistus entisiin kotitiloihinsa, ja lähtemätön halu liikkua kotiseudun tutussa luontoympäristössä vanhoja perinteitä ja luonnon alkuperäisyyttä vaalien ja kunnioittaen.” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Paikallinen nähdään myös osana pohjoista kulttuuria, mikä oikeuttaa paikallisen etuoikeuksiin alueen käytön suhteen. Diskurssissa etuoikeuksien vaatiminen vain paikallisille asettaa paikalliset muiden puiston käyttäjien yläpuolelle. Paikallisuus nähdään arvostettavana asiana ja statuksena, josta pitäisi olla paikalliselle itselleen enemmän hyötyä kuin haittaa. Tätä statusta diskurssissa puolustetaan muun muassa seuraavilla lainauksilla.

”Metsästys on keskeinen osa vanhaa pohjoista kulttuuria ja se on merkittävintä sosiaalista toimintaa syrjäseuduilla. Lisäksi riistalla ja erityisesti hirvenlihalla on edelleen suuri merkitys alueen väestön ruokana.” (Lapin riistanhoitopiirin lausunto)

”Paikallisten asukkaiden oikeutena tulee suunnitelmaan kirjata periaate, että tilapäinen avotulen teko on sallittu veden äärellä, mikäli tulesta ei aiheudu leviämisen vaaraa.” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

”Hirvenmetsästys harjulammen osoitusalueella olisi sallittua vain paikkakuntalaisille. – Natura- ja muut suojelutarkoitukseen hankitut alueet olisivat vain paikkakuntalaisten metsästysalueina. – Metsähallituksen hallinnoimat metsätalousmaat olisivat vain

paikkakuntalaisten metsästyskäytössä.” (Juhani Koramon seurueen lausunto, Kuusamo)

Etuoikeuksia povataan diskurssissa paikallisille myös sillä syyllä, että paikallisilla on enemmän tarpeita puistoa kohtaan. Luonnon erämaisuus ja koskemattomuus halutaan säilyttää:

”Palveluvarustuksen rakentamisessa ja reitistön suunnittelussa tulee huomioida erityisesti paikallisten asukkaiden tarve saada liikkua perinteisillä kalastusvesillä ja erämailla niin, että yleinen laaja virkistyskäyttö ohjataan mahdollisimman selkeästi rajautuville reitistöille ilman, että puistoalueen erämaaluonne laajalti menetetään.”
(Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Kaiken kaikkiaan paikallisten oikeus -diskurssissa vaaditaan, että paikallinen otetaan huomioon alueen suunnittelussa merkittävänä tekijänä.

Paikallisten oikeus -diskurssin määritelmä paikallisuudesta ei vastaa täysin PAN Parksin näkemystä. PAN Parks määrittelee paikallisiksi ihmisiksi ne, jotka asuvat suojelualueella tai suojelualueen lähellä, ja ne, jotka asuvat kauempana, mutta joilla on maaomistuksia tai muita mielenkiinnonkohteita suojelualueella tai sen läheisyydessä (PAN Parks Verification Manual, 2008a, s. 12). PAN Parksin toiminnan paikallisiksi sidosryhmiksi järjestö katsoo kaikki yhteisöt, hallintoelimet, järjestöt, yritykset, paikalliset edunvalvojat ja henkilöt, jotka näkevät itsellään olevan jonkinlainen side puistoon ja matkailuun ja joiden mielipiteellä olisi väliä luontomatkailusuunnitelmaa toteutettaessa (PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 7). PAN Parks siis antaa merkityksen paikallisille, mutta aktivoi toimintaansa vain ne, jotka katsovat olevansa kiinnostuneita matkailusta. Tällöin se toimii teoreettista oletusta vastaan, että sosiokulttuurinen kestävyys saavutetaan, kun kaikkien sidosryhmien tarpeet huomioidaan sekä matkailun että alueen kehityksessä (Swarbrooke 1999). PAN Parksin paikallisten osallistamisen keinot koskevat vain matkailun kehitystyötä ja ulkopuolelle jää alueen kokonaiskehitykseen osallistaminen. Sosiokulttuurinen kestävyys jää tällöin saavuttamatta.

PAN Parks tiedostaa, että paikalliset ovat heterogeeninen joukko toimijoita, mutta määrittelee paikallisuuden kuitenkin asuinpaikan ja omistussuhteiden sijainnin perusteella (PAN Parks Verification Manual, 2008a, s. 12). PAN Parks ei kysy, kuka on paikallisten mielestä paikallinen. Tämä kysymys sisältää paljon sisälleen. Sen vastaus kertoisi, kuka paikallisten mielestä olisi oikeutettu paikallisena osallistumaan alueen suunnitteluun. Tuulentien ja Meriruohon (2008, s. 91) mukaan *”kunnan jäsenyys tai tiettyssä paikassa asuminen eivät yksin riitä siihen,*

että ihminen saisi muiden hyväksynnän paikkaidentiteetilleen ja olisi näin oikeutettu tasaveroisena osallistumaan asuinalueensa asioiden käsittelyyn”. PAN Parks ei tosin ole ainoa taho, joka näennäisesti pitää paikallisia heterogeenisenä joukkona, mutta käytännössä kuitenkin kohtelee paikallisia homogeenisesti. Tämä on näkynyt etenkin Ylä-Lapin ympäristökonfliktissa, jossa media käyttää homogeenista paikallisuutta retorisenä keinona puolustaa kiistan toista kantaa. (Tuulentie & Meriruoho, 2008, s. 83)

Paikallisten oikeus -diskurssi pitää sisällään useita paikallisten välisiä valtasuhteita. Yksi selkeä vastinpari ovat kansallispuiston kotikuntalaiset eli kuusamolaisten ja sallalaisten vastakainasettelu. Metsästyslaki sallii, että jokainen oman kuntansa asukas saa lain mukaisen luvan metsästä kunnan alueella (Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma, 2011, s. 42). Kansallispuisto asettaa tähän rajoitteita luonnonsuojelualueillaan, jossa metsästys on kielletty tietyillä vyöhykkeillä. Sallan ja Kuusamon kohdalla tämä on kääntynyt niin sanotusti kuusamolaisten eduksi, sillä kansallispuiston ydinvyöhyke, jossa kaikenlainen liikkuminen ja metsästäminen on kielletty, on hyvin lähellä Sallan Hautajärven kylää. Tämä aiheuttaa sen, että luonnonsuojelurajoitteita on enemmän Sallan kunnan kuin Kuusamon puolella. Asetelma näyttäytyy diskurssissa epäoikeudenmukaisena:

”Hyväksymällä hirvenmetsästyksen Sallan puoleiselle osalle saataisiin lisää tasapuolisuutta metsästysoloihin, koska Kuusamon yhteismetsälläkin on alueella oma erityinen oikeus hirvenmetsästyksen.” (Lapin riistanhoitopiirin lausunto)

Tutkimuskysymyksiäni kannalta olennaista on miettiä PAN Parksin roolia asiassa. Osaltaan on PAN Parksin ansiota tai syytä, riippuen miltä kantilta asiaa katsoo, että Oulangan kansallispuisto on jaettu vyöhykkeisiin. Ydinvyöhyke on täysin rauhoitettu ihmisen toiminnalta ja sen valinnalle on luonnonsuojelulliset perusteet. Ydinvyöhykkeen sijainti kertoo ainakin siitä, että paikallisten, tässä tapauksessa hautajärveläisten, mielipiteet eivät ole vaikuttaneet päätöksentekoon ydinvyöhykkeen sijainnista.

Paikallisten oikeus -diskurssi osoittaa epäkohdan tasa-arvon toteutumisessa metsästyskysymyksessä. Diskurssi näkee, että hirvenmetsästyksen salliminen koko kansallispuiston alueella olisi järkevää myös luonnonsuojelun kannalta ja asettaa paikallisen metsästystoiminnan osaksi luonnonsuojelua:

”Esitän Hirvenmetsästyksen sallimista koko puiston alueella Lapin läänin puolella paikallisille asukkaille (rajauksen sisäpuolella oleville) –

Perustelut: Hirviä on puistossa ja ympärillä olevilla alueilla runsaasti.

- *puistoalue toimii rauhoitusalueena*
- *metsästyksen yhteydessä hirvet menevät koiran haukussa puistoon turvaan*
- *puistoa ympäröi eteläpuolella Isossa Kuusikossa paikallisten asukkaiden metsät. Hirvet talvehtivat alueella ja tekevät huomattavia taimistotuhoja vuosittain ympäröivillä alueilla.*

Kun metsästyks sallitaan, niin sovitetaan yhteen järkevä luonnonsuojelu, kansalaisten virkistyskäyttö sekä perinteinen metsästyks mm. paikallisille asukkaille.” (Paikallisen metsästäjän lausunto, Salla)

Tasa-arvoista metsästykslupakäytäntöä mutkistavat myös yksityiset metsänomistajat. Kuusamon yhteismetsällä on kansallispuiston eteläpuolella oma alueensa, jossa sillä on Metsähallituksen kesken sovitut oikeudet metsästyks. Paikallisten oikeus -diskurssissa tällä on kaksi roolia. Sallalaiset käyttävät sitä esimerkkinä ja vaateena omille oikeuksilleen.

”Hyväksymällä hirvenmetsästyksen Sallan puoleiselle osalle saataisiin lisää tasapuolisuutta metsästyksoloihin, koska Kuusamon yhteismetsälläkin on alueella oma erityinen oikeus hirvenmetsästykseseen.” (Lapin riistanhoitopiirin lausunto)

Yhteismetsän osakaskuntaan kuulumattomien kuusamolaisten kannalta katsottuna erityisoikeus metsästykseseen vain tietyille käyttäjäryhmälle on epäoikeudenmukaista:

”Kitkanniemen hirvenmetsästyksjärjestelyihin tulisi muutos siten, että metsästyks täyttäisi ML8§ sisällön eli se olisi sallittua paikkakuntalaisille. Nykyisellään metsästyks on annettu Kuusamon Yhteismetsälle yksinoikeudeksi. Selvitettävä Kitkaniemeä koskevaa metsästyksasetuksen lainvoimaisuus.” (Juhani Koramon seurueen lausunto, Kuusamo)

Kuusamon yhteismetsä puolestaan ei halua tinkiä etuoikeuksistaan, sillä kyseessä ovat yhteismetsän liikevaihtoon vaikuttavat tekijät.

”Metsästyks, etenkin hirvenmetsästyks, on osa yhteismetsän osakaskunnan liiketoimintaa ja tärkeäkin osa liikevaihtoa. Sen jatkuminen molemmiin puolin kansallispuistoa tulee turvata.” (Kuusamon yhteismetsän lausunto)

Paikallisten oikeus -diskurssi asettaa Metsähallituksen tässä valta-asetelmassa kahden osapuolen väliin. Altavastaajina toimivat sallalaiset ja kuusamolaiset odottavat Metsähallitukselta tasa-arvoisempaa ratkaisua. Metsähallituksen vaikeasta roolista eri intressiryhmien välissä

kertoo seuraava lainaus hoito- ja käyttösuunnitelman ensimmäisen yleisötilaisuuden muistios-
ta:

”Vuonna 1991 Metsähallitus on sanonut, että jos kalastuksesta ei päästä sopuun, sitä voidaan rajoittaa liikkumisrajoituksilla.” (Yleisötilaisuus Kuusamossa, 19.1.2010)

On siis täysin luonnollista, että Metsähallitus ei pysty tyydyttämään kaikkien sidosryhmien tarpeita. Päätöksiä tehtäessä Metsähallituksella on oma visio, joka ohjaa päätöksentekoa. Aineistostani kumpuavien viestien mukaan paikallisten tarpeet ja oikeudet harvemmin ovat vaikuttaneet päätöksiin. Metsähallitus kyllä huomioi paikallisia päätöksenteossa, mutta se miten päätökset näyttäytyvät asukkaille ei välttämättä selitä taustaa päätöksen takana (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011). Myöhemmin käsiteltävä vaikuttamiskurssi ottaa osaa tämän ongelman ratkaisemiseen vertailemalla niitä vaikuttamisen tarpeita, joita paikallisilla on, ja niitä vaikuttamisen keinoja, joita Metsähallitus tarjoaa.

Valtasuhteita löytyy siis maantieteellisten rajojen takaa, mutta myös eri käyttäjäryhmien välillä. Niissä valta-asetat lähtevät siitä liikkeelle, että puiston käytöstä maksetaan epätasaisesti käyttäjäryhmien kesken. Perinteisesti kalastajat ja metsästäjät on asetettu vastakkain alueen suunnittelussa. Tämä on vaikuttanut aiemmin niin, että Metsähallituksen järjestämissä tilaisuuksissa jommankumman harrastuksen edustajat ovat dominoineet keskusteluaiheita. Uuden hoito- ja käyttösuunnitelman suunnitteluvaiheissa Metsähallitus kiitettävästi järjesti molemmille ryhmille omat tilaisuutensa taaten näin puheoikeuden molemmille.

Aineistossani kalastus ja metsästäys eivät niinkään taistele toisiansa vastaan. Sen sijaan ne yhdessä muodostavat vastinparin retkeilijöille. Paikallisten oikeus -diskurssin mukaan ei ole paikallisten intresseissä, että kaksi harrastajaryhmää maksaa käyttömaksuja lupamaksujen muodossa, kun yksi käyttäjäryhmä pääsee kustannuksitta. Ratkaisuehdotus ongelmaan olisi vapaaehtoinen puistomaksu ja kalastuslupamaksujen allokointi vesialueen kalakannanhoitoon.

”Yleisesti kiltä toteaa, että kalastuslupamaksut tulee täysimääräisesti käyttää kuten kalastuslain 1§ ja toinen 2§ pykälä toteaa ko. olevan vesialueen kalakannanhoitoon; valvontaan ja valistukseen eikä muihin puistopalveluihin. Sen sijaan niitä rahoja voidaan käyttää mm. kalojen tuki-istutuksiin ja Kiutakönkään vanhan kalatien kunnostamiseen.”

Vasta sen jälkeen on retkeilijöiltäkin aletaan kerätä edes vapaaehtoisia 5e puistomaksua voidaan kalastajien rahojä käyttäjä puistorakenteesiin. Toivomme, että mahdollisuus puistomaksusta sisällytetään tähän hoito- ja käyttösuunnitelmaan, jotta sitä voitaisiin Oulangan puistossa kokeilla.” (Siilasmajan killan lausunto, Kuusamo)

Puiston käyttömaksu palvelisi paikallisia harrastajia. Se olisi selkeä signaali Metsähallituksen suunnalta, että kalastuslupamaksut eivät mene muun kuin kalastusharrastuksen ja kalastusvesien ylläpitoon. Kysymys ei kuitenkaan ole niin yksioikoinen kuin paikallisten oikeus - diskurssi antaa ymmärtää. Suomessa jokamiehenoikeudet ja perinteinen retkeilykulttuuri eivät tue puistomaksua. Puistonmaksun sosiokulttuuriset vaikutukset voisivat olla ennalta-arvaamattomat ja aiheuttaa retkeilijäkatoa alueelle (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011). Metsähallitus ei voi myöskään soveltaa käytäntöä itseksien Oulangan kansallispuistoon, vaan päätöksen olisi kuljettava Ympäristöministeriön kautta (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011).

Puistomaksukiista kuvastaa erinomaisesti perinteisen luonnonkäytön, metsästyksen ja kalastuksen, harrastajien ja luonnon virkistyskäytön harrastajien välistä valtasuhdetta. PAN Parks asettaa omissa kriteereissään molemmille käyttömuodoille samat rajaehdot; toiminnan on oltava yhdenmukaista luonnonsuojelutavoitteiden kanssa (PAN Parks Verification Manual, 2008a). Eroavaisuus syntyy kuitenkin näiden kahden käyttömuodon välille, kun katsotaan PAN Parksin aktivoimia toimintoja. Kalastus ja metsästyks on tunnustettu perinteisiksi käyttömuodoiksi, mutta niitä ei aktivoida toimintoina sen enempiä sertifikaatin kriteeristöissä. Sen sijaan matkailu nähdään sertifikaatin osalta keinona saada alueelle taloudellista kasvua. Kasvun kuitenkin odotetaan suuntautuvan paikalliseen talouteen ja syntyvän turismin nostattamasta kysynnästä. (PAN Parks Verification Manual, 2008b, s. 15.)

Paikallisten oikeus -diskurssissa asetetaan paikalliset vastaan myös alueen ulkopuolisia tahoja. Tyypillistä tällaisessa vastakkainasettelussa on, että paikalliset toimivat tässä yhteen huolimatta heidän sisäisistä valtasuhteistaan, esimerkkinä kalastukseen liittyvät luonnonsuojelurajoitukset. Diskurssi ei näe paikallisten kalastajien toimessa mitään kalakantoja rasittavaa, vaan syyttävä sormi osoittaa Venäjän puolelle Paanajärven kansallispuiston kalastajia.

”Paikallisten lohienkalastuksesta kommentoitiin, että se ei ole merkittävää, vaan lohia ovat aikanaan vieneet lähinnä Paanajärven puolelta tulleet venäläiset kalastajat.” (Yleisötilaisuus Kuusamossa, 19.1.2010)

”Kommentti yleisöstä, että paikalliset eivät vie taimenia, vaan ne kalastetaan Venäjän puolella.” (Yleisötilaisuus Kuusamossa, 19.1.2010)

Sallalaiset metsästäjät käyttävät myös paikallisten ja ulkopuolisten vastakkainasettelua, mutta eivät osoitellakseen sormella, vaan perustellakseen vaatimuksensa. Aineiston mukaan muissa Lapin kansallispuistossa, kuten Urho Kekkosen kansallispuistossa hirvenmetsästys on sallittua koko puiston alueella. Diskurssissa Oulangan kansallispuiston alueen metsästäjät asetetaan epäoikeudenmukaisempaan asemaan kuin metsästäjät muualla Lapissa.

”Muissakin puistoissa esim. UKK puistossa on hirvenmetsästys sallittu koko puiston alueella.” (Hautajärven kyläyhdistyksen lausunto, Salla)

Ulkopuolisuutta käytetään diskurssissa hyväksi, kun on jokin taho, jota syyttää, tai etuus, jota perustella. Paikallisten oikeus -diskurssissa on mahdollista nähdä luonnonsuojelu ulkopuolisten tahojen tahtotilana ja paikalliset tämän tahtotilan tuloksen kärsijöinä. Tästä ulkopuolelta tulevasta muutospaineesta ja sen vastarintaisuudesta kertoo seuraava aineistolainaus:

”Metsästyksen ja kalastuksen osalta entiset käytännöt ilman muutoksia. Jos pitää jostain muutoksia tehdä niin se täytyy kohdistaa ulkoisia paineita vastaan ei seurojen kustannuksella.” (Liikasen metsästysseuran lausunto)

Kyseisessä lainauksessa ei mainita PAN Parksia, mutta aineisto on osoittanut, että PAN Parksia pidetään ulkopuolelta vaikuttavana tahona, ja diskurssissa siihen suhtaudutaan epäilevästi. Mielenkiintoiseksi havainnoksi kuitenkin nousee huomio, että PAN Parks aktivoituu vain kerran paikallisten oikeus- diskurssissa. Suuremman huomion diskurssissa saa Metsähallitus. Huomio kuvastaa ennen kaikkea sitä, että sertifikaatilla on pieni merkitys paikallisten oikeuksista puhuttaessa. Paikallisten oikeus -diskurssin äänet kuuluvat paljolti niiltä tahoilta, jotka PAN Parks tiedostaa paikallisiksi, mutta ei itse aktivoi niitä. Tämän huomion perusteella voitaisiin todeta, että PAN Parksin merkitys sosiokulttuurisen kestävyuden ajajana ei näyttäyty kovin vahvana, mikäli paikalliset eivät näe sertifikaatin positiivisia vaikutuksia. Tosin diskurssista voidaan myös päätellä, että paikalliset eivät myöskään koe, että PAN Parks olisi huonontanut heidän oikeuksiaan.

5.2 VAIKUTTAMISEN DISKURSSI

Paikallisten osallistaminen on yksi tutkimustehtäväni olennaisimpia teemoja. Paikallisten oikeus -diskurssi ei niinkään ottanut kantaa osallistamisen teemoihin, mutta se avasi kattavasti sen, miten paikalliset näkevät itsensä puiston käyttäjinä ja millaisia oikeuksia he haluavat itselleen. Se on olennaista ottaa selville tutkimustani tehtäessä, sillä kun vaikutetaan johonkin, halutaan puolustaa tai edesauttaa jonkin ryhmän oikeuksia. Tiedostamalla omat oikeudet vaikuttamisella, jopa politikoinnilla, on suunta ja päämäärä. Oikeuksiensa tiedostaminen ja tunnustaminen antavat toisin sanoen raamit vaikuttamiselle.

Vaikuttamisen diskurssi käsittelee vahvasti vaikuttamisen ja osallistamisen tematiikkaa. Diskurssi kertoo paikallisten kannan siihen, mihin heillä olisi halua vaikuttaa ja mihin asioihin pitäisi puuttua. PAN Parksin roolia käsitellään tässä analyysin osassa laajemmin kuin edellisessä, sillä luvun tavoitteena on vastata tutkimuskysymykseen, missä määrin PAN Parks edistää sosiokulttuurisen kestävyuden edistymistä.

Olen nimennyt käsiteltävän diskurssin vaikuttamisdiskurssiksi, sillä sen tutkiminen on itsessään tämän tutkimuksen aiheena. Diskurssi pitää sisällään osallistamisen ja yhteistyön käsitteitä. Paikallisten näkökulmasta molemmat, heidän osallistamisensa ja yhteistyö heidän kanssaan, tähtää siihen, että he pääsevät vaikuttamaan kehitykseen. Diskurssi aktivoituu aktiivisella yhteistyö-sanan käytöllä, ja puolestaan sanoja vaikuttaminen ja osallistaminen käytetään melko vähän. Termeinä ne ovat enemmän teoreettisia, etenkin osallistaminen, eli tekstiä tulkitaan sen mukaan, mitkä tekstissä esiintyvät konkreettiset toimet viittaavat paikallisten osallistamiseen tai vaikutushaluun.

Vaikuttamisdiskurssiin osallistuu aineistosta suurempi joukko toimijoita, kuin paikallisten oikeus -diskurssissa oli. Äänessä ei ole vain paikalliset tahot vaan toimijoita löytyy myös maakuntaliittotasolta. Pääosa diskurssista käydään tosin edelleen lausunnoissa, mutta yleisötulaisuuksilla on suurempi rooli kuin edeltävässä diskurssissa.

5.2.1 MERKITYKSET VAIKUTTAMISDISKURSSISSA

Vaikuttamisdiskurssissa puhutaan joko paikallisten vaikuttamisen tarpeesta tai vaikuttamismahdollisuuksien puutteesta. Vaikuttamisen tasoja on erilaisia, mutta kyse on aina paikallisen tahon tarpeesta tulla kuulluksi. Paikallisuus nähdään tässä diskurssissa hieman laajemmin

kuin paikallisten oikeus -diskurssissa. Kaikki tahot esiintyvät aineistossani ja ovat paikallisia asukkaita, elinkeinonedustajia tai kunnan viranomaisia. Vaikuttamisen eri tasot tulevat esiin, kun vertaillaan asiakokonaisuuden laajuutta, johon halutaan vaikuttaa. Yksinkertaisimmillaan halutaan vaikuttaa hyvin pieniin ja helposti toteutettaviin asioihin, kuten moottoriajoneuvon käyttöön puiston alueella. Toisessa ääri laidassa on taas tarve vaikuttaa suuriin linjoihin, kuten Kuusamon alueen uraanikaivoslupiin. Analyysissäni mielenkiintoiseksi osoittautuu se, mille vaikuttamisen tasolle PAN Parks on antanut osallistamisen työkaluja.

Esimerkki yksinkertaisen vaikuttamisen tarpeesta näkyy hyvin arkipäiväisissä pyynnöissä, kuten omien puisto-oikeuksien laajentamisessa harrastamisen helpottamiseksi. Otteet hoito- ja käyttösuunnitelman toisesta yleisötilaisuuden muistiosta kuvaavat hyvin näitä konkreettisia tarpeita:

”Voisiko paikalliset asukkaat saada kelkkalupaa Kerojärvelle? Voisi käydä pilkillä. (Tähän ei vielä otettu kantaa).

Hautajärveläisillä olisi tarve kulkuoikeuksille myös muuta kautta kuin nyt sallittua Viksijärven kautta kulkevaa reittiä. (Tähän ei otettu varsinaisesti kantaa. Ilmeisesti muutama ihminen haluaisi ainakin päästä kelkalla pilkille puiston alueelle muutakin kautta.)” (Yleisötilaisuus Sallassa, 20.1.2010)

Kuten paikallisten oikeus -diskurssin analyysissä osoitettiin, paikalliset näkevät harrastamisen oikeudekseen, jota luonnonsuojelusäädökset rajoittavat joissain määrin. Vaikuttamisen diskurssissa vaikuttamisen tarpeeksi nousee oman harrastuksen tai elinkeinon suorittamisen helpottaminen. Tästä kertoo seuraava lainaus:

”... kalastusajan lyhentäminen 31.8. päättyväksi on ikävällä tavalla lopettanut yhden paikallisen kalastusperinteen, joten kalastusaika tulee palauttaa päättyväksi entiseen tapaan 10.9., näin ainakin soutu-uistelun osalta ja erityisesti paikallisen väestön osalta” (Paikallisen asukkaan lausunto, Salla)

Hieman laajemman aihealueen vaikuttamistarpeeksi nousee aineistosta yhteistyön peräänkuuluttaminen. Paikalliset tahot kehottavat Metsähallitusta tekemään aktiivisemmin yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa. Diskurssia tutkiessa on mielenkiintoista huomata, että Metsähallitukselta odotetaan enemmän vastaantulemista kuin paikallisilta. Seuraava aineistolainaus on hyvä esimerkki tästä:

”Metsähallituksen tulisi aktiivisesti hakea yhteistyökuviota Sallan kunnan ja Lapin ELY-keskuksen kanssa Oulangan kansallispuiston pohjoisosan sekä Hautajärven ja Oulangan seudun kylien matkailumahdollisuuksien kehittämiseksi. Metsähallituksella tulisi olla valmiudet yhteistyössä Sallan kunnan ja ELY-keskuksen kanssa rakentaa uusia retkeilyreittejä kansallispuiston yhteyteen Hautajärven alueen kyliin.” (Rupakiven Ritareiden lausunto, Salla)

Yhteistyö saa diskurssissa suuren merkityksen, sillä se nähdään ratkaisuna alueen kehittämiseen sekä paikallisten oikeuksien että talouden kehittymisen kannalta. Mielenkiintoiseksi muodostuu kuitenkin huomio siitä, että kaikki yhteistyötä matkailun kehittämiseksi peräävät tahot ovat sallalaisia. Asetelma kertoo diskurssin sisäisestä valtasuhteesta, jossa sallalaiset ovat altavastaajia kuusamolaisiin nähden. Sama ilmeni myös paikallisten oikeus -diskurssissa. Valtasuhdetta voidaan tarkemmin seuraavassa vaikuttamiskurssin toimijuuksia ja valtasuhteita käsittelevässä alaluvussa.

Vaikutuskurssi linkittää matkailun ja yhteistyön vahvasti toisiinsa. Matkailu nähdään alana, jonka uskotaan tuovan taloudellista hyvinvointia alueelle ja yhteistyö Metsähallituksen kanssa on keino toteuttaa menestyksellistä luontomatkailua. Sallan kunta korostaakin luontomatkailun merkitystä kunnalle:

”Matkailu on Sallassa voimakkaasti kasvava elinkeino ja yleisesti ajatellaan, että matkailuelinkeinon sisällä luontoon perustuva matkailu kasvaa eniten. Luontomatkailun edellytysten kehittäminen ja sitä kautta aluetalouden tukeminen on erityisen tärkeää erityisesti Oulangassa, Sallan alueen matkailullisesti tärkeimmällä suojelualueella. Luontomatkailupalveluita on kehitettävä yhteistyössä paikallisten matkailuyrittäjien kanssa.” (Sallan kunnan lausunto)

Vaikutuskurssissa yhteistyö on myös keino toteuttaa järkevää luonnonsuojelua ja sitä vaaditaan Metsähallitukselta. Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunta peräänkuuluttaa, että mahdolliset kalavedenhoitotoimenpiteet olisi järkevää suunnitella yhdessä paikallisten osakaskuntien kanssa. Siten voitaisiin kehittää kalastukseen liittyvää byrokratiaa selkeämpään suuntaan.

”Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunnan hoitokunta esittää kannanottonaan, että HKS:ssa otetaan huomioon paikalliset tarpeet, joiden avulla mm. turvataan elinvoimaiset kalakannat puiston alueella. Tämä edellyttää mm. tuki-istutusten pitkäjä-

teistä suunnittelua. Myös kalastusta palvelevia rakenteita tulee ylläpitää ja ennallistaa. Mahdolliset kalavedenhoitotoimenpiteet tulee suunnitella yhteistyössä paikallisten osakaskuntien kanssa, mikä on elintärkeä edellytys mahdollisen yhteisluvan ja yhteistyötoiminnan kehittämiseksi.” (Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunnan lausunto)

PAN Parks esiintyy vaikuttamisdiskurssissa selkeämmin kuin paikallisten oikeus - diskurssissa. Se ilmenee diskurssissa luomansa vaikutuskanavan, yhteistoimintaryhmän, kautta. Yhteistoimintaryhmä merkitsee paikallisille suoraa vaikuttamisen keinoa, jolla uskotaan olevan todellista päätäntävaltaa. Sen kokoonpanoon pääseminen herättää paljon kiinnostusta aineistossani:

”Oulangan puiston yhteistoimintaryhmään tulee kutsua myös vesialueiden omistajien edustus sekä vähintään yksi kalastusseurojen yhteisedustaja.” (Siilasmajan killan lausunto)

”Mies2: Kalastus- ja metsästystahot pitää ottaa mukaan yhteistoimintaryhmään (sekä Sallan että Kuusamon puolelta edustajat).” (Yleisötilaisuus Kuusamossa, 19.1.2010)

”Mies3 kysyi Oulangan hoito- ja käyttösuunnitelman ohjausryhmästä ja mahdollisuudesta osallistua siihen.” (Paliskuntien edustajien ja Metsähallituksen tapaaminen, 3.3.2010)

Metsähallitus haluaa kuitenkin pitää yhteistoimintaryhmän tiiviinä, sillä sen pääasiallinen tehtävä on verifioida PAN Parks liiketoimintakumppaneita sekä toimia Metsähallitukselle neuvoa antavana tahona matkailuun liittyvissä kysymyksissä. Kuten aiemmin todettu, Metsähallitus on jo nyt laajentanut yhteistoimintaryhmän toimintaideaa PAN Parksin konseptista. Se toimii samalla hyvänä tiedotusvälineenä siihen kuuluville sidosryhmille. Tarkoitus on kuitenkin keskittää ryhmän toiminta ja huomio vain matkailua käsitteleviin asioihin. Ryhmän kokoa ei haluta myöskään laajentaa, koska pienempi määrä henkilöitä on helpompi saada samaan paikkaan yhtä aikaa kokoukseen. (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011.)

PAN Parksin ja Metsähallituksen yhdessä luoma paikallisille tarkoitettu vaikutuskanava ei siis kohtaa niin sanottua kysyntäänsä. Sosiokulttuurisen kestävyuden kannalta olisi tärkeää, että kaikkia sidosryhmiä kuullaan (Swarbrooke 1999), mutta vaikutuskanavan jättäessä ulkopuo-

lelle suuren käyttäjäjoukon, jolle ei ole suunnattu omaa vaikutuskanavaansa, ei todellista kestävyyttä saada luotua.

5.2.2 DISKURSSIN SISÄISET VALTASUHTEET JA TOIMIJUUDET

Oikeus- ja vaikutusdiskurssin toimijuudet ja valtasuhteet muistuttavat paljon toisiaan. Keskeiset toimijat ovat paikalliset ja Metsähallitus. Lisäksi vaikutusdiskurssissa esiintyy toimijana lisäksi yhteistyöryhmä ja maakuntaliitot sekä Lapin että Pohjois-Pohjanmaan puolelta. Valtasuhteissa alueelliset rajat painavat enemmän, sillä kansallispuiston käyttöön halutaan vaikuttaa jopa maakuntaliittojen tasolla. Tällöin korostuvat Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan erilaiset intressit aluetta kohtaan.

Metsähallituksen rooli vaikutusdiskurssissa kuvastaa Sallan ja Kuusamon asukkaiden ja toimijoiden välistä valtasuhdetta. Kuten edellä kävi ilmi, Metsähallitus toimii passiivisemmin matkailun kehityksessä Sallan suuntaan kuin Kuusamon. Sallalaisten tahojen puheissa Metsähallitus esiintyy passiivisena ja siltä odotetaan aloitetta yhteistyön ja paikallisten osallistamisen suhteen. Kuusamon puoleisilta tahoilta ei puolestaan kuulu mitään vastaavaa vaatimusta matkailun kehityksestä lausuttaessa.

Yksi syy parempiin yhteistyöverkostoihin Kuusamon kanssa löytyy maakuntaliittojen linjauksista. Molemmat maakuntaliitot lausuvat hoito- ja käyttösuunnitelmasta ja lausuntojen sävyt poikkesivat toisistaan. Pohjois-Pohjanmaan liitto korostaa elinvoimaisen luonnon ja alueen vetovoimaisuuden merkittävyyttä:

”Suunnittelualue on Pohjois-Pohjanmaan merkittävin yksittäinen luonnonsuojelu- ja luontomatkailukohde. Maakunnallisen suunnittelun näkökulmasta on ensisijaisen tärkeätä turvata alueen luonnon- ja kulttuuriperintöarvojen säilyminen sekä edistää kestävää luontomatkailua ja virkistyskäyttöä alueella.

Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelman yhtenä päämääränä on alueen vetovoimaisuuden lisääminen. Ohjelmaan sisältyy useita luonnonympäristöä koskevia tavoitteita, joita voidaan edistää myös suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa. Näitä tavoitteita ovat muun muassa suojelualueiden kansainvälinen verkostoituminen, korkealaatuisen luontotiedon tarjoaminen erityisesti sähköisiä kanavia pitkin sekä luonnonsuojelualueiden ja paikallisen väestön yhteyden kehittäminen.” (Pohjois-Pohjanmaan liiton lausunto)

Lapin liitto ei ota omassa lausunnossaan niinkään kantaa luonnonvetovoimaisuuden tärkeyteen, vaan korostaa enemmän maankäytön suunnittelua ja kaivosalan tulevaisuutta:

”Malminetsintä ja siihen liittyvät toimenpiteet alueella on turvattava. – HKS:ssa on varsin suppea esitys suhteesta vallitsevaan maankäyttöön. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottaminen koskee mm. valtion viranomaisen toimia, joilla on vaikutuksia alueidenkäyttöön. Hoito- ja käyttösuunnitelmaa tulisi täydentää kuvaamalla sen suhdetta maakuntakaavaan sekä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamiseen.” (Lapin liiton lausunto)

Lapin liiton linja kuvastaa kaivosalan kasvua koko Lapin maakunnassa. Kaivosalaan vaikuttaminen näkyy myös paikallisella tasolla, sillä aineistosta on noussut useita kaivoksia vastustavia lausuntoja. Paikalliset odottavat Metsähallitukselta kaivosasiassa kielteistä kantaa. PAN Parks kieltää omissa kriteereissään kaivostoiminnan suojelualueen sisällä tai välittömässä läheisyydessä. Oulangan kansallispuiston uudessa hoito- ja käyttösuunnitelmassa todetaan kaivostoiminta merkittäväksi uhaksi ja Oulangan rauhoitusmääräysten vastaiseksi (Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma, 2011, s. 54). Metsähallituksella on osin mahdollisuuksia vaikuttaa kaivostoiminnan suunnittelussa (Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma, 2011, s. 54).

Lapin liitto ei lausunnossaan korosta myöskään paikallisten vaikuttavuuden tärkeyttä. Se tosin kehottaa, että hoito- ja käyttösuunnitelmasta on pyydettävä lausunto poronhoitotaloudelta ja siihen liittyviltä yhdistyksiltä, mutta ei kannusta muodostamaan vuorovaikutteisuutta tavallisen asukkaan kanssa. Pohjois-Pohjanmaan liitto puolestaan kannustaa tähän:

”Näitä tavoitteita ovat muun muassa suojelualueiden kansainvälinen verkostoituminen, korkealaatuisen luontotiedon tarjoaminen erityisesti sähköisiä kanavia pitkin sekä luonnonsuojelualueiden ja paikallisen väestön yhteyden kehittäminen.” (Pohjois-Pohjanmaan liiton lausunto)

Maakuntaliittojen asettamasta asetelmasta voi vetää johtopäätöksen, että Kuusamon puolella Pohjois-Pohjanmaalla ruohonjuuritason toimijoita arvostetaan, ainakin paperilla, enemmän kuin Sallassa Lapin puolella. Lapin liittoa ei juuri kiinnostanut alueen matkailun kehitys, mikä jättää sallalaiset oman onnensa varaan kehittäessään matkailua yhdessä Kuusamon kanssa.

Metsähallitusta ei voi siis syyttää heikommasta yhteistyökanavasta Sallan kunnan ja sen asukkaiden ja toimintatahojen kanssa. Aineistosta on havaittavissa, että Metsähallitus hakee

parempia yhteistyökanavia sallalaisten kanssa. Tästä kertoo osaltaan, että yleisötilaisuuksia järjestettiin sekä Kuusamossa että Sallassa. Lisäksi konkreettisenä esimerkkinä Metsähallituksen halusta luoda yhteys paikallisiin sallalaisiin kertoo seuraava ote. Ote kuvastaa myös sitä, kuinka hyvät kontaktit paikallisiin kuusamolaisiin Metsähallituksen toimijoilla on.

”Metsähallituksen edustaja pyysi esityksensä yhteydessä yleisöltä lisätietoja puiston kulttuuriperintöarvoista Sallan puolella, koska löydetyistä kohteista nyt valtaosa on Kuusamosta. Sallan osalta puuttunee tietoja.” (Yleisötilaisuus Sallassa, 20.1.2010)

Vaikutusdiskurssissa yhteistyön merkitystä korostetaan alueen kehityksessä. Metsähallituksen asemaa on myös mahdollista horjuttaa alueen kehityksen veturina vihjaamalla, että ilman yhteistyötä haluttua lopputulosta ei saa aikaiseksi, kuten Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunnan lausunnossa annetaan ymmärtää.

”Mahdolliset kalavedenhoitotoimenpiteet tulee suunnitella yhteistyössä paikallisten osakaskuntien kanssa, mikä on elintärkeä edellytys mahdollisen yhteisluvan ja yhteistyötoiminnan kehittämiseksi.” (Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunnan lausunto)

Yhteistoimintaryhmä on vaikutusdiskurssissa merkittävässä asemassa. Kuten tutkimukseni alkupuolella kerroin, olen ottanut hyvin yksipuolisen katsontakannan yhteistoimintaryhmään. Syy on yksinkertaisesti siinä, että aineistoni kertoo selkeästi sen paikallisten asukkaiden ja harrastajien sosiaalisen todellisuuden, jossa he antavat merkityksiä kokemilleen asioille. Yhteistoimintaryhmä merkityksellistyy vaikutusdiskurssissa vaikutuskanavaksi, jonka uskotaan todella vaikuttavan Oulangan kansallispuiston kehitykseen. Tästä kertovat aineistossa paikallisten tahojen lukuisat pyynnöt päästä yhteistoimintaryhmään mukaan. Todellisuudessa yhteistoimintaryhmällä on valtaa vain PAN Parksin velvoittaman PAN Parks liiketoimintakumppaneiden verifiointiin, muu vaikuttavuus jää neuvonantavuuden tasolle.

Vaikuttamisdiskurssin ja PAN Parks -sertifikaatin käsitykset yhteistoimintaryhmästä ovat yllättäen samansuuntaiset. Molemmat näkevät, että yhteistoimintaryhmä on ratkaisu paikallisten tarpeelle vaikuttaa. Ero syntyy, kun tarkastellaan, mihin ryhmän halutaan vaikuttavan. PAN Parks näkee vaikuttamisen tarpeen alueen matkailuun liittyvässä päätöksenteossa ja paikalliset näkevät tarpeen vaikuttaa heidän oikeuteensa harjoittaa perinteisiä luonnon harrastuksia. PAN Parks ei kriteeristöllään kohdenna osallistamisen keinojaan väestöön, jolla ei ole kiinnostusta matkailuun. Matkailu kansallispuistossa ei puolestaan ole volyymitaan niin suur-

ta, että se näyttäytyisi paikallisille sellaisena asiana, johon pitää mennä mukaan vaikuttamaan. Lähtökohtaisesti PAN Parksin tarkoitus parantaa sosiokulttuurista kestävyyttä osallistamiskanavan, eli yhteistoimintaryhmän, kautta ei toteudu alkuperäisen idean mukaisesti. Matkailun asema suhteessa perinteisiin luonnonkäyttömuotoihin ei ole tarpeeksi merkittävä ja paikalliset jäävät kaipaamaan sellaista vaikutuskanavaa, joka toimisi heidän tarpeidensa edistämiseksi.

Kestävän matkailun teorian piirissä on todettu, että paikallisten tyytyväisyys matkailuun heidän kotiseudullaan on parempi mikäli he kokevat voivansa vaikuttamaan sen kehitykseen (Jokinen ym. 2009; Puhakka ym. 2008). Tämän tutkimuksen ja vaikuttamiskurssin osalta on todettava, että Oulangan kansallispuiston matkailun sosiokulttuurinen kestävyys olisi vanhemmalla pohjalla, mikäli yhteistyökanavat Metsähallituksen puolelta toimisivat kaikkiin sidosryhmiin hyvin. Sosiokulttuurista kestävyyttä tulisi tavoitella myös alueen kehityksessä kokonaisvaltaisesti, ei vain matkailun kehityksessä.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

6.1 PAN PARKS JA SOSIOKULTTUURINEN KESTÄVYYS

Päätutkimuskysymykseni kysyi, että millä keinoin PAN Parks -sertifiointi tukee Oulangan kansallispuistossa ja sen lähialueilla tapahtuvan matkailun sosiokulttuurista kestävyttä. Lyhyt vastaus kysymykseen on, että tarjoamalla paikallisten osallistamisen työkaluksi yhteistoimintaryhmän. Mutta kuten diskurssianalyyssissäni kävi ilmi, eivät nämä työkalut vastaa paikallisten tarpeeseen vaikuttaa. PAN Parksin keinot tukevat osaltaan sosiokulttuurista kestävyttä, mutta täydellisesti se ei siinä onnistu.

Seuraavaksi käyn läpi PAN Parksin onnistumiset ja epäonnistumiset sosiokulttuurisen kestävyden saavuttamiseksi Oulangan kansallispuiston alueella. PAN Parksilla on sama lähtökohhta luonnonsuojeluun kuin useilla luontomatkailuun panostavilla alueilla: luontomatkailu nähdään keinona toteuttaa luonnonsuojelua (esim. Swarbrooke, 1999). PAN Parks tiedostaa kriteereissään myös, että paikallisella yhteisöllä tulee olla osallisuus matkailun kehittämisessä ja vastuullisuus omasta kulttuurista, mikä on tunnustettu sosiokulttuurisen kestävyden toteutumisen ehdoksi (Hall, 2003, s. 99; Swarbrooke, 1999, s. 123; Tefler, 2003, s. 169).

Sofieldin (2003, s. 7–8) viisi väittämää sosiokulttuurisesta kestävydestä toteutuvat vaihtelevasti Oulangan alueella. Ensimmäinen väittämä ”*ilman paikallisten valtuuttamista matkailun kehityksen on vaikea saada kestävyttä aikaiseksi paikallisten tasolla*” (Sofield, 2003, s. 7–8), toteutuu Oulangalla. PAN Parksin alkuun laittama yhteistoimintaryhmä antaa matkailusta kiinnostuneille paikallistahoille kanavan päästä vaikuttamaan.

Sofieldin seuraavat väittämät ”*traditioihin orientoituneissa yhteisöissä perinteinen paikallisten valtuuttaminen ei pitkällä tähtäimellä riitä kestävän matkailun kehityksen saavuttamiseksi*” ja ”*tämä perinteinen paikallisten valtuuttaminen täytyy muuttaa lailliseksi kestävyden saavuttamiseksi*” (Sofield, 2003, 9) tarkoittavat, että mikäli paikallisella yhteisöllä olisi jokin heidän omaan kulttuuriinsa sidoksissa oleva päätöksentekoeelin, se pitäisi kestävyden edistämiseksi muuttaa vallitsevan yhteiskunnan silmissä lailliseksi. Oulangan tapauksessa ei voida sanoa, että yksi tietty kansanryhmä tai alkuperäiskansa olisi kiinnostunut suojelemaan omaa kulttuuriperintöään oman perinteisen päätöksentekoeelimensä kautta. Väittämät kuvastavat kuitenkin sitä, että paikallisille tarkoitetut vaikutuskanavat ja osallistamisen keinot ovat hyväksytyjä paikallisella tasolla. PAN Parksin yhteistoimintaryhmä ei ole saanut suoranaista hyväksyntää paikallisilta. Joko ryhmän toiminnan tarkoituksesta ei ole viestitty oikein ja se on

aiheuttanut vääriä mielikuvia ryhmän vaikuttavuudesta tai ryhmän halutaan olevan vaikuttavampi. Diskurssianalyysistä nousseiden huomioiden pohjalta voidaan todeta, että näitä väittämiä PAN Parks ei täytä.

Sofieldin neljäs ja viides väite vaativat, että *”tämä perinteinen paikallisten valtuuttaminen täytyy muuttaa lailliseksi kestävyuden saavuttamiseksi, jolloin vallan uudelleen allokointi on mahdollista suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan”* ja *”alkuperäiskansayhteisöjen valtuuttaminen ei voi nojautua vain heidän omiin kulttuurisiin resursseihinsa, vaan välttääkseen lyhytikäisyyden sen on saatava tukea ja hyväksyntää valtion puolelta myös”* (Sofield, 2003, 9). Paikallisten omien vaikutuskanavien toimivuuden takaamiseksi on ympäristössä siis tapahduttava institutionaalista muutosta ja tällä muutoksella on oltava valtion tunnustus. Sertifikaatin on hyvin vaikea mennä muuttamaan minkään kohteen hallinnollisia järjestelmiä, joten se vaatii poliittista tahtotilaa sertifioidulta kohteelta ja sitä ympäröivältä yhteiskunnalta. Suomessa on perustuslakiin kirjattu, että julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan paikallisille mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon (Tuulentie & Meriruoho, 2008, s. 86). Ongelmalliseksi lakikirjaus muuttuu, kun puhutaan virkistyskäytöstä, sillä on päätettävä onko kyseessä kunnan asukkaiden vai ulkopaikkakuntalaisten virkistyskäyttö. Kansallispuistot puolestaan ovat kansallisesti arvokkaita kohteita, joten niiden alueiden kehittämisessä osallistettavien ihmisten valikoiminen on hankalaa. Nousee esiin kysymys, että ovatko kaikki Suomen kansalaiset osallisia. (Tuulentie & Meriruoho, 2008, s. 86.)

Sofieldin väittämät neljä ja viisi toteutuvat siis hieman ristiriitaisesti Oulangan kohdalla. Toisaalta Suomessa on poliittinen tahto osallistaa paikallisia alueen kehitykseen. Ongelmaksi muodostuu lain kohdalla paikallisuuden määrittäminen ja keinojen puuttuminen. PAN Parks tarjoaa keinon, mutta yhteistoimintaryhmä pääsee vaikuttamaan vain matkailun kehitykseen. Tosin sen neuvoa-antava luonne luo mahdollisuuden tulevaisuuteen, sillä sen on mahdollista saavuttaa suurempi poliittinen asema alueen kehityksessä.

PAN Parksilla ei siis ole mahdollisuuksia vaikuttaa kaikkiin sosiokulttuurisen kestävyuden tekijöihin. Mutta se on luonut sellaisen järjestelmän, joka ei toteuta sosiokulttuurista kestävyyttä sellaisenaankaan niissä rajoissa, joissa sillä olisi mahdollisuus. PAN Parks osallistaa paikallisia sellaiselle päätöksentekotasolle, joka tekee lähinnä vain operationaalisia päätöksiä. Suurempia linjauksia tehtäessä Oulangan kansallispuistossa uuden hoito- ja käyttösuunnitelman teossa yhteistoimintaryhmää kuultiin neuvoa-antavana tahona, mutta todellista päätäntä-

valtaa sillä ei ollut. Käytäntö mahdollistaa sen, että paikallisten ääni saattaa jäädä unohduksiin suuria päätöksiä tehtäessä (Whyte, Greenwood & Lazes, 1991).

Tutkimukseni yksi antoisampia aiheita olivat diskurssien sisäiset valtasuhteet. Niiden merkitys sosiokulttuuriseen kestävyteen on suuri, sillä ne luovat paikallisten omia sosiaalisesti rakentuneita hierarkiajärjestelmiä. Hierarkioita on vaikea tunnistaa ulkopuolelta katsottuna, mikä luo haasteita mille tahansa sosiokulttuurisen kestävyden sertifikaatille. Hierarkiat saattavat estää jonkin asukasryhmän äänen kuulumisen tyystin ja antaa jollekin toiselle ryhmälle dominoivan aseman päätöksenteossa (Johnson & Wilson, 1999; Mowforth & Munt, 2003). PAN Parks ei tiedosta tätä mahdollisuutta paikallisten joukossa, ainakaan kriteeristöössään. Tosin PAN Parks on antanut ohjeistukseksi, että yhteistoimintaryhmässä pitäisi olla edustettuina asukkaita, hallintoelimiä ja matkailuyhdistyksiä. Tällä se pyrkii siihen, että kaikkien sidosryhmien edustajat pääsisivät yhteistoimintaryhmään. Sidoryhmien ulkoisten rajojen sisäpuolelta löytyy sosiaalista eriarvoisuutta, eikä siihen voida puuttua millään sertifikaatilla. Tasa-arvoisuuden toteutuminen jää täten toimijoidensa itsensä ratkaistavaksi.

Diskurssien sisäiset valtasuhteet kertovat myös paikallisten heterogeenisyydestä, jota PAN Parks ei ole käytännössä tunnistanut toiminnassaan. Oulangalla paikallisuuden määrittäminen ja osallistettavien tahojen rajaaminen, toisi varmasti selkeyttä kaikille sidoryhmille. Paikallisuuden määrittämiseen liittyy itsessään paljon valtaa, sillä poliittisessa keskustelussa paikallisuutta pidetään itsessään jo puolustavana argumenttina, eli paikallisena on enemmän oikeutettu puolustamaan kotiseutunsa tarpeita kuin ulkopuolisena tahona (Tuulentie & Meriruoho, 2008). Paikallisuuden määrittäminen on kuitenkin hankalaa, sillä paikallisuus ei ole pysyvää tai selvästi rajattavissa (Tuulentie & Meriruoho, 2008, s. 84). Verkostoteoriaa voidaan soveltaa tähän siltä osin, että määrittelemällä verkoston toimijoiden, eli tässä tapauksessa kaikkien paikallisten toimijoiden, aseman verkostossa ja heidän vastuunsa siinä, saataisiin alueen kehitykselle luotua selkeät pelisäännöt (ks. Komppula, 2000).

PAN Parks ajautuu ongelmaan myös, kun se ei pyri osallistamaan paikallisia muun kuin matkailun kehittämiseen. PAN Parksin ote kehitykseen on matkailua priorisoiva eli matkailuelinkeinon intressit ovat etusijalla aluetta kehitettäessä. Tätä kehitysmallia kutsutaan 'matkailuensin' lähestymistavaksi (Toursim-First approach) (Burns, 1999). Swarbrooken (1999) mukaan sosiokulttuurinen kestävyys saavutetaan, kun kaikkien sidoryhmien tarpeet huomioidaan sekä matkailun että alueen kehityksessä. PAN Parks on sivuuttanut alueen muun kuin matkailukehityksen lähes kokonaan. Sertifikaatin kriteeristöissä todetaan, että paikallisilla on

hyväksyttävä hoito- ja käyttösuunnitelma. Se ei kuitenkaan anna mitään tarkempaa ohjeistusta tai keinoa, miten se tehtäisiin. Tosin sertifikaatin keinot tehdä sellaista ovat tietenkin rajatut. Sosiokulttuurista kestävyttä ei kuitenkaan tue yhteistoimintaryhmän toiminnan rajaus tiukasti matkailuun.

Aineistosta kävi selkeästi ilmi, että yhteistoimintaryhmän toiminta kiinnostaa paikallisia ja siihen halutaan tulla mukaan. Pääsy on tästä huolimatta rajattu vain PAN Parksin osoittamalle matkailusta kiinnostuneelle joukolle, sillä sen tehtävänä on toimia sertifikaatin valvojina. Ryhmän toiminta ei tällaisenaan edistä alueen sosiokulttuurista kestävyttä, sillä PAN Parksin kontribuutio sosiokulttuuriseen kestävyteen rajautuu vain ryhmän toimintaan, josta on tullut pienen piirin pyörittämä toiminta. Toki ryhmään on kutsuttu vieraileviksi asiantuntijoiksi ja edustajiksi muita paikallisia toimijoita. Esimerkkinä paliskuntien edustajia on kutsuttu ryhmään, kun käsiteltävänä on ollut sellaista, josta on ollut heillekin hyötyä. Tästä huolimatta ryhmän toiminnalla on hyvin pieni vaikutus koko alueen sosiokulttuuriseen kestävyteen.

Tutkimukseni osoittaa, miten hankalaksi sosiokulttuurisen kestävyden sertifiointi todella muodostuu. Vaikka taustalla on hyvää tarkoittava organisaatio ja sieltä annetut työkalut kuulostavat ja näyttävät päällepäin hyvältä, voi todellisuus silti osoittautua toisenlaiseksi. Millainen sertifikaatin pitäisi olla, jotta se onnistuisi luomaan todellista sosiokulttuurista kestävyttä eri alueille ympäri maapalloa? Sen pitäisi osata olla joustava ja nähdä alueet ja maat yksilöllisinä. Elinkeinojen ja luonnon suhde vaihtelee suuresti alueittain. Tällä suhteella on usein hyvin syvät juuret paikallisyhteisössä, mikä näkyy esimerkiksi Lapin poronhoidossa. Sertifikaatti ei siis saisi vaatia luonnossa harjoitettavan elinkeinon täydellistä lopettamista luonnonsuojelualueella, mitä se teki Oulangalla poronhoidon suhteen. PAN Parksin eduksi laskettakoon, että se taipui poronhoidon edessä, mikä osoittaa sertifikaatilta joustavuutta.

PAN Parksin myötä Oulangalle perustettu yhteistoimintaryhmä toimisi parhaimmillaan teoreettisesti silloin, kun haetaan luonnonsuojelulle hyväksyntää paikallisilta tarjoamalla kestävä luontomatkailuelinkeino muiden luontoa kuluttavien elinkeinojen tilalle. Oulangan tapauksessa luonnonsuojelulla ja matkailulla on jo pitkät perinteet alueella, eikä niitä tarvitse hyväksyttää paikallisilla. Täten yhteistoimintaryhmän olemassaolon arvo jää pyörimään vain PAN Parksin kriteerien ympärille. Sen linkitys paikallisyhteisöön heikkenee, sillä ryhmän päätökset koskevat vain luontomatkailuyrittäjien PAN Parks -verkostoa ja paikallisia todella kiinnostavat päätökset tehdään muualla. Yhteistoimintaryhmän tehtävä ei vastaa siis aivan sitä, miten PAN Parks oli asian suunnitellut.

PAN Parksin yhdeksi haasteeksi sosiokulttuurisen kestävyuden edistäjänä muodostuu sertifikaatin ulkopuolisuus suhteessa paikallisuuteen. Se on toki haaste kaikille tahoille, jotka ulkopuolelta käsin neuvovat, miten asiat tulisi hoitaa. PAN Parksin tapauksessa se tarjoaa myös työkaluja, jotka se on nimennyt itsensä mukaan ja joiden olemassaolo riippuu vain sertifikaatista. Nimet ”Local PAN Park Group” eli yhteistoimintaryhmä ja ”PAN Parks business partners” eivät linkity paikallisuuteen ja se lisää ulkopuolisuuden tunnetta sertifikaattia kohtaan. Yhteistoimintaryhmän nimen käännös suomeksi oli kuitenkin hyvä päätös lähestyttävyyden kannalta, mutta samalla ryhmän toiminnan tarkoitus ei tule heti selväksi, mikä on omiaan aiheuttamaan väärinkäsityksiä ryhmän toiminnasta. PAN Parksilla olisi hyvä olla sellaisia paikallisten osallistamisen keinoja, joista Metsähallitus tai yhteistyöryhmä voisi valita alueelleen parhaiten sopivat.

6.2 DISKURSSIEN ANTI JATKOTUTKIMUKSELLE

Diskurssianalyysi kertoo maailmasta sen kautta, miten se rakentuu sosiaalisesti oman käsityksemme mukaan. Tutkimani diskurssit kuvastavat sitä sosiaalista konstruktiota, joka näyttäytyy Oulangan kansallispuiston kehityksestä kiinnostuneille paikallisille. Paikallisten oikeudet toimivat henkilölle reunaehtoina tulla mukaan vaikuttamaan. Ne määrittävät pitkälti sen, miten paikallinen määrittelee omat oikeutensa, mihin hän haluaa vaikuttaa, miten hän näkee oikeuksiaan loukattavan ja lopulta miten hän suhteuttaa itsensä muihin puiston ja alueen käyttäjiin. Vaikuttamiskurssista käteen jää tieto siitä, etteivät Metsähallituksen ja PAN Parksin luomat vaikuttamiskanavat kohtaa niitä vaikuttamisen tarpeita, joita paikallisilla on.

Metsähallituksen käsitys paikallisten oikeuksista määräytyy asuinpaikan ja harjoitettavan toiminnan laadun mukaan. Periaatteena on, että paikallisten käyttöoikeudet ovat sitä suuremmat mitä riippuvaisempi on luontaiselinkeinosta luonnonsuojelualueella ja mitä lähempänä asuu luonnonsuojelualueella. Metsähallitus näkee myös, että on tarvetta suojella syrjäseudun asukkaiden luontaiselinkeinoja kauempaa tulevilta luonnon hyödyntäjiltä. Luontaiselinkeinon harjoittaminen ei kuitenkaan saa haitata suojelualueen luonnonsuojelutavoitteiden saavuttamista. (Paikallisilla asukkailla..., 2010.)

Metsähallituksen käsitys paikallisten oikeuksista on lähtökohtaisesti oikeudenmukainen. Se kuitenkin asettaa paikalliset passiivisiksi toimijoiksi, joita Metsähallituksen täytyy rajoituksin ja muilla vastaavin keinoin suojella ulkopuolelta tulevilta tahoilta luonnonsuojelun antamisessa

rajoissa. Tähän passiiviseen muottiin paikallisten oikeus -diskurssissa paikalliset asettavat myös itse itsensä. He odottavat käden ojennusta Metsähallituksen puolelta heidän oikeuksiensa edistämiseksi. Muutos on kuitenkin tapahtunut, sillä paikallisten asenne Metsähallitusta kohtaan ei ole enää kunnioittava ja lakki kourassa lähestyvä vaan erimielisyydet ja lisävaatimukset sanotaan rohkeasti kuuluviin (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011). Metsähallituksen nykytilan tavoitteena on saada paikalliset mukaan toimintaan. On hienoa todeta, että kentältä kuuluu purnausta, sillä Metsähallitukset toimet eivät ole täysin yhdentekeviä paikallisten silmissä kuuluviin (Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011). Haasteena on siis löytää yhteinen keino sekä Metsähallitukselle että paikallisille päästä yhteisymmärrykseen vaikuttamisen tarpeista ja keinoista.

PAN Parks ei suoranaisesti ota kantaa paikallisten oikeuksiin. Järjestö näkee paikalliset joukkona, jolla pitää olla mahdollisuus päästä vaikuttamaan alueen luontomatkailusuunnitelmaan (PAN Parks Verification Manual, 2008, s. 7), mutta samalla tavalla kuin Metsähallitus, PAN Parks jättää luonnonsuojelun kauas paikallisten otteesta. PAN Parks hakee luonnonsuojelulle hyväksyntää kehittämällä alueelle kestävän luontomatkailuteollisuuden. Idea saattaa toimia alueella, jossa matkailua ei ennestään ole ollut paljoa. Oulangan kansallispuiston tapauksessa matkailulla oli ollut jo pitkät perinteet ennen PAN Parks -sertifikaattiakin. Matkailun tuominen alueelle kiristyvien luonnonsuojelumääräyksien tilalle ei parantanut paikallisten tyytyväisyyttä kehityssuuntaan. PAN Parksin näkemys paikallisten oikeudesta tulla vaikuttamaan on siis rajoittunut vain matkailua koskeviin kysymyksiin.

Antoisa jatkotutkimusaihe voisi olla osallistamisen menetelmien kehittäminen. Kartoittamalla Suomen lainsäädäntöä, paikallisten tarpeita ja uudenlaisia osallistamisen keinoja voitaisiin löytää hyvä kombinaatio tai vaihtoehtojen pooli, joka todella tyydyttäisi sosiokulttuurisen kestävyys tavoitteita. Parhaimmillaan erilaisia vaihtoehtoja yhdistelemällä kullekin kohteelle löytyisi juuri heille sopivat osallistamisen ja vaikuttamisen keinot ja väylät.

Suomen luonnonsuojelupolitiikassa olisi samalla hyvä myös miettiä luonnonsuojelulakien joustavuutta. Yksi suuri syy siihen, miksi paikalliset tahtovat osallistua vain vähän kehitystyöhön Oulangalla on, etteivät paikalliset usko voivansa vaikuttaa asioihin. Tähän Metsähallituksellakaan ei ole työkaluja sillä lainsäädäntö on sitonut sen toimintamahdollisuudet.

Lainsäädännön lisäksi myös Metsähallituksen päätöksenteko nousee ongelmaksi tutkimuksessani. Olisi hyvä selvittää, onko valtionlaitoksella tarpeita uudistua. Tämä antaisi varmasti työkaluja Metsähallituksen sisäiseen kehittämiseen. Oulangalla Metsähallituksen työlle on uskot-

tu suurempi tarkoitus kuin vain luonnonsuojelu. Sitä pidetään vastuussa luontomatkailun kehityksestä. Metsähallituksen varaan lasketaan yhteistyön etsiminen ja kehittäminen tasapuolisesti. Osaltaan tästä syystä Metsähallitus on lähtenyt mukaan PAN Parks -verkostoon, josta saa verkostolta matkailullista vetoapua ja työkaluja luonnonsuojelun ja luontomatkailun yhdistämiseen (Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011). Metsähallitus on kuitenkin lähestymässä eräänlaista virstanpylvästä kehitysveturina. Se joutuu joutuu nyt tasapainoilemaan kasvavan matkailupaineen ja muiden käyttäjäryhmien välillä. Matkailun kehittämiseen joudutaan laittamaan lisäpanoksia tulevaisuudessa, sillä kansallispuiston kävijämäärät ovat kasvaneet joka vuosi ja luonnonkantokyky kulkee nyt äärirajoillaan (Hoito- ja käyttösuunnitelma, 2011). Samaan aikaan perinteiset käyttäjäryhmät, kalastajat ja metsästäjät, kokevat maksavansa matkailualan kehityksen lupamaksuilla. On siis mahdollista, että tämän tyyppisten muutospaineiden alla Metsähallituksen toiminnan uudistuminen tulee ajankohtaiseksi ennen pitkää, ja tutkimus aiheesta auttaisi varmasti kehityksessä.

Oulangan ja Paanajärven yhteissertifiointi tarjoilee hyviä jatkotutkimuksen aiheita. Erittäin mielenkiintoista olisi tutkia suomalaisten ja venäläisten matkailuyrittäjien yhteistyömahdollisuuksia ja samalla myös paikallisten innostusta rajan toisella puolella sijaitsevaan puistoon. Mikäli selvitetäisiin yhteissertifiointin hyvät ja huonot puolet paikallisten silmissä, saataisiin varmasti työkaluja alueen kehitykseen sekä kaivettua esiin niitä viestinnän tarpeita, joita paikallinen väestö kaipaan alueen suhteen.

Matkailun kestävyden sertifiointialaa tulisi kannustaa laadullisen tutkimuksen käyttöön. Nykyisellään eri sertifikaatit näkevät kestävyden tilastoissa ja selkeästi mitattavana tutkimuskohteena. Suunta on hyvin kapea ja todelliseen hyvään kestävyteen kannustavan sertifiointin etsintä olisi antoisa aihe. Kestävä kehitys ei ole myytti, mutta se uhkaa jäädä sellaiseksi, jos emme uudista katsontakantaamme kestävydestä ja sen osa-alueista.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (1994). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Buckley, R. (2002). Tourism ecolabels. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 183–208.
- Buckley, R. (2004). Impacts positive and negative: Links between ecotourism and environment. Teoksessa Buckley, R. (toim.), *Environmental impacts of ecotourism*, (s. 5–24). Wallingford: CABI Publishing.
- Budowski, G. (1976). Tourism and environmental conservation: conflict, coexistence, or symbiosis? *Environmental Conservation* 3(1): 27–31.
- Burns, P. (1999). Paradoxes in Planning. Tourism Elitism or Brutalism? *Annals of Tourism Research*, 26(2), 329–348.
- Cole, S. (2006). Cultural Tourism, community Participation and Empowerment. Teoksessa Smith, M.K. & Robinson, M. (toim), *Cultural Tourism in a Changing World, Politics, Participation and (re)presentation*. Great Britain: MPG Books.
- Diamantis, D. & Westlake, J. (2001). Ecolabelling in the Context of Sustainable Tourism and Ecotourism. Teoksessa Font, X. & Buckley, R. C. (edit.) *Tourism Ecolabelling. Certification and Promotion of Sustainable Management*. New York: CAB International.
- Environment DG. (2001). *Sustainable tourism and Natura 2000: Guidelines, initiatives and good practices in Europe*. Final Publication Vol 1 based on the Lisbon seminar, December 1999. European Commission. Luxemburg, Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities.
- Erkkonen, J. & Kajala, L. (2008). The role of recreation demand and supply information in monitoring outdoor recreation sustainability. Teoksessa Raschi, A. & S. Trampetti (toim.): *Management for protection and sustainable development. Proceedings of the the Fourth International Conference on Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas*, 14.-19.10.2008 Montecatini Terme, Italy. 139-143. CNR-Ibimet, Fondazione per il Clima e la Sostenibilità.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fennel, D. A. (2003). *Ecotourism: and introduction*. Second edition. London: Routledge.
- Font, X. (2007). Ecotourism certification: Potential and challenges. Teoksessa Higham, J. (toim.): *Critical issues in ecotourism: Understanding a complex tourism phenomenon* (s. 387-405). Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Font, X., Sanabria, R. and Skinner, E. (2003). Sustainable tourism and ecotourism certification: raising standards and benefits. *Journal of Ecotourism* 2(3) 213-218.

- Frost, W. & Hall, M. (toim.). (2009). *Tourism and National Parks. International perspectives on development, histories and change*. London: Routledge.
- Hakala, K. (2003). *Oulangan kansallispuiston virkistyskäytön taloudellinen arvottaminen*. Pro gradu tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos.
- Hall, M.C. (2003). Politics and Place: An analysis of Power in Tourism communities. Teoksessa Singh ym. (toim.). *Tourism in Destination Communities*. Oxon, CABI Publishing.
- Honey, M. (2001). Certification programs in the tourism industry. *Industry and Environment* 24: 3-4, s. 28-29.
- Honey, M. (2007). The role of certification and accreditation in ensuring tourism contribute to conservation. Teoksessa Bushell, R. & Eagles P. (toim.), *Tourism and protected areas: Benefits beyond boundaries* (s. 168-190). Wallingford: CAB International.
- Honey, M. (2008). *Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise?* Toinen painos. Washington D.C.: Island Press.
- Honey, M. & E. Steward (2002). Introduction. Teoksessa Honey, M. (toim.): *Ecotourism and certification: Setting standards in practice*, (s. 33-72). Washington D.C.: Island Press.
- Johnson, H., & Wilson, G. (1999). Institutional sustainability as learning. *Development in Practice*, 9(1-2), 43-55.
- Jokinen, A. (1999). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1999). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1993). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino: Tampere.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, M., Mettiäinen, I., Sippola, S. & Tuulentie, S. (2009). Sosiaalinen kestävyys muuttuvissa matkailukylissä. Teoksessa Tuulentie, Seija (toim.) *Turisti tulee kylään* (s. 60-85). Jyväskylän yliopisto.
- Kalliola, R. (1980). Oulangan kansallispuiston syntyhistoria. Teoksessa Viramo, J., Helminen, M. & Lampi, M. (toim.) *Oulangan kansallispuisto* (s. 8-14). Metsähallitus, Vantaa: Valtion painokeskus.
- Kansallispuistokomitean mietintö (1976). *Komiteanmietintö* 88/1976. 199 s.
- Kauppila, P. (2004). Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistaloudella: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications Vol. 33: 1*

- Komppula, R. (2000). *Matkailuyritysten sitoutuminen verkostoon: Tapaustutkimus Pohjois-Karjalan maakunnallinen matkailuverkosto*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kyllönen, S., Colbaert, A., Heikkinen, H., Jokinen, M., Kumpula, J., Marttunen, M., (2006). Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources. *Silva Fennica*, 40(4), 687–728.
- Leinonen, R., Kauppila, P. & Saarinen, J. (2007). *Suomen matkailun aluerakenne 2005: tutkimusraportti*. MEK A:155. Helsinki.
- Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 11, No. 6.
- Metsähallitus (2003). Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja*. Sarja B 70. Vantaa, Metsähallituksen julkaisuja.
- Miettinen, S. (2006). Raising the Status of Lappish Communities through Tourism Development. Teoksessa Smith, M.K. & Robinson, M. (toim.) *Cultural Tourism in a Changing World, Politics, Participation and (re)presentation*. MPG Books, UK.
- Mowforth, M., & Munt, I. (2003). *Tourism and sustainability: Development and new tourism in the third world* (2nd Ed.). London: Routledge.
- Muikku, M. (2005). *Oulangan kansallispuisto. Kävijätutkimus 2005*. Julkaisematon raportti. Metsähallitus.
- Puhakka, R. (2007). *Kansallispuistot murroksessa. Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja/Joensuun yliopisto, yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta 81. 305 s.
- Puhakka, R. & T. Rytteri (2008). Kansallispuistojen muuttuvat merkitykset. *Ympäristöpolitiikan ja oikeuden vuosikirja II*, 103-148.
- Puhakka, R., Cottrell, S.P. & Siikamäki, P. (2008). PAN Parks -sertifikaatin matkailun sosio-kulttuurisen kestävyuden tuottajana - esimerkkinä Oulangan kansallispuisto. Julkaisussa Toivanen, T. & Halme, M. (toim.) *Kulttuurin, luonnon ja liiketoiminnan näkökulmia matkailuun*. Sarja/Series KR-4:2008, Turun kauppakorkeakoulu.
- Puhakka, R., Sarkki, S., Cottrell, S.P. & Siikamäki, P. (2009) Local discourses and international initiatives: sociocultural sustainability of tourism in Oulanka National Park, Finland. *Journal of Sustainable Tourism* 17(5), 529-549.
- Rämet, J., Törn, A., Tolvanen, A. & Siikamäki, P. (2005) *Luonnonsuojelu ja luontomatkailu paikallisväestön silmin - kyselytutkimus Kuusamossa ja Syötteen alueella*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 151.
- Saarinen, J. (2005). Luontomatkailun kehittäminen ja tutkimus Suomessa. Teoksessa Tuulentie, S. & J. Saarinen (toim.): *Kestävät käytännöt matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä*. Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 20,

- 119–129. <<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp020.htm>>. Viitattu 3.4.2011.
- Saarinen, J. (2006). Matkailu ja paikallisuus. Matkailu kehityksen, paikallisuuden ja kestävyiden yhteensovittamisen haasteet Suomen Lapissa. *Alue ja ympäristö* 35:2 69-78.
- Sachs, I. (1979) Ecodevelopment: a definition, *Ambio*, VIII (2/3).
- Siikamäki, P. (2005). Paikallisväestön näkemys luonnonsuojelusta ja luontomatkailusta Kuusamossa ja Syötteellä. Naturpolis Kuusamo koulutus- ja kehittämisspalvelut, Tutkimuksia 2/2005, *Luonto, matkailu ja aluekehitys*, s. 25–44.
- Sofield, T.H.B. (2003). *Empowerment for Sustainable Tourism Development*. University of Tasmania, Australia.
- Swarbrook, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Sheffield Hallam University, Sheffield, UK.
- Tefler, D.J. (2003). Development issues in Destination Communities. Teoksessa Singh et al. (toim.) *Tourism in Destination Communities*. CABI Publishing, Oxon UK.
- Tuulentie, S. & Meriruoho, A. (2008). Paikallisuuden ja osallisuuden retoriikka keskustelussa Ylä-Lapin luonnon käytöstä. *TERRA* 120:2 2008.
- Tyrväinen, L. & Tuulentie S. (2009) Luontomatkailun tulevaisuus. *Futura – Tulevaisuuden tutkimuksen seura*. 28 (2009): 3, 5. artikkeli, Turku.
- Vuoristo, K-V. (2003). *Matkailun maailma: kansainvälisen matkailun maantiede*. 1. painos. WSOY, Porvoo.
- Wild, J. (2008). Tourism and the Millennium Development Goals in D’Mello. Teoksessa Caesar (toim.). *Transforming Re-forming Tourism, Perspectives on Justice and Humanity in Tourism*. Ecumenial Coalition on Tourism, Thailand.
- Whyte, W.F., Greenwood, D.J., & Lazes, P. (1991). Participatory action research: Through practice to science in social research. In W.F. Whyte (Ed.), *Participatory action research* (pp. 19–55). Newbury Park: Sage.
- Ylimaunu Tiina (2009). Matkailun ympäristösertifioinnin tunnettuus ja merkitys luontomatkailijoille: esimerkkinä Oulangan kansallispuisto ja PAN Parks -sertifikaatti. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

Muut lähteet

- Annual Report 2009. PAN Parks Foundation. < <http://www.panparks.org/about-us/publications>>, haettu 29.11.2010.

- Hoito- ja käyttösuunnitelma (2011) Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallitus. Haettu osoitteesta:
<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/luonnonsuojelu/hoidonjakaytonsuunnittelusuojelualueilla/oulanka/Sivut/Oulanganhks.aspx>. Viitattu viimeksi 26.3.2013.
- Käyntimäärät kansallispuistoittain 2009 (2010) Metsähallitus,
<<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/eraasiatjaretkeily/asiakastieto/kayntimaarat/kansallispuistoittain/Sivut/kayntimaaratkansallispuistoittain2009.aspx2>>, haettu 20.12.2010.
- Metsähallituksen edustaja A:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011 Metsähallituksen Kuumoson toimipisteessä klo 10:00.
- Metsähallituksen edustaja B:n henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2011 Metsähallituksen Kuumoson toimipisteessä klo 11:00.
- Paikallisilla asukkailla erityisiä oikeuksia Lapissa ja saaristossa (2010) Metsähallituksen verkkosivuilta haettu 3.4.2013 osoitteesta
<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/luonnonsuojelu/Suojelualueidenhoitojakaytto/paikkallistenoikeudet/Sivut/PaikallisillaasukkaillaerityisiaoikeuksiaLapissajasaaristossa.aspx>
- PAN Parks Verification Manual. Principles and Criteria 1–3 (2008a) PAN Parks, endorsed by the Supervisory Board. Haettu 29.11.2010 osoitteesta
<http://www.panparks.org/Introduction/Verification/Principles>
- PAN Parks Verification Manual, Principles and Criteria 4 (2008b) PAN Parks, endorsed by the Supervisory Board. Haettu 29.11.2010 osoitteesta
<http://www.panparks.org/Introduction/Verification/Principles>
- PAN Parks Verification Manual, Principles and Criteria 5 (2008c) PAN Parks, endorsed by the Supervisory Board. Haettu 29.11.2010 osoitteesta
<http://www.panparks.org/Introduction/Verification/Principles>
- Rantanen, P. (2012) Kvalitatiivisen analyysin kurssi, diskurssianalyysin luento 4.12.12. Lapin yliopisto.
- Rantanen, P. (2006) Michel Foucault'n tiedon arkeologia. Laadullisen tutkimuksen verkko-opintokokonaisuus. <http://uta.fi/laitokset/sospol/luennot/laatu/osasuunt.htm#3>. Viitattu 18.01.2013.
- Suomen matkailustrategia 2020 (2006) Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Haettu 15.3.2012 osoitteesta http://www.tem.fi/files/27053/Matkailustrategia_020610.pdf
- Visit, come and explore Europe's wilderness. PAN Parks – Protecting Europe's wilderness. Haettu 6.9.2011 osoitteesta <http://www.panparks.org/visit>.

LIITE 1: AINEISTOLUETTELO

Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman (lähetetty Ympäristöministeriöön hyväksyttäväksi 5.1.2011) suunnitteluprosessin dokumentoidut vaiheet ovat pro gradu - tutkielmani aineisto.

YLEISÖTILAISUUDET JA TAPAAMISET

Yleisötilaisuus	Oulangan luontokeskus, Kuusamo	19.1.2010
Yleisötilaisuus	Hautajärven luontokeskus, Salla	20.1.2010
Tapaaminen paliskuntien edustajien kanssa	Karhuntassu, Kuusamo	3.3.2010
Neuvottelut Kuusamon yhteismetsän kanssa	Yhteismetsän toimisto	23.3.2010
Metsästysasioiden yleisötilaisuus	Sokos Hotel Kuusamo	29.3.2010
Kalastusasioiden yleisötilaisuus	Oulangan luontokeskus, Kuusamo	11.5.2010
Yleisötilaisuus	Oulangan luontokeskus, Kuusamo	22.6.2010
Yleisötilaisuus	Hautajärven luontotalo, Salla	23.6.2010
Metsähallituksen edustaja tavattavissa kolmen päivän ajan	<ul style="list-style-type: none">• Karhuntassu, Kuusamo• Oulangan luontokeskus, Kuusamo• Hautajärven luontotalo Salla	<ul style="list-style-type: none">• 7.12.2010• 8.12.2010• 9.12.2010
Tapaaminen Liikasen metsästysseuran kanssa	Karhuntassu, Kuusamo	10.12.2010
Tapaaminen Juhani Koramon metsästysseuran kanssa	Karhuntassu, Kuusamo	16.12.2010

LAUSUNTOKIERROKSELLA LAUSUNTONSA ANTOIVAT SEURAAVAT TAHOT:

- Museovirasto
- Pohjois-Pohjanmaan liitto
- Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
- Pohjois-Pohjanmaan museo
- Lapin ELY-keskus
- Lapin liitto
- Lapin riistanhoitopiiri
- Koillismaan Luonto ry
- Kuusamon riistanhoitoyhdistys
- Sallan kunta
- Sallan riistanhoitoyhdistys
- Kuusamon yhteismetsä
- Alakitkan paliskunta
- Kuusamon yhteisten vesialueiden osakaskunta, KYVOK
- Matkalle Sallaan ry
- Sallan paliskunta
- Siilasmajan Kilta ry
- Liikasen Metsästysseura
- Juhani Koramon metsästys seurue
- Rupakiven Ritarit
- Liikasen metsästysseura
- Hautajärven osakaskunta
- Hautajärven kyläyhdistys
- Paikallinen metsästäjä Sallasta
- Paikallinen asukas Sallasta

Lapin luonnonsuojelupiirin lausunto ei tullut aikarajan sisällä, joten sitä ei huomioitu HKS:n teossa.